

Diakonian tutkimus

Journal for the Study of
Diaconia

Diakonian tutkimus -aikakauskirjan toimitus

Päätoimittaja/Editor

Yliopistonlehtori, dosentti, Helsingin yliopisto, vieraileva professori (Tallinna),

Kari Latvus

kari.latvus@helsinki.fi, puhelin 0400-9799 21

Päätoimittaja ottaa vastaa artikkelit ja muut tekstit

kirja-arvosteluja lukuunottamatta

Toimitussihteeri/Editorial Assistant

Sosionomi AMK **Raisa Inkinen**

raisa.inkinen@evl.fi, puhelin 040-547 6166

Toimittajat/Editorial Team

Akatemiatutkija, TT, dosentti **Anne Birgitta Pessi**

anne.b.pessi@helsinki.fi, puhelin 041-544 3424

TtM **Raija Pyykkö**

raija.pyykko@professoriliitto.fi, puhelin 044-542 0290

Raija Pyykkö ottaa vastaan kirja-arvostelut.

Professori **Marjaana Seppänen**

marjaana.seppanen@ulapland.fi, puhelin 050-588 0724

Diakonian tutkimuksen toimitusneuvosto/Editorial Board

Tutkijayliopettaja, dosentti Mikko Malkavaara, Diak, Helsingin yliopisto

Professori Paavo Kettunen, Itä-Suomen yliopisto

Professori Heikki Hiilamo, Kela

Professori Sakari Hänninen, THL

Sosiaalityön professori Irene Roivainen, Tampereen yliopisto

Lehtori Kai Henttonen, Diak

Professori Juho Saari, Itä-Suomen yliopisto

Yliopettaja, koulutuspäällikkö, TtT Lea Rättyä, Diakonia-ammattikorkeakoulu

Ohjelmajohtaja, TL Antti Elenius, Helsingin Diakonissalaitos

Toiminnanjohtaja Riitta Hiedanpää, Diakoniatyöntekijöiden Liitto

Teologian tohtori, Dosentti Virpi Mäkinen, Helsingin yliopisto, yliopiston tutkijakollegium

Diakonian tutkimus

Journal for the Study of Diaconia

SISÄLLYS

Kirjoittajat

96

Pääkirjoitus

Raija Pyykkö Kuka auttaa köyhää? 97

Artikkelit

Jorunn Jernsletten, Bernd Krupka, Kari Ruotsalainen, Tiina Ervelius Contextuality of Professionals in the Rural Areas of Northern Scandinavia 99

Silva Tedre, Anneli Pulkkinen Palvelu, johon köyhyys tiivistyy. Tutkimus kristillisen päihdetyön päiväkeskuksista 115

Kirjoitukset

Tarja Heino Huostaanotot, hyvinvointierot ja sukupolvet 143

Kalle Kuusimäki Kirkko köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen toiminnan edistäjänä 148

Marjaana Seppänen, Mikko Malkavaara & Hannu Mustakallio Ansiokasta tutkimusta lahtelaisen diakonian kehityskaarista 90 vuoden ajalta 159

Kolumni

Raisa Inkinen Pieni suuri tutkinto 165

Kirjallisuus

Raïli Gothóni & Eila Jantunen Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä (Mirva Kuikka, Kirsi Karppinen) 167

The poverty and justice bible. Contemporary English Version (Kari Latvus) 170

Diakonian tutkimus 2 / 2010 kirjoittajat

Tiina Ervelius
Lehtori
Diakonia-ammattikorkeakoulu
tiina.ervelius@diak.fi

Tarja Heino
VTT, Dos, erikoistutkija
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, THL
tarja.heino@thl.fi

Raisa Inkinen
Sosionomi YAMK-opiskelija
raisai.inkinen@evl.fi

Jorunn Jernsletten
Førstelektor
Kirkelig utdanningscenter i Nord
Jorunn.Jernsletten@kun.uit.no

Kirsi Karppinen
TtM-opiskelija, diakonissa
Oulun tuomiokirkkoseurakunta
kirsi.karppinen@evl.fi

Bernd Krupka
Førsteamanuensis
Kirkelig utdanningscenter i Nord
bernd.krupka@kun.uit.no

Mirva Kuikka
Hiippakuntasiteeri, diakonissa
Oulun hiippakunnan tuomiokapituli
mirva.kuikka@evl.fi

Kalle Kuusimäki
Johtaja
Kirkkohallitus, Diakonia ja yhteiskuntatyö
kalle.kuusimaki@evl.fi

Kari Latvus
Yliopistonlehtori (mvs.), dosentti
Helsingin yliopiston eksegetiikan laitos
kari.latvus@helsinki.fi

Mikko Malkavaara
Tutkimuspäällikkö, Diak
Dosentti, Helsingin yliopisto
mikko.malkavaara@diak.fi

Hannu Mustakallio
Kirkkohistorian professori
Itä-Suomen yliopisto
hannu.mustakallio@uef.fi

Anneli Pulkkinen
FL, jatko-opiskelija
Itä-Suomen yliopisto
Filosofinen tiedekunta
holm@cc.joensuu.fi

Raija Pyykkö
Asiamies
Professoriliitto
raija.pyykkko@professoriliitto.fi

Kari Ruotsalainen
Yliopettaja
Diakonia-ammattikorkeakoulu
kari.ruotsalainen@diak.fi

Marjaana Seppänen
Professori (ma.)
Lapin yliopisto
marjaana.seppanen@ulapland.fi

Silva Tedre
Yliassistentti
Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta
silva.tedre@uef.fi

Kuka auttaa köyhää?

Mielessäni on kahdet köyhyyden kasvot kesälomaltani. Köyhyys näyttäytyi lomallani kerjäläisyyden muodossa. Ensimmäisenä mieleeni muistuu raa-jattomat kerjäläiset mahtipontisen Vatikaanin museon ulkopuolella turistijonon kiemurrellessa kohti museon pääovea. Kerjäläisten kasvoja oli vaikea unohtaa katsellessa museon rikkauksia, joiden katsomiseen menisi 42 vuotta, mikäli jokaisen esineen ihailemiseen käyttäisi yhden minuutin. Kotimaahan palattuani maistuvan jäätelön nauttimista Helsingin kauppatorilla haalisti kerjäläisnainen Jeesuksen kuva kädessään. Miten elää sopusoinnussa näiden vastakohtien kanssa – vai tulisiko edes päästä henkiseen sopusointuun?

Edellä mainitut esimerkit ovat yksittäisen ihmisen havaintoja ja kokemuksia. Tutkimuksen tehtävänä on nostaa yksittäiset ilmiöt yleiselle tasolle ja antaa niille näin lisäymmärrystä. Tässä aikakauskirjan numerossa käsitellään köyhyyttä eri näkökulmista.

Silva Tedren ja Anneli Pulkkisen artikkelissa analysoidaan sitä, miten yhteis-kunnallisessa palvelujaossa marginaaliin jäävien ihmisten suhde työhön ja rahaan määrittelee heidän asemaansa heidän itsensä kertomana. Tutkimuksen mukaan yhteiskunta ei vain yksilöi ongelmia, vaan se myös jakaa palveluissaan ihmiset ja heidän ongelmiansa käsittelyyn. Varakkailla tai työelämäänsä osallistuvilla on samoi-hin ongelmiin eri palvelut kuin köyhillä. Sosiaalipalveluiden muutosprosesseissa näyttää kolmannelle sektorille syntyvän uudenlaisia huono-osaisten palveluja.

Tarja Heino taas on tutkinut hyvinvointieroja erityisesti lastensuojelun ja huos-taan otettujen lasten perspektiivistä. Työttömän perusturvan piirissä on 35 - 38 % sijoitettujen lasten vanhemmista, kun koko väestön vanhemmista työttömän perus-turvan piirissä on vain 9 - 11 %. Heino osoittaa artikkelissaan, kuinka vanhempien hyvinvoinnin huono kehä jatkuu huostaanoton jälkeen, ja kuinka sukupolvittaisen syrjäytymisen ehkäisemisessä tarvitaan ennaltaehkäiseviä toimia.

Mikä sitten on diakonian ja kirkon tehtävä ja rooli köyhyyden kasvojen edessä? Kari Latvuksen kirjoitus tuunatusta Raamatusta osoittaa, kuinka keskeinen teema köyhyys on Raamatussa. Kalle Kuusimäki toteaa puheenvuorossaan, että hyvän sanoman julistuksen sisältö ja merkitys tulee ymmärtää sekä tämän- että tuon-

puoleisena asiana. Ei riitä, että kirkko tyytyy hyvän sanoman julistamiseen, vaan sen myös tulee toimia, jotta julistuksen sisältö tulisi todeksi. Marjaana Seppänen, Mikko Malkavaara ja Hannu Mustakallio toteavat kirjoituksessaan lahtelaisesta diakoniasta, ettei ole yhdentekevää, paikkaako diakonia vain hiljaisesti sosiaaliturvan ja palvelujen aukkoja vai nostaako se myös kipeitä kysymyksiä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Diakonian tulee tarttua asioihin sekä tekemällä että ottamalla niihin kantaa.

Kuka kertoisi Jeesuksen kuva kädessään kerjäävälle naiselle sen, että hänen viestillänsä on erilainen painoarvo katolisessa maassa kuin hyvinvointivaltioon nojaavassa pohjoisen maassa? Valtion, kirkon, hyväntekeväisyysjärjestöjen ja yksittäisten ihmisten vastuut ja roolit köyhien huolehtimisesta on järjestetty eri maissa ja erilaisten uskonnollisten perinteiden vaikutusalueilla toisistaan poikkeavalla tavalla. Suomessa köyhien auttaminen oli aikaisemmin kirkon ja yksittäisten henkilöiden hyväntekeväisyyden varassa. Siihen aikaan en haluaisi enää palata. Diakonian tehtävänä on antaa apua niille, jotka eivät sitä muualta saa, mutta samanaikaisesti painostaa yhteiskuntaa huolehtimaan sovitusta vastuistaan. Vielä toistaiseksi maksan veroni iloiten yhteiseen pottiin yhteisten asioiden hoitamiseksi.

Contextuality of Professionals in the Rural Areas of Northern Scandinavia

Introduction

The project “Contextuality of Professionals in Rural Areas” aims at better training of professionals in social and health care and diaconia for the specific conditions and demands in rural areas in Northern Scandinavia. It addresses the dichotomy between national social and health policies and the challenges of remote communities in the district. The project takes an inductive approach by investigating how professionals working in rural areas themselves balance general standards of their professional work and the specific cultural and ethnical possibilities and challenges of their context. Kirkelig utdanningscenter i Nord (KUN) in Norway offers practical studies for church professionals. The Diaconia University of Applied Sciences (DIAK) in Oulu and Pieksämäki, Finland trains professionals for health-care and social workers in communities and diaconal workers for parishes. The operational environment for both institutions is mainly rural as well as culturally and ethnically diverse. A better understanding of contextual professionalism will enable training institutions to prepare their students better for work in the specific context of Northern Scandinavia. So far, a pilot study with 18 interviews in Norway and Finland has been carried out. This article presents some preliminary findings from these interviews.

Urban perspectives on rurality and contextuality

National health and social policies and national standards of professional health and social work and diaconia are standards created for an average population and area. It can be assumed that the framework of a remote and partly ethnically diverse rural environment of Northern Scandinavia differs in a certain amount from national standards. It can also be assumed that this is not only due to a lack of resources that might be ascribed to the particular context, but also due to the fact that standards do not always communicate well with the specific demands and possibilities of rural context.

This implies another assumption: education for the health and social care professions and diaconia, when only taking into account national definitions of what it takes to work as a nurse, social worker or deacon, will not prepare health and social workers and deacons sufficiently for work in the remote areas of Scandinavia. Combined with the lack of professionals working and staying in rural settings, this is very much a question of how to recruit and train people for rural context. It seems that professionals in rural areas have to work much more independently and in a more personalized way. In addition, contextual tacit knowledge about communication and personal skills are crucial when one is working in a culturally and ethnically unique context.

While contextuality is a notion which in the north is often pronounced in the media in a variety of debates, contextuality as a theoretical approach plays a role in two neighbouring disciplines: in education as contextuality of learning and in theology in the shape of contextual theology. In the area of social and health care, contextuality so far is seldom used as a concept. In this article the way of defining contextuality differs from both. We are concentrating on contextuality defined by cultural, ethnical and ecological preconditions in a certain area. Very roughly, a contextual approach means developing solutions for problems on the basis of local preconditions and possibilities, instead of adapting measures developed elsewhere.

There are few studies related to contextuality in social and health care or diaconia. Hodgins et al. (2004) describe a professional development program on mental health service taking place in a rural area in Australia. The goal of the program was to increase the capability for cognitive behavioural therapy in the district by being on site instead of collecting local professionals to urban centres. It consisted of a series of workshops delivered by clinical psychologist.

In the article, contextuality is seen as a means of delivering “treatments” in the district. Contextual factors concern the modality of delivery, resourcing issues and the involvement by participants. Based on this definition the authors suggest as a preliminary finding that the contextual aspect of the program, as they define it, is a key factor. It is an important component in rearranging the urban–rural imbalance in the availability of certain treatments. The study does not discuss the relation between the framework of treatment itself and the local context. (Hodgins et. all 2004, 158.)

A literature review also from Australia (Green 2003) describes context from a social worker’s viewpoint in terms of geographical and social diversity. While much social work practice is located in large population centres, providing a social work service in rural and remote areas is challenging because the context has a significant impact on the nature of professional practice. Since in rural areas, where networks are small and multilayered, anonymity, privacy and safety for the social worker cannot be guaranteed, and a broad range of knowledge and skills are demanded, the article favours the generalist approach in social work in the rural areas.

This approach does not just require the professional to cover different fields of practices but it also includes concepts of “interconnectedness, mutuality and reciprocity, interrelatedness and interdependence” (Green 2003, 210). One specific challenge for social workers is the ability to live in the same community where such interventions and confrontations are made, which very deeply involves one’s intimacy. The lack of anonymity is a natural consequence of small size communities. Professional social workers have to adapt to multiple and visible roles in a community. (Green 2003, 211-213.)

Adaptation for social workers relocating to a new culture and establishing identity can be a disempowering experience, even if they have previous training or experience with living and working in a rural context. The rate of rural professionals leaving their job is high. Role ambiguity is one reason for the lack of job satisfaction and exposition to burn out. Supervision and debriefing are seen as ways to support rural social workers. (Green 2003, 215-216.)

Although the description of professionalism in the text includes an interactional dimension, the relation between the social worker and the local community implies the same definition of professionalism as in the article previously referred to. It is a question of delivering predefined models of professional operational principles to rural contexts. In addition, very much attention is paid to problems caused by

close social relationships in rural areas affecting the professional's independence, anonymity and neutral position. When compared to small communities' own ways of dealing with social problems, these principles reveal an urban, institutionalized way of conceptualizing professionalism.

A study from the US by Case-Ziolek & Striepe (1999) compares two programs that use nurses as volunteers in congregations to promote health and well-being. One of the health programs studied took place in an urban environment and the other in a rural one. There were three significant differences between the evaluated groups: the place where the service was delivered, the ethnicity of the nurses and the type of services provided. The urban nurses provided most service at the church, while the rural nurses provided service through home visits and phone calls as well as at the church. The rural nurses were more involved in case management and practical assistance than their urban peers. Ethnicity accounted for differences in education, work status, and the age of the nurses. (Case-Ziolek & Striepe 1999, 276-278.)

This study investigates contextuality on a functional level: how is the work realized in urban and rural contexts? In this research setting context has been conceptualized as a defining factor of professionals' work. Also the qualities of the workers are dependent on the setting.

1. Based on these articles we can see at least three ways of conceptualizing the relation between professional work and context:
2. Rural context is understood as an object. Special strategies and means are needed to deliver predetermined schemes of professionalism but the context is not substantial to the interaction with the local community.
3. Rural context is understood as a particularly demanding working environment for professionals demanding special skills. The role as a professional and as a member of an intimate local community can even be seen incompatible.

Rural context can be understood as an aspect of defining ways of professional work. A different context requires different means and different qualities of a professional and opens up for different solutions in professional work. Interaction between locals and professionals is crucial in creating a common understanding of the situation and relevant ways to intervene.

Methods and research questions

Our project was a step in studying a contextual approach for the area in social and health care and diaconia empirically. In order to do this, we started inductively by looking at the experiences of long-term professionals working in the area. Due to our own institutional background, we do not look so much at social and health policies, but at professional education. Epistemologically, we look for concept categories of the interviewees and the meanings the interviewees attribute to them. The interviewees' understanding of concepts is shown in the narratives of their professional development in a certain context. The main research questions were formulated as follows:

- 1) How do the selected professionals conceptualize three phenomena:
 - (a) work in their local context,
 - (b) professional education and
 - (c) their own ethnic and cultural background?
- 2) How do they describe the relations of these three concept categories in their thinking?
- 3) How do they describe the local community, especially the role of their own and cooperating workers, in the past and at the moment?

Figure 1. outlines the relations of concept categories and their integration.

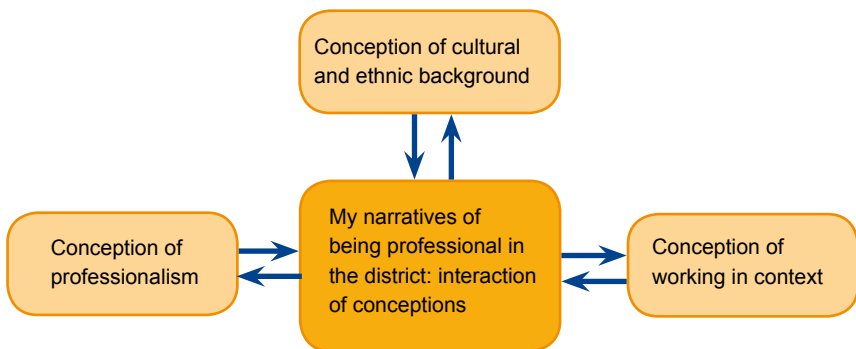

FIGURE 1. Key concepts of study.

Data collection was carried out as a sequence of semi-structured thematic interviews with pairs or individuals of professionals. The recorded sessions were transcribed and summaries based on them were written for the preliminary analysis of data. Our study consisted of a mixture of paired and individual interviews. There were 5 deacons and 5 social/health workers interviewed in Norway, and 4 deacons and 4 social/health workers interviewed in Finland. The sample included both males and females. In Norway the interviews were carried out mostly in pairs consisting of one deacon and one health/social worker from the same area, while in Finland the professionals were interviewed individually. Preliminary cooperative analysis was done by the research group which consists of the writers of this article. This article and its findings are based on this analysis.

The researchers in this project come from different professional and national or ethnic backgrounds. The common factor is that all of them teach in vocational training in church related institutions in Norway and Finland. Their own professional and scientific education represents four disciplines theology, pedagogics, religious science and nursing science. Awareness of the ecological and ethnical diversity in Northern Scandinavia lead them to ask whether it requires special professional and cultural skills to work in that area, and which key factors are to succeed as a professional in northern conditions.

The background and the interests of the research group accommodated at least three challenges. During the research process it has emerged that the frame of reference of the interviewees was much more concentrated on personal and social skills than contextual issues in the sense in which the researchers presupposed. The structure of the interviews was more based on a relevance of contextual viewpoints than was actually expressed in the interviews. This challenged the researchers to change their own perspective and understanding already during the first round of the interviews.

The second issue concerned differences in cultural orientation, the education system and the structure of working life in Norway and Finland. The group needed a lot of time and effort for discussions about differences and similarities to get some degree of common understanding of preconditions and the concepts prevailing in the two countries. One observation based point of discussion is that in Northern Norway, the awareness of different ethnic groups (Sámi, Kvens, Lestadians etc.) is better articulated. In Finland, the population in the north is mainly seen much more homogenous.

The third challenge was to find a common understanding of the situation in which the interviews were done in Finnish and Norwegian. The common language of the research group was English and also to some extent Swedish. The group was using abstracts of interviews in English and Swedish for a preliminary analysis of the material. In the further analysis, however, a more detailed and structured way to work is needed.

As mentioned before, this article presents some preliminary findings from these interviews. These results can not be generalized to apply to the whole population of professionals in the area, but rather give some basic concepts and perspectives on how social, cultural and ethnic context affects the every day work of the professionals. As pilot projects usually do, it gives some basic insights for further research in this field. The second phase of this project, including an extended round of interviews, has already started.

Interviewees' conception of contextuality, professional education and cultural background

Vocation

The vocabulary used for describing how one came to choose a specific professional line of work is different for the different professions interviewed. There are also some differences between the countries. Some Norwegian deacons communicate a strong sense of Christian vocation (Norw. 'kall'). Deacons who have previously worked in other professions seem to be more conscious of a change in their professional career from the career they had before to something more meaningful that gives them a better opportunity to realize themselves.

In the Norwegian material the idea of vocation is pinpointed as one of the main concepts in the education of deacons – which is not the case in the Finnish material. Also, health and social workers do not use Christian terms to describe their commitment. However, some of the health and social workers have a commitment so strong that it can easily be described in vocational terms. In Finland, diaconal workers' double graduation including training as a nurse or social worker can result in similar ways of expressing themselves as professionals working in municipalities. Thus, this finding might reflect different educational paths in Norway and Finland.

Communication

The interviewees described cultural and community based borders and limitations of their work in a rural context which need to be overcome. Their narratives reflect social and communication skills as a key factor in crossing borders. Adaptation to the local context is thus dependent on personal qualities. Those who consider themselves as socially skilful persons described that there were no problems in crossing borders into the local community. Some of the “southerners” working in the north described themselves as independent survivors. Work in context is thus about communication, about speaking the people’s language, and about personal qualities and communication skills.

While most interviewees recognized the special challenges of a lack of anonymity, multiple roles and relationships and unpredictable workdays as a feature of rural communities, some of them expressed this as the motivation for their work. Working in a small community in the district makes their work more exciting and stimulating. To be out visiting homes is seen as a pleasure and talking with non-conform people with interesting life stories is considered a privilege. This conceptualization of context as defining their way of work seems to be based more on their personal experiences than their education.

Compared to the research reviewed in the beginning of this article and the categorization represented there, our material shows some common traits in the interviewees’ understanding of context. Rural context plays a significant role in defining ways of professional work. Professionals are in close interaction with their environment. They do not perceive themselves as representing someone from the outside of it. Solutions are sought depending on the needs, but also the possibilities of the local community. When the professionals identify themselves with the communities they work in, the contexts is not objectified, and even the challenges are perceived as educational and stimulating in their professional worklife.

These workers see their professional education as a necessary foundation, but to respond to new situations in a non-institutionalized setting, communicative skills are crucial. One worker describes the use of methods learnt in the education, but stresses that there has to be attentiveness towards the actual situation.

“From what I have learnt I can act in new situations, it’s a practical skill.

But in critical situations you have to find solutions that will work.”

If social skills, personal qualities and the ability to work autonomously are crucial for adaptation into a new context, it raises the question of how professional training can strengthen the students' communicative skills in different contexts and support the students' growth to autonomous persons. These qualities are not realized by conventional teaching methods. They are more connected to self-direction and expertise connected to the ability to move between different local and professional contexts than a traditional understanding of professional growth, which is more about refining professional skills (see Hakala 2000, 51-57).

Commitment and Advocacy

Here, the interviewees take side with the local community against the social and health care system, so to speak. They understand their professional work not so much in terms of communication but as a commitment to the local community. To describe it, they use ethical terms, alongside with terms of hermeneutics and communication. A common sense of struggling to be acknowledged and to make their clients' needs and rights visible seems to be a joint experience and motivation for cooperation between diaconal workers and health workers in the Norwegian interviews.

These interviewees can describe the main effect of their education as enabling them to communicate their clients' concerns to the social and health institution. They say that they are not heard before they master the professional code. Thus, they consider themselves as autonomous mediators, or even as advocates between the context and the social system. Their education equips them with the right vocabulary for expressing their clients' needs in a way that is compatible with the institutionalized management system.

Among interviewees ethnical issues are either not outspoken at all or, on the other hand, proclaimed with a high degree of commitment and a sense of struggle. This depends to a high degree on the professionals' own ethnic identification. Some Sámi professionals in the Norwegian material consider themselves privileged, but also committed to be advocates for other Sámi who cannot communicate their needs to the public healthcare system. On the other hand, professionals expressing a majority Norwegian or Finnish identity seem to focus on similarities, not differences. They see all their clients as having special needs that have to be understood contextually. The need for a heterogeneous approach based on the clients' ethnical and cultural background is thus perceived differently between professionals with a minority and a majority background.

In the Norwegian material there are some indications that one's own growing up in small rural communities might be a key factor in perceiving a dichotomy between professional standards of one's work and the local context.

One interviewee tells of an experience where he was sent out to bring a disabled boy back to an institution after his summer break with his family. The disabled boy expressed unwillingness to leave his family. He explained how he felt that in the institution everything was decided by the clock, when to get up, when to go to bed, when to eat. At home, he said, "we just throw away the clock. I look at the sun, and when it's over there I know it is time to get up, and when it's moved over there it is time to go to sleep. Don't you understand why I don't want to go back to the institution?" the disabled boy asked.

This made the professional aware that, although there was a lot of focus on personal life history in the institution, the clients' life history was perceived in a specific, institutionalized way which was not questioned. In the education of both deacons and health and social workers, there was no consciousness about cross-cultural communication. Ethnical and cultural differences, for instance an understanding of personal borders and taboos which is central in gaining trust, were not acknowledged, nor addressed in the education system.

To sum up; the interviewed professionals tended to consider themselves as mediators between the professionalized and institutionalized standards of their work and the local context. Some of them saw this role as a communicative challenge demanding special personal qualities and skills, while others expressed a strong feeling of dichotomy between social and health care standards and the demands of the local context, spelling out their mediating role in ethical terms, and in terms of an advocacy for the context.

Professional education was considered as an important prerequisite for their work, but was not considered sufficient for their encounter with the particular context they worked in, where they described themselves as heavily relying on personal social and communicative skills and qualities. Some of them saw an important function of their professional knowledge as a necessary door-opener into the social and health care system, enabling them to better defend their clients' interests through mastering the code of the institution.

Discussion

The focus on personal communication skills as opposed to professional knowledge seems to be common among the diaconal workers and the social and health workers interviewed. It should be taken into consideration that the persons interviewed from the healthcare institutions were selected because of their current cooperation with the deacons interviewed. The selection of social and health workers who are regularly in contact with the diaconal workers, and take part in common projects on a local scale is not random. Thus it might be that the social and health workers selected for this project were more profiled on their contextual awareness than their colleagues. This is in some cases openly expressed.

In our study, we chose interviewees that were looking back at years and sometimes decades of work at their present location, assuming that their long experience in a local community would make them experts on contextuality. We expected their narratives and thoughts to teach us some criteria and methods for contextual work. However, their understanding of the relationship between their work and their education can also be seen as connected to the phase of their working life.

A widely used and discussed approach, based on a theory by Dreyfus & Dreyfus (1988) and spelled out for the health care professions by Benner (1995), distinguishes between several stages of professional understanding throughout a lifetime career. In terms of this study, our interviewees all represent the stage of the expert. The experts' understanding centres round what they do. It is "holistic, intuitive and inarticulate" (Lauvås & Handal, 2004, 106). The analysis of the situation, underlying assumptions and the choice of action are integrated and intuition-based to the extent that experts sometimes have difficulties to discern their own contribution from what they do (Vrålle 2006, 201). They do not analyse first and find a course of action after that. In their eyes, they only distinguish between specific situations that they know require specific actions.

The expert's praxis narrative will thus often cover a longer period of time, containing a thick description consisting of details, underlying thought, personal involvement and observations (Vrålle 2006, 209). The following story from one of our interviews is a typical example of an expert's story. A deacon tells us that one of her tasks is to establish contact to people that do not cooperate with the local health service.

“A man I visited was not in the house, but I know that after their morning coffee, they are usually in the woodshed. He was wary, but I told him that I go to old people a lot. I never lie to them. Are you from the municipality? He asked. No, I come from the church, I answered. There, I have never been, he said. But I answered that I go to old people a lot. And I thought how shall I get into the house with an old man like that, who is a loner and sceptical. When he goes back to the house, I notice a limp. I say to him I can see you are limping. Yes, he has got a bad foot. I say that maybe I can have a look at your foot sometimes, because I am a nurse. Yes, he would think about that. I say I can come back next week. When I came back, the kettle was over and a wax cloth on the table and the coffee mugs were ready. You stand there in the door with your heart beating, because he doesn't ask you in. You need to have a lot of time. I am allowed a look at the foot, and there is a lot to do with it. And then I get a cup of coffee. And I come back several times like that. Once we played cards, I did his hair, we talked about the old days and mountaineering. I did a lot of things to gain trust.”

The narrative is full of contextual detail and knowledge. But even though contextual reflection underlies the diacon's approach, it is hardly visible in the narrative as a concept. In the diacon's view, the problem is about the right course and skills of communicative action, not about context. She knows the context and its challenges and possibilities.

The action-oriented nature of expert professional knowledge can explain the interviewee's focus on communication: In an action-oriented perspective, context naturally is about communication. One possible conclusion from this is that contextuality is easier to discern as a problem in the praxis reflection of newcomers than as a strategy in the narrative of the expert. Our next round of interviews will therefore focus on persons that are new to their profession and/or their present context.

However, there are some other aspects to the practical knowledge of the expert that can help us in our interpretation. The expert's approach is said to contain an element of routine and standardization: according to Dreyfus & Dreyfus, “experts don't solve problems and don't make decisions; they do what normally works” (quoted by Lauvås & Handal 2004, 108). This aspect of routine is the reason why experts can become a challenge to processes of institutional learning and change.

Other researchers have distinguished between various types of experts according to the amount of routine involved in their practical judgment. Routine experts show high efficiency in normal situations, but lack flexibility in meeting the unusual. Artist experts have a grasp on the specific details in a situation and a less standardized approach to problem solving. Adaptive experts reflect on their own way of thinking and position and therefore learn and adapt easier than the others (Lauvås & Handal 2004, 110), but are not as time-efficient as routine experts. One can expect these differences to play a role in our interviewees' understanding of context. If we look back at our example, we see a deacon that is highly aware of the specific aspects in the situation and virtuously uses her contextual knowledge. We could characterize her approach to the situation as contextuality of the artistic expert.

Cultural tacit knowledge on living conditions in certain areas and social skills seem to be addressed quite often in interviews. Their importance in working in a rural context and adapting to an originally strange context seems to be quite often stressed. Actually, communication skills are considered to be a crucial part of the professional skills. And they are expected: a district nurse is supposed to have social skills.

Looking at our interviews in general, the artist and adaptive experts are prevalent. This finding can be due to several factors in the research design itself. Our research questions will match the approach of the adaptive expert best, because we specifically ask for reflections on their own practice. The selection of the interviewees is among those most experienced, and if flexibility is one of the key factors in success in a rural community those workers who have a more routine expert approach could be expected to choose work in institutions where work is more predictable. It could thus be argued that the classification of our interviewees according to routine, artist or adaptive experts is self-fulfilling. This may be true, but we interpret these findings also as important clues as to how contextuality works.

According to our preliminary findings, education for contextual work as a deacon or social and health care professional would have to enhance the following qualities:

- social and communicative skills (cf. communication),
- the ability to operate autonomously (cf. mediator, survivor),
- the ability to take an independent ethical stance not only in terms of a personal commitment, but also in terms of a commitment to a group or local community (cf. vocation),

- the ability to grasp and make use of specific contextual details (cf. virtual expert) and
- to reflect thoroughly on one's own way of thinking and position (cf. adaptive expert).

Flexibility, the ability to move between multiple contexts and cross boundaries, can be seen as a key factor in a successful practice of professionals in rural areas. The question is whether these are qualities that are enhanced in the education of health and social workers and deacons. The material presented here, where the interviewees have their education some time back in time, seems to reflect a very static understanding of professional skills, more suited to work in a more structured, urban setting or to work in institutions. It may not be compatible with the need of professionals facing challenges of heterogeneity and unpredictability in the district.

Further questions

As it was outlined in the beginning of this article, the professionals in this pilot project were all well established in their current positions. This means that their education dates from a number of years back in time. To be able to answer the question of how diaconal workers and social and healthcare workers perceive the teaching of contextuality in a more recent situation, we will follow up the pilot project with equivalent interviews of professionals who have recently finished their education. Hopefully this will get us closer to finding out whether contextuality is really just a matter of 'getting some years on your back' – in other words getting familiarized with the local context, or whether understanding of contextuality is something that we at educational institutions in a general manner can equip our students with.

One future task is also to compare our results to other research done about working life to see what might be specific to Northern Scandinavia and what can be found in other contexts, too. A rather large body of research about rural/urban setting and social sciences needs to be taken into consideration. That is to be done before the final conclusions of the research project.

REFERENCES

- Benner, Patricia (1995). *Fra novise til expert*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Chase-Ziolek, Mary & Striepe, Jan (1999). A Comparison of Urban Versus Rural Experiences of Nurses Volunteering to Promote Health in Churches. *Public Health Nursing*, Aug99, Vol. 16 Issue 4, 270-279.
- Dreyfus, HL & Dreufus, SE (1988). *Mind over Machine. The Power of Human Intuition and Expertise in the Era of the Computer*. New York: Free Press.
- Green, Rosemary (2006). Social work in rural areas: a personal and professional challenge. *Journal of Library Administration*, 2006, Vol. 45 Issue 1/2, 185-202.
- Hakala, Pirjo (2000). *Learning by Caring. A Follow-Up Study of Participants in a Specialized Training Program in Pastoral Care and Counseling*. Diss. Electronic Publications at the Helsinki University: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/teo/kayta/vk/hakala/learning.pdf>.
- Hodgins, Gene & Murray, Greg & Donoghue, Adrian & Judd, Fiona & Petts, Alison (2007). Introducing a professional development programme to a rural area mental health service: the importance of context. *Australasian Psychiatry*, Feb2007, Vol. 15 Issue 1, 52-57.
- Lauvås, Per & Handal, Gunnar (2004). *Veiledning og praktisk yrkest teori*. Oslo: Cappelen (3rd edition).
- Teslo, Anne-Lise (red.) (2006). *Mangfold i faglig veiledning for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Universitetsforlaget (2nd edition).
- Vråle, Gry Bruland (2006). *Veiledning som kompetanseutvikling – et differensiert veiledningstilbud belyst ut fra Patricia Benner*. In Teslo, Anne-Lise (red.) (2006). *Mangfold i faglig veiledning for helse- og sosialarbeidere*. Oslo: Universitetsforlaget (2nd edition). 200-213.

Palvelu, johon köyhyys tiivistyy

Tutkimus kristillisen päihdetyön päiväkeskuksista

Johdanto

”Tämä yhteiskunta seuloa jännästi porukat niin, että ne samanlaiset porukat on sitten jossain vaiheessa nipussa siellä”, sanoo kristillisen päihdetyön päiväkeskuksessa haastattelemamme asiakas. Hänellä oli köyhyydestä omakohtaista toista tietoa (Hänninen ym. 2005, 4), joka toimii aineistolähtöisen analyysimme teemaattisena runkona. Etsimme hänen kertomastaan samankaltaisuuksia ja eroja muihin samassa tutkimusprojektissa tekemiimme päiväkeskushaastatteluihin.

Artikkelimme tutkimuskohteena on yhdellä tasolla kristillisen päihdetyön päiväkeskukset ja toisella tasolla yksi päiväkeskuksen asiakas. Tarkoituksena on analysoida, miten yhteiskunnallisessa palvelujaossa marginaaliin jäävien ihmisten suhde työhön ja rahaan määrittelee heidän asemaansa heidän itsensä kertomana. Päiväkeskus on yksi kristillisten yhdistysten työmuoto, joka näyttäisi kokoavan uudella tavalla yhteen suomalaisessa sosiaalipalvelujärjestelmässä erillään pidetyt kohderyhmät ja ongelmat. Auttamisjärjestelmä eriytyi, kun hyvinvointivaltion kehitysvaiheessa muotoiltiin kohderyhmä- ja ongelmaperusteisia julkisia sosiaalipalveluita eriytyneine ammattikuntineen (Anttonen & Sipilä 2009). Päiväkeskuksissa toimii – sosiaaliturvajärjestelmän instituutiokieltä käyttäen – pitkäaikaistyöttömiä, mielenterveyskuntoutujia, päihdeongelmaisia, maahanmuuttajia, ylivelkaantuneita, asunnottomia, työkyvyttömyyseläkeläisiä ja vapautuneita vankeja. Heillä ei suinkaan kaikilla ole samoja ongelmia, mutta he ovat lähes kaikki pieni-

tuloisia ja usein heillä on taloudellisten ongelmien lisäksi joitakin muita sosiaalisia ongelmia, joiden perusteella he ohjautuvat samoihin paikkoihin. Erving Goffmanin (1963, 1990) stigman ideaa soveltaen yhdistävä yhteiskunnan lyömä leima on heidän näkemisensä ongelmien läpi. Anna Kontulan mukaan stigmatisoitu ei ole yhteisön täysivaltainen jäsen, vaan hänet nähdään ja hän alkaa myös itse nähdä olemassaolonsa ensisijaisesti poikkeavina pidettyjen ominaisuuksiensa kautta. Stigmatisoiva piirre länsimaissa voi olla vaikkapa rikollisuus, mielen sairaus tai köyhyys. Stigma – tai leima, joksi sitä tässä kutsumme – erottelee, sulkee ulos ja käännyttää tietyistä yhteisöistä.

Aineisto ohjasi ottamaan viitekehyyksiä sosiaalipoliittisen keskustelun enenevästi jakavasta ja eriarvoistavasta suomalaisesta sosiaalipalvelujärjestelmästä. Toiseksi tulokulmaksi valitsimme aineiston ohjaamana keskustelun köyhyydestä uhkana olemassaololle, sekä itsenä ja yhteiskunnan arvostettuna jäsenenä tunnistetuksi tulemiselle tai kääntäen stigmatisoitumisen kokemukselle.

Varakkaiden ja köyhien maailmojen väitetään Suomessa eriytyvän sekä taloudellisen toimeentulon, että hyvinvointipalveluiden saatavuuden kohdalla. Erot näkyvät myös tukien varassa elävien välillä, sillä sosiaaliturvan vähimmäistason ja ansioturvan varassa elävien välinen kuilu on kasvanut (Hänninen & Karjalainen 2007, 181). Sosiaali- ja terveystalouden asiakkaina ihmisten eriarvoistuminen etenee, kun tulot vaikuttavat siihen, millaisia ja kenen tuottamia palveluja on saatavilla. Kun palveluiden tuottamistavat muuttuvat, hämärtyvät myös palveluaukot. Hyvinvointipalveluiden ulkoistaminen, tuotteistaminen ja sosiaalipoliittisten rakenteiden purkaminen on muuttanut palveluvaihtoehtoja ja palveluiden kohderyhmiä hiipien, miltei huomaamatta (Julkunen 2001).

Sosiaalipalveluiden jakopolitiikassa näkyy siirtymä ajattelutapaan, jota kriittiset yhteiskuntatieteilijät ovat kutsuneet siirtymänä traditionaalisesta hyvinvointivaltiosta sosiaaliseen investointivaltioon (Williams 1999). Siinä palveluja satsataan heihin, joiden kohdalla voidaan odottaa näkyvää, mitattavaa tulosta kuntoutumisena, toipumisena, kouluttautumisena, työhön osallistumisena, työllistymisenä tai vähintäänkin lisääntyneenä yhteiskunnassa vallitsevien normien mukaisena oman elämän hallintana. Auttamisjärjestelmien porrasmallit kytkeytyvät ansainta- ja kuntoutumisideologiaan (Granfelt 2003). Sekä työllistämispoliittikka että päihdehuoltokin perustuvat porrasmallille. Niihin sisältyy odotus kuntoutumisesta ja vaiheittaisesta itsenäisestä asumisesta tai paikasta avoimilla työmarkkinoilla.

Kuntoutumis- tai hyötyajattelu pudottaa väistämättä osan ihmisiä ulos tai ainakin ohjaa palveluiden reunoille residuaalisiin palveluihin. Ulosputoamista tapahtuu niin aktivoivassa työllistämispolitiikassa kuin sosiaali- ja terveyspalvelupolitiikassa, jos sosiaalisen investoinnin kannattavuutta (kuntoutumista, työllistymistä, tervehtymistä) ei voida osoittaa. Myös kristillisen päihdetyön tutkimus suuntautuu muutokseen; toipumiseen ja erityisesti uskonnolliseen kääntymykseen liittyvään toisenlaiseksi tulemiseen (Niemelä 1999) tai toisiin mahdollisuuksiin (Kähkönen & Pekkala 2009). Päihde- ja työttömyystutkimuksia on toki aiemmin tehty ihmisten omista lähtökohdista. (Holmila ym. 1989, Kylmälä 1991). Lasse Murron väitöskirja vuodelta 1978 on suomalaisen kenttätyön klassikoita.

Uuden hyvinvointivaltion ihanneasiakas on riippumattomaksi yksilöksi ponnisteleva valistunut asiakas, joka tietää palvelut ja niiden tavoitteet, väittää Leena Eräsaari (2010). Hyvinvointivaltion sosiaalipalveluissa vielä 1980-luvulla oli eetoksena kaikkien asiakkaiden tasapuolinen kohtelu. Eettisten koodien mukainen priorisointi tarkoitti silloin sitä, että puutteellisimmat, köyhimmät ja ongelmallisimmat laitettiin palvelulistan kärkeen. Tänä päivänä samat joukot kuuluvat priorisointilistojen hännille. Samanaikaisesti monenlaisten elämän hankaluuksien kanssa tukea etsivän yksittäisen ihmisen palveluista muodostuu entistä pirstaleisempi ”palvelutarjotin” (Eräsaari 2010). Hirvilampi & Laatu (2008) pohtivat, mitä hyvinvointivaltion lupaukselle jokaisen ihmisen arvokkaasta elämästä on tapahtumassa. Onko heikoimmille ihmisille tarjolla kohta muuta kuin hengissä säilyminen.

Lähestymistapa, aineisto ja analyysi

”Sitä kun ei ole sitä asuntoa, niin menee se päivä ehtiessä sitä yöpaikkaa ja pyöriä toisten nurkissa ja ... se on hirmu rasittavaa ja kuluttavaa. Oikeastaan semmoiselle ihmiselle, joka ei ole niitä lenkkejä tehnyt, on ihan turha puhua. Ei se käsitä mitä se on.”

Dorothy Smithin (1987) metodologisen ohjeen mukaisesti lähdemme liikkeelle ihmisten arkielämän kokemuksista, joista pyritään yhteiskunnallisten rakenteiden identifioimiseen. Tähän artikkeliin olemme valinneet yhden avainkertojan. Hänen kertomuksessaan on toisen tiedon (Hänninen ym. 2005, 4) elementtejä. Se on yksityiskohtaista, kokemuksellista, paikantunutta, ihmettelevää ja pohdiskelevaa.

Lähtökohtana on oletus, että vain saman kokenut voi jakaa ymmärryksen kokemuksesta. Halutaan kertoa, mutta epäillään kokemattoman kuulijan kykyä jakaa yhteinen tulkinta kerrotusta. Hannah Arendt (1958) on sanonut, että elämä ilman puhetta ja toimintaa on kirjaimellisesti maailmalle kuollut. Sanoilla varmistamme itsemme ja olemassaolomme sekä ponnistamme fyysisen ilmenemismuotomme yli. Raskaita traumoja tutkinut Molly Andrews (2010) epäilee silti trauman sanoittamisen välttämättömyyttä yksilön tai ryhmän toipumiselle. Traumoista selvinneet kertovat kokemuksistaan usein tavoilla, joita me ulkopuoliset olemme kyvyttömiä hyväksymään ja niinpä me ryhdymme itse luomaan ja syventämään tarinoita, jotka meille kerrotaan. Tätä keksimällä syventämistä yritämme välttää.

Avainkertoja ohjasi näkökulmiin ja lahjoitti tavan katsoa. Hän, haastateltu asiakas, kertoi kertomustaan vaihtelevista asemista. Välillä hän katsoi etäämmältä itseä ja päiväkeskustuttujaan, otti tarkkailijan ja analyytikon roolin suhteessa päiväkeskustodellisuuteen. Toisinaan hän kohdisti kritiikin yhteiskuntaan, siinä vallitseviin tapoihin erotella ihmisiä ja asettaa heitä sosiaaliin järjestyksiin. Välillä hän oli kertomuksessaan paljaana niin, että häntä kuunnellessa ja myöhemmin litteroitua haastattelua lukiessa tunsin miltei päätyvänsä hänen ihonsa alle. Kenties hän tällä tavoin kertomalla halusi pitää auki erilaisia tulkinnallisia optioita elämäänsä ja ympäröivään päiväkeskusmaailmaan, vältti sitoutumista yhteen tulkintaan elämästään ja naulaamasta lukkoon yhtä ainoaa merkitystä ja totuutta (Kosonen 2000, 20). Kenties hän pyrki kiertämään leimoja.

Analyysin temaattisena runkona käyttämämme avainhaastattelu on tehty keski-kokoisen kaupungin kristillisen päihdetyön päiväkeskuksessa syksyllä 2008. Kaikki artikkelin haastattelusitaatit ovat tästä yhdestä haastattelusta. Avainhaastattelun lisäksi käytämme artikkelissa 14 muun työllistetyn ja asiakkaan haastattelua, jotka teimme samana syksynä. Haastattelut tehtiin kolmen erikokoisen kaupungin toimintafilosofialtaan erilaisissa ja eri tavoin organisoiduissa päiväkeskuksissa eri puolilla Suomea. 'Haastattelujen tematiikka kiinnittyi päiväkeskukseen paikkana sekä paikan merkityksiin kävijän elämässä. Päiväkeskusten asiakkaita ja tukityöllistettyjä yhdistää pienituloisuus, ja juuri siksi nämä kaksi ryhmää on otettu mukaan. Molempia uhkaa myös samantapainen palveluissaan toissijaistamisen riski, eräänlainen poiskäännyttämisen politiikka (Hänninen 2007). Sosiaalibarometrissä (2009) sosiaalijohtajat arvioivat juuri pitkäaikaistyöttömien ja päihdeongelmaisten palvelutilanteen vaikeutuvan eniten tulevaisuudessa. Pitkäaikaistyöttömät ovat myös se pienituloisten ryhmä, jonka määrä on 1990-luvun laman jäljiltä pysynyt

suurena (Heikkilä ym. 2008, 143). Pitkäaikaistyöttömät, työelämän rationalisointihäviäjät, ovat julkisen aktivointipolitiikan koekaniineja, joiden elintila käy yhä ahtaammaksi, väittävät Hirvilampi ja Laatu (2008).

Vähin vaatimus sosiaalipolitiikalle on ottaa huomioon köyhien omat tulkinnat tarpeistaan ja asemastaan, sanoo Lister (2002). Avainhaastattelu ohjasi tutkimusartikkelin teemoittelua. Haastatteluaineisto toimii kokemusteorian, sillä siinä on kyse enemmän kuin kokemustiedosta. Haastateltu kertoo kyllä omista kokemuksistaan päihdetyön päiväkeskuksen asiakkaana, mutta hän tarjoaa myös omaa teoreettista malliaan. Tämän mallinsa avulla hän hahmottaa omaa ja muiden sellaisen ihmisten asemaa, jotka eivät vastaa yhteiskunnan vallitsevia normatiivisia odotuksia. Avainkertojamme tiesi, että kyseessä on Sininauhaliiton tutkimus, jossa pyritään lisäämään tietoa ja ymmärrystä sen jäsenjärjestöistä, kristillistä päihdetyötä tekevästä yhdistyksistä ja niiden toiminnasta. Hän halusi kertoa, eikä vähätelty omaa näkemystään (vrt. Kosonen 2005). Kirjallisuuskatsaus suomalaisen huono-osaisuustutkimukseen (Särkelä 2010) osoittaa, että huono-osaisuuden tutkimus ei ole kohdistunut ihmisten aktiiviseen kansalaisuuteen tai aktiivisen kansalaisuuden muotoja ei ole osattu tunnistaa. Avainkertojamme on aktiivinen ajattelija ja pohdiskelija, joka haluaa vaikuttaa päiväkeskuksen kehittämiseen. Tulkitsemme osallistumisen haastatteluun pyrkimyksenä vaikuttaa yleisemminkin kuin omaan välittömään ympäristöön. Hyväri (2001) kirjoittaa selviytymistarinoiden kokemuspolitiikasta, jolla hän tarkoittaa sitä, että vaikeuksien voittaminen ei jää yksilölliseksi selviytymiseksi vaan se saa myös yhteisöllistä kaikupohjaa. Epäroimme kutsua analyysimme haastattelukertomusta selviytymistarinaksi, niin vahvasti siinä on läsnä epäily ja epävarmuus omasta selviytymisestä. Kyse voisi pikemminkin olla epävarmuuden kokemuspolitiikasta.

Painotamme artikkelissa aineistoa sekä sen sisältämiä merkityksellisen tunteita yksityiskohtia ja ilmauksia – vaikka yleinen kiinnostavuus niin kärsisi (ks. Pehkuri 2005). Analyysi pyrkii olemaan kertojalähtöinen (Granfelt 1998) niin, että tutkimustekstissä pysyisi läsnä elämäänsä elävät tietäjät, joiden kertomasta todellisuudesta kirjoitamme. Vältämme kääntämästä analyysissä kerrottua elämän kokonaisuutta yhteiskuntatieteen osa-alueiksi, sillä elämä ja sen ongelmat eivät noudattele osa-aluejakoa. Yritämme säilyttää haastateltujen tavan käsitteellistää kokemaansa ja näkemäänsä ja etsimme muista yhteiskuntatieteellisistä tutkimuksista vastaavuutta ilmaisuille.

Köyhyyden, työttömyyden ja päihdeongelmien tematiikkaa tutkiessamme olemme huomanneet todeksi Granfeltin (1998) toteamuksen, että vaikeassa elämäntilanteessa olevien ryhmien elämästä kertomisessa on läsnä riski tarjota aineksia heitä vastaan kääntyville tulkinnoille. Tätäkin kertoessamme odotamme empaattista lukijaa, sellaista, jolla on alttius hylätä omat ennakkokäsityksensä aiheesta, irrottautua valmiista leimoista ja mustavalkoisista dikotomioista ja hyväksyä kertomusten sisäinen ristiriitaisuus samalla tavoin kuin elävien ihmisten ristiriitaisuus. (Granfelt 1998.) Luemme haastattelutekstiä ja yritämme tajuta mitä hän ja he, pienituloiset päihdetyön päiväkeskusten työntekijät ja asiakkaat, haluavat sanoa. Rakennamme tutkijan valtuuksilla uuden kertomuksen, vaikka liikkeelle lähdetäänkin hänen ja heidän haastattelutilanteessa syntyneistä kertomuksistaan, esiin nostamistaan ilmiöistä ja ilmiölle antamistaan merkityksistä.

Avainhaastateltava kertoi olevansa 45-vuotias ja asuvansa yksin. Hän on käynyt samassa päiväkeskuksessa jo vuosia. Hän on ollut työttömänä pitkään, hänellä on paljon velkoja ja nyt hän on velkasaneerauksessa. Hän ei juurikaan kertonut menneestä asunnottomuudestaan, vaikka haastattelijä siitä kysyikin. Hän ei myös kertonut velkaantumisestaan, veloistaan tai tämänhetkisestä velkasaneerauksesta. Kenties hän arveli, ettei tutkija, joka sitä ei ole kokenut, voi sitä ymmärtää. Kenties hänellä – runsaan ja rikkaan ilmaisun miehellä – ei ollut sanojakaan elämän suurista kuopista kertomiseen. Kenties hän myös halusi tulla haastattelussa kuulluksi pikemminkin tutkijalle tietoa tarjoavana pohdiskelijana kuin sosiaalisten ongelmien kantajana. Tai ehkä hän ajatteli kertomisen tuovan kokemuksen taas pintaan. Kärsimyksistä kertominen saattaa olla joillekin mahdotonta, eikä kertomisen parantavasta voimasta ole takeita. (Andrews 2010; Eskola & Peltonen 1997.)

Painavat velat ja taakse jäänyt pitkä kokemus asunnottomuudesta olivat silti koko ajan sanomattomina läsnä, kun hän kertoi itsestään, tämänhetkisestä elämästään, päiväkeskuksesta ja toisista ihmisistä. Samanlainen sanattomuus ja väistely veloista puhuttaessa toistui muissakin haastatteluissa. Haastateltavat lähinnä vihjaisivat veloistaan. Elämän suurista kolhuista kertominen on todettu monesti mahdottomaksi, niitä ei voi käsitellä sanojen avulla (Eskola & Peltonen 1997). Myös oman sivullisuuden, marginaalisuuden, kokemuksen kuvaaminen on vaikeaa (Jokinen ym. 2004, 12), etenkin jos ei haluta toistaa yhteiskunnassa vallitsevia tapoja puhua sivullisuudesta.

Ettei ole ihmisenä oikeasti olemassa

Avainkertojamme mukaan hänen nykyisen elämänsä julma pulma on pelko siitä, ettei ole ihmisenä olemassa.

”... tämmöinen pitkäaikaistyötön, joka makaa tuolla bunkkerissa, niin siltä puuttuu raha, siltä saattaa puuttua ihmissuhteita, sitten on se alkoholiongelma, sitten naida naista miehellä. Se on sitten vaan sitä makailua ja oleilua. Sitten yrittää niin kuin, että miten tästä sais niin kuin ihmisarvoisen...et miten niin kuin olisi ihmisenä olemassa. Sitä vaan pohtii ja joutuu pohtimaan, että miten tästä elämästä saisi ihmisarvoisen.”

Juuri tämän kokemuksen – työttömyyden tai pikemminkin rahattomuuden ohella – hän katsoo yhdistävän monilta piirteiltään erilaisia päiväkeskuksessa kävijöitä.

”(Paikassa käy ST) alkoholisteja sillä tavalla, että välillä ovat työttömiä alkoholisteja. Miten saavat elämästä niin kuin ihmisarvoisen, sitä täällä. Sillä tavoin kun ollaan työttömiä ja tuolla vuokratubereissa maataan ja ollaan noissa nukkumalähiöissä, vai mitä ne nyt onkaan. Se arkirutiini ja mielekäs tekeminen, että on oikeasti olemassa ja elämä on mielekästä. Tämän kanssa me täällä tapellaan.”

Muissakin haastatteluissa kerrotaan toistuvasti omasta arvottomuudesta. Kerrotaan, ettei saada ihmisarvoista kohtelua työpaikalla, työttömänä, mielenterveyden vaikeuksissa ja päihdeongelmissa. Kertojalle arvottomuus on juuri olemassa olemattomuutta, sitä että ei ole muille, merkittävälle toisille, näkyvä omana itsenä.

Charles Taylor (1992) nimesi itsenä nähdyksi tulemisen (recognition) ihmisen perustavanlaatuiseksi tarpeeksi ja sitä vaille jäämisen identiteettiä tuhoavaksi. Nancy Fraser (1995) puhuu näkymättömyyttä tai tunnustamattomuutta ylläpitävistä kulttuurisista käytännöistä, joita ovat esimerkiksi kunnioituksen puute, väheksyntä, kulttuuriset stereotypiat ja arkielämän vuorovaikutussuhteissa tapahtuvat ulkoa annettuja asemia uusintavat käytännöt. Itsensä näkymättömäksi kokeminen, väärin näkeminen ja vähättely ovat tyypillisiä köyhien kokemuksia (Lister 2002). ”Myös me olemme ihmisiä ja myös meitä tulee kunnioittaa” on Ruth Listerin mukaan

köyhien toistuva lausahdus. Haluttomuus tulla määritellyksi köyhäksi on yhteydessä köyhyyden kunnioittomuuteen ja sen seurauksena köyhän arvottomuuteen. Köyhät puuttuvat kaikkialla heitä koskevasta päätöksenteosta.

Zygmunt Bauman (1998) puolestaan kirjoittaa arvokkuudesta ja sen edellytyksistä. Yksilön elossapysymisen ja onnellisuuden kannalta on tärkeää, että muutkin pitävät häntä arvokkaana. Avainkertojamme kokemus siitä, että hänen merkityksellisenä pitämänsä toiset väistelevät häntä, vahvistaa arvottomuuden kokemusta. Kertojan mukaan häntä väistellään, koska hänen elämäntapaansa ja samalla häntä itseään ihmisenä pidetään arvottomana.

”Et mie olen niin kuin...kuulun tähän ihmiskuntaan, sillä tavalla, että minä voin liikkua tuolla kaupungilla. Ei tarvitsisi liikkua siellä katujen reunoja pitkin ja katsoa, että nyt tulee tuokin tuttu vastaan, et käännynpä ympäri ja menen piiloon ja en halua sitä tavata. Minä olisin ihmisenä olemassa niin, että minun ei tarvitsisi sitä hävetä, sitä systeemiä.”

Se kokemus, että toiset väistelevät, johtaa kehään, jossa myös ihminen itse väistelee merkityksellisiä muita. Päiväkeskuksesta tulee piilopaikka, paikka välttyä kohtaamisilta, jotka kertoja kokee ihmisyytään uhkaavina.

A- ja B-luokan kansalaiset on metafora, jolla eräs toinen haastateltu viittaa jakoon viranomaisten suhtautumisessa. Ensimmäisten ongelmat ovat viranomaisten mielestä hallittavia ja toisten eivät. Tämän jaon tekivät hänen mielestään juuri viranomaiset ja auttajat. Heidän silmissään ”oikeasti olemassa olevaksi”, vakavasti otettavaksi, tuleminen edellyttää asiakas-ihmiseltä ongelmien hallintaa. Pääseminen B-luokan kansalaisesta A-luokkaan on kovien ponnistelujen tulos. On jaksettava ja osattava itse järjestää ja vaatia itselleen tukea ja apua.

Autetuksi tulemiseen tarvitaan kohtuuttomalta tuntuvaa omaa ponnistelua apua hakiessa, kertovat haastatellut. Läpeensä eriytyneessä auttamisjärjestelmässä on tiedettävä ja osattava koota itselleen apu erilaisista auttajista. Leena Eräsaaren (2010) mainitsema hyvinvointivaltion ihanneasiakas on tietoinen, informoitu ja valintoja tekevä. Vain harva tätä tutkimusta varten haastatelluista vaikutti sellaiselta palvelujen ihanneasiakkaalta. Heitäkin oli, mutta ihanneasiakkaaksi tulemistä saattoi edeltää vuosien ponnistelu. Esimerkiksi ensin täytyi vankilassa ollessa tehdä oma päihdetyönsä, sitten sieltä vapauduttua asettua uudelle paikkakunnalle sosiaalisesti vieraaseen ympäristöön, ja siellä jaksaa ja osata hakea itselleen yhtä tukea yhdeltä

luukulta ja toista toiselta luukulta. Yleensä tähän ponnistelun onnistumiseen liittyy se, että löytyi auttava viranomainen, joka avusti eri tukikanavien etsinnässä ja tuki luukulta toiselle etenemisessä. Läheskään kaikki haastattelemamme tukityöllistetyt eivät osanneet nimetä nykyistä työllistämismuotoaan, eivätkä he hahmottaneet työllistämisprosessien kokonaisuutta. Haastatteluista sai kuvan, että he lähinnä reagoivat viranomaisten odotuksiin ja vaatimuksiin. Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että tullakseen hyvinvointipalvelujärjestelmässä nähdyksi ja kuulluksi, on jo oltava tiellä, matkalla tulemassa tietoiseksi toisenlaiseksi. Juuri tietynlainen ja tietynlaiseksi toiseksi toipumisen tai paranemisen myytti on (erityisesti) haavoitettujen ihmisten kohdalla ulkopuolisten odotus, joka ei aina vastaa ihmisen omaa käsitystä toipumisen tarpeista, mahdollisuuksista ja suunnista (Andrews 2010).

Oikeasti olemassa oleminen

Oikeasti olemassa olemisen ja elämän mielekkyyden kysymykseen avainkertoja palaa haastattelussa useaan otteeseen. Kyse on siitä, että halutaan olla näkyviä merkityksellisille muille. Odotetaan, että toiset katsovat ja näkevät hyväksyen tällaisenaan. Sennettiä (2004) mukailen juuri tämä on kunnioittamista. Suhtautumistapana se on enemmän kuin ihmisarvon antamista. Se on yhteiskunnallista osallisuutta, joka ei perustu ansiotyöhön, koulutustasoon tai normin mukaiseen sosiaalisen verkostoitumiseen (myös Helne 2002; Kulmala 2006; Granfelt 2007). Edellisillä perustuvien arvojen yhteiskunnassa jokainen on potentiaalisesti arvoton. Myös elämän ongelmiin yhteiskunta suhtautuu eri tavoin riippuen siitä, täytäkö mainitut vaatimukset vai etkö täytä.

Olemassa olon kokemus ja arvokkuus edellyttävät resursseja. Avainkertoja mainitsee puuttuvina rahan ja asunnon. Resursseina toimivat myös terveys ja hyvä fyysinen kunto sekä itse valitut hyväksyvät sosiaaliset suhteet.

”Osaako sitä tästä sen enempää, tietenkä nuo perusjutut, että terveenä sais olla. Nämä omasta vinkkelistä katsottuna, se on sitten erikseen, että mikä tilanne on muuten. Näin omasta vinkkelistä katsottuna, niin ihan tämmöisiä perusjuttuja”.

Ei riitä se, että itse kiistää oman arvottomuuden, sillä yksilö ei voi muuttaa yhteiskunnallista katsomistapaa. Yhteiskunnan vallitseva odotus haastateltujen kohdalla on toiseksi, toisenlaiseksi tuleminen. Koulutus, työ ja raitistuminen olivat kolme haastatteluissa toistunutta pääsylippua A-luokan kansalaisuuteen (myös Kosonen 2005). Paikan vaihto, siirtyminen luokasta toiseen, edellytti kaikkien kolmen toteutumista. Osa haastatelluista näytti olevan tiellä toiseksi tulemiseen. He kertoivat oppisopimuksista, raitistumisista ja suunnitelmista edetä kohti avoimia työmarkkinoita. Tällaista siirtymää B-luokasta A-luokkaan voi tulkita toisina mahdollisuuksina (Kähkönen & Pekkala 2009). Kriittisesti voi samalla kysyä mitä tapahtuu heille, joille toiset mahdollisuudet eivät avaudu (vrt. Varis 2005). Asettuminen sellaisten ihmisten puolelle, jotka eivät voi puolustaa elämisoikeuttaan suorituksilla, selviytymisellä ja kunniallisena pidetyllä elämäntavalla, ei houkuttele (Granfelt 1998).

Mikäli omalla kohdalla ei ole näköpiirissä toisenlaiseksi tulemista, etsitään kokemusta omasta arvokkuudesta toisten katseesta erilaisissa kohtaamisissa. Toiseksi tulemisen odotuksen sijaan kohtaamisesta saatetaan etsiä tällaisena hyväksymisestä, tällaisena ihmisenä olemassa olost, ilman häpeäkokemusta. Enemmänkin odotetaan kuin hyväksyntää, odotetaan myös kunnioitusta. Pohjola (2006) tulkitsee ihmisenä kunnioittamisen kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen edellyttämänä vaatimuksena auttamistyössä. Pahimmillaan ihminen on täysin voimaton sen suhteen, kuinka tulee muiden silmin katsotuksi ja nähdyksi. Hän ei näy sellaisena kuin haluaisi tulla nähdyksi.

Työ ei avainhaastatellulle itselleen ole hyvän elämän edellytys. Hän pikemminkin edellyttää, että olisi hyväksytytty myös ilman työtä. Samanaikaisesti hän itse on sisäistänyt työyhteiskunnan yleisen arvon, ajatuksen työhön osallistumisesta ihmisen mittana. Kokemus omasta arvokkuudesta – kunnioitettuna ihmisenä – on vaikeaa saavuttaa ilman työtä. Työelämän ulkopuolisuus on rahan ohella hänen mielestään ratkaisevaa sille, millaisena näkyy merkityksellisten toisten silmissä. Hän jakaa ajatuksen ansiotyöstä modernin länsimaisen yhteiskunnan ihmisarvon ensisijaisena kriteerinä samanaikaisesti, kun on haluton tekemään työtä heikoin työehdoin ja palkatta. Tällaisen työllistymisen hän kokee nöyryyttäväksi.

Haastatellut eroavat suhteessaan työllistymiseen. Päiväkeskukseen työllistettyjen haastatteluissa nousi voimakkaasti esille kokemus senhetkisen työn myönteisestä merkityksestä itselle, vaikka työtä tehtiinkin heikossa työmarkkina-asetmassa. Päiväkeskuksessa tehtävän tukityön sisällöt, työn merkitys elämän

rytmittäjänä, yhteisön suhtautuminen työllistettyihin ja heidän työhönsä antoivat monelle tukityöllistetyille työhön mielen. (Tedre & Perälä 2010).

Oikeasti olemassa olemisessa on kyse tulemisesta katsotuksi, nähdyksi, nimetyksi ja kunnioitetuksi sinä ihmisenä, joka juuri nyt olen ilman jo ilmassa leijuvaa odotusta toisenlaiseksi tulemisesta, muuttumisesta (kuntoutumisesta, raitistumisesta, työllistymisestä, aktivoitumisesta jne.). Olemassa olemiseen liittyy oikeus saada perustarpeensa ja perusturvansa sellaisena kuin on. Kansalaisuus, kunnioittaminen, nähdyksi tuleminen, arvonanto ja tulonjako eivät ole eri asioita (Taylor 1992; Fraser 1995; Lister 2002). Luntia (2007) mukaillen kaikissa niissä on kyse tämän päivän tasa-arvosta, ei huomisen mahdollisuuksista.

Väsymys heti pinnan alla

Entä ellei jaksaa? Yli kolme vuotta sitten päättynyt asunnottomuus ja työttömyyteen johtanut konkurssi on avainhaastateltavan kertomuksessa läsnä koko ajan. Se on läsnä pintaan pyrkivänä väsymyksenä ja välillä pohjattomana uupumuksena.

”Se on aina se jaksaminen. Monesti mietin, että paljon on ideoita, mutta ei jaksata tehdä. Mietin sitä, että minkä takia minä en jaksata. Täällä on kaikki, verstaat ja systeemit, mutta se on varmaan se oma olotila syynä. Minä olen ollut niin pitkään työttömänä ja asunnottomanakin olin neljä vuotta ja kiertelin. Se oli hirmu rankkaa aikaa. Autossa nukuin tai milloin missäkin...Se on semmoinen tilanne, että se viepi, akut tyhjenee ja väsyttää.”

Juuri nyt väsymys on hellittänyt otettaan. Nykyisen elämän rutiinit jaksaa toistaa ja ne myös auttavat jaksamaan, kunhan sen enempää ei edellytetä eikä itse itseltään edellytetä. Voimat eivät riitä toisenlaiseksi tulemiseen.

”Mulla on ollut pitkän aikaa semmoinen tilanne, että jotenkin suurin piirtein jaksan hoitaa nämä arkirutiinit. Mutta ei tarvitse kuin pintaa vähän raapaista, niin siellä on sellainen krooninen väsymys heti pinnan alla. Ne omat voimavarat ovat vaan ikään kuin kuorutus ja kun pikkusenkin raapaisee, niin siellä alla on se väsymys ja heti tulee olo, että ei jaksata.”

Olemassa olevaksi tuleminen ja väsymyksestä irrottautuminen on hapuilevaa ja hidasta.

"Kun on saanut vakiinnutettua elämään, niin siinä sitten pikku hiljaa palautuu ja voimatkin palautuu. Kyllä se on yllättävän hidas prosessi, – –"

Kuvaukseen väsymyksestä sisältyy hauras toive muutoksesta, väsymyksen väistymisestä. Toinen asiakas kertoi, miten yhtäkkiä pitkän pimeän jälkeen ilmaantui hyviä asioita "roppakaupalla". Niitä hyviä asioita olivat asunto, pääsy matalan kynnyksen velkasaneeraukseen ja oppisopimuskoulupaikka.

Ainakin tällä hetkellä väsymys rajoittaa avainkertojan osallistumista, sillä uupuminen ja epäonnistuminen pelottaa:

"Välillä tuntuu kans, että ei jaksa oikein sitoutuakaan. Oma tilanne on semmoinen, että tuliskohan siitä loppujen lopuksi sit mittään – vois olla, että ei tulis. Tuokin vähän pelottaa ja sit ei uskalla ottaa sellaisia kuormia, ikään kuin väistelee vähän ja eikä jaksa kantaa niitä."

Väsymys ja jaksamisen rajat toistuivat teemoina useissa haastatteluisissa. Väsymys on oire, josta on sallittua ja normaalia puhua. Se on kaikille ihmisille yhteistä, se yhdistää ihmisiä ja sen ilmaiseminen on vaaratonta ja luovaa. Se saattaa toimia peiteilmaisuna henkilökohtaisemmille, kätkeyille oireille. Väsymyksen kielelle on mahdollista kääntää masennus, pelot tai epävarmuuden tunteet, mutta väsymys toimii ihmisten puheessa myös elämän noidankehäksi muuttuneena perspektiivinä. (Honkasalo 1988.) Metaforana noidankehälle haastattaja käyttää liian lyhyttä peittoa.

"Tämä on vähän tämmöistä kurjuuden maksimointia. Tämä elämä on vähän semmoista tällä hetkellä, että on kuin olisi vähän liian lyhyt peitto. Jos päättää paleltaa ja vedät sen peiton päälle, niin jalat tulevat esiin ja paleltaa. Se on sitä vuorottelua kun resurssit on sitä mitä ne ovat."

Perustoimeentulon varassa eläminen antaa liian lyhyen peiton suhteessa yhteiskunnan odotuksiin. Heti pinnan alla oleva väsymys ehkä vihjaa yhteiskunnan odotusten kovaksi kokemiseen tilanteessa, jossa puuttuu resursseja (sosiaalisia

suhteita, terveyttä, rahaa, ulkonäköä). Heti pinnan alla väijyvä väsymys muistuttaa, miten hapuilevaa ja hidasta väsymyksestä irrottautuminen on. Kenties tulisi hyväksyä se, että kaikki eivät pääse väsymyksestä. Jokainen ei ”toivu” tai jos toipuukin, ei toivu yhteiskunnan odottamalla ja edellyttämällä tavalla.

Tiivistyvä köyhyys

Sisällä päiväkeskuksessa avainhaastateltava kertoo olevansa tarpeeksi samanlainen, hyväksytysti katsottu ja nähty. Hän on siellä sisällä olemassa omana itsenään.

”Se tässä on hirmu hyvä tässä Sinipaikan hommassa ollut, että minä saan tulla just semmosena kun mä oon. Minun ei tarvitse pimittää, et mä oon työtön tai mun rahaongelmia, koska suurimmalla osalla on niitä.”

Päiväkeskusta pidetään kaikissa haastatteluissa paikkana, jossa on sijaa heikkoudelle (ks. Granfelt 2003). Samalla rivien välistä on luettavissa vahvuuden pelkoa. Päiväkeskuksissa etenkin asiakas tulee hyväksytyksi heikkona ja rikinäisenä pikemminkin kuin ehjänä ja vahvana – ellei sitten vahvuuteen sisälly toistuva muistutus entisestä heikkoudesta ja koettelemusten kautta toiseksi tulemisesta, jonkinlainen selviytymistarina.

Päiväkeskukseenkaan ei tulla ehdoitta, vaan tulijalta edellytetään vikaa. On oltava riittävän viallinen tullakseen hyväksytyksi, lunastaakseen olemassaolonsa tässä paikassa.

”Kun tulin tähän taloon kahdeksan vuotta sitten, niin minä koin sillä tavalla, että jos minussa ei ollut joku vika, minä en ollut juoppo tai muuta, niin minä en ollut hyväksyty tähän taloon. Minun piti pikkusen tyhmempää esittää, mitä minä olinkaan. Sillä tavalla minä tässä aloin pyöriä. Minä koin näin, että silloin minut hyväksyttiin kun minulla oli joku vika. Jos minä olin liian hyvä, niin minua ei hyväksyty.”

”Minä olen jo tottunut tähän kuvioon ja ne jo täällä tietää nämä kaiverit, että ei ne mullakaan ole ne asiat, ja että minä olen vähän samaa tätä tämmöistä näin.”

Haastatellulla ei itsellään ole päihdeongelmaa, mutta riittävästi muita ongelmia, jotta hän on tullut hyväksytyksi yhteisöön. Hänellä on riittävästi ”samaa tätä tämmöstä”. Riittävän rikkinäisenä hän on tarpeeksi samanlainen. Itsensä ylittämistä paikassa ei vaadita – kenties joskus kuitenkin alittamista. Olemassaolon kokemus paikassa tulee siitä, että siellä saa olla oma itsensä, tulee hyväksytyksi lommoineen. Olemassa oloa ei tarvitse lunastaa vaan kelpaa sellaisenaan. Tämä kokemus hyväksytyksi tulemisesta sellaisenaan toistui useimmissa asiakkaiden ja tukityöllistettyjen haastatteluissa.

”Minä saan siinä rennosti olla, minun ei tarvitse...niin, minä saan olla se, mikä minä oon.”

Yksien toiminta voi paikassa aina kääntyä uhkaksi toisten olemassaololle, kuten seuraavassa avainkertojan kohdalle osunut mahdollisuus musiikin tekoon.

”Nyt kun on sattunut niin onnellisesti, että tässä on aika paljon tätä musiikkiporukkaa ja osahan on sitä ihan tavan tallaajaa, niin sitten tuli sitä narinaa, et täällä on kaikki taiteilijoita. Kaikki on niin hyviä, et täällä ihmiset tuntee itsensä ihan mitättömiksi. Toisaalta minä ymmärsinkin sen, että voihan siinä niinkin käydä.”

Piiloon paneminen ja piiloon meneminen toimivat talon sisälläkin, kun pyritään välttämään jakojen yhteenkuuluvuutta ja samankaltaisuutta uhkaavaa luonnetta.

”Vaan sitten tehtiin niin, minä sanoin toiminnanohjaajalle tän jutun ja se reagoi siihen heti. Tämä musiikkiporukka voi kokoontua täällä alakerrassa ja olla täällä ihan omassa systeemissä ja harjoitella täällä. Nyt on tilanne tällä hetkellä se, että nyt harjoitellaan täällä ja sitten tuolla yläkerrassa haastellaan ja juodaan kahvia. Ollaan sitten siellä yläkerrassa ihan, mitä sitten ollaankaan.”

Sama poiskäännyttämisen logiikka, määrätystä tilasta tai paikasta ulossulkemisen käytännöt (Hänninen 2007, 5), jonka köyhät kohtaavat palvelujärjestelmässä, toimii toisinkin päin, käänteisenä ulossulkemisena. Se vahvistaa kahtiajakoa, jossa

huono-osaiset ovat ulkoa annettujen ongelmaidentiteettiensä vankeja. Järjestelmän tavat nähdä alkavat vaikuttaa ainoilta mahdollisilta tavoilta (köyhä, päihdeongelmainen, velkaongelmainen, asunnoton) tulla nähdyksi tai katsoa itseä ja nimitä itsensä. Ne ovat voimallisia leimoja, jotka tekevät voimattomaksi nimeämään itseään toisin, tulemaan nähdyksi toivomallaan tavalla (Taylor 1992; Fraser 2000; Lister 2002). Samalla ne ovat leimaavia kategorioita, jotka määrittelevät oikeuksia kansalaisena, kuten oikeutta sosiaaliturvaan, toimeentuloon ja palveluihin. Tähän liittyy myös puhe asiakuudesta. Se on monien päiväkeskuksen työntekijöidenkin kiusalliseksi, väärinäköiseksi ja vääränlaiseksi kokema tapa puhua päiväkeskukseen tulevista ihmisistä, koska siinä ihmisyyttä käännytetään väistämättä palvelujärjestelmän kielelle. Ihmisestä tulee asiakkaana palvelun käyttäjä, autettava, hän ei ole enää yksi meistä.

Avainkertoja jakaa käsityksen leiman voimasta. Paikka auttaa selviytymään ongelmien kanssa, mutta tuo tullessaan uudenlaisia ongelmia ja saattaa odottamatta ja tarkoituksensa vastaisesti jopa pahentaa ongelmaa, jota ratkaisemaan ne on luotu. Päiväkeskukset ovat köyhyyden tiivistymiä, koska ne kokoavat yhteen eriyistä pienituloisia avoimien työmarkkinoiden ulkopuolella eläviä ihmisiä. Eritavalla köyhien kohtaamispaikaksi ne ovat muodostuneet huomaamatta ja vähitellen, osaksi juuri yhdistysten työllistämistehtävän ja – mahdollisuuksien lisääntynyttä 1990-luvulla. Pitkäaikaistyöttömät taas ovat väestöryhmä, jonka kohdalla köyhyys on laman jälkeisellä aikakaudella lisääntynyt (Kuivalainen ym. 2005).

Yhteiskunnalliset rakenteet ja mekanismit näyttävät ohjaavan erilaiset rahattomat ihmiset vähenevistä julkisista palveluista muille auttamisen areenoille, joissa järjestelmän nimeämät ja erillään pitämät (pitkäaikaistyöttömät, päihdeongelmaiset, mielenterveyskuntoutujat, asunnottomat, maahanmuuttajat jne.) kohtaavat, milloin asiakkaina, milloin (tukityöllistettyinä) työntekijöinä.

”On niin paljon köyhiä. Tätä kurjuutta on tässä läjässä niin paljon, että se on jo melkein liikaa.”

Jack Youngin (2007) sanoin jälkimodernissa yhteiskunnassa köyhät palvelevat köyhiä. Erillään pitämisen käytännöt ylläpitävät ja kenties vahvistavatkin eriarvoistavia jakoja.

Sisäisiä jakoja

Ensisijaisesti päiväkeskukset kerrottiin positiivisina oman elämän ympäristöinä. Myönteisiä sävyjä elämään toi paikan henki, paikan sosiaaliset suhteet, mielekäs, merkityksellinen ja yhteisön kannalta merkittävä tekeminen. Osassa haastatteluja korostettiin kovastikin sitä, että päiväkeskus toi henkistä tukea ja sosiaalista turvallisuutta sekä kokemuksen omasta arvosta ja arvokkuudesta.

Haastatteluista oli myös luettavissa tapoja jakaa ihmisiä päiväkeskuksen sisällä. Niissä kerrottiin yhteisön sisäisistä konflikteista ja tavoista jakaa ihmisiä erilaisiin luokkiin ja ryhmiin. Käyttöyhteyksissään luokitteluilla saattaa olla mielekäs tehtävä, mutta ne kantavat aina myös ei-aiottuja seurauksia. Yksi toistuva tapa luokitella ihmisiä oli jako sisälle astuneisiin ja ulkopuolelle jättäytyviin.

”Jos tänne saisi tavallisia ihmisiä käymään. Se olisi hirmu tervetullutta tämän ilmapiirin kannalta. Mä ajattelen, että me ihmiset ollaan kuin peilejä toisillemme. Kuka täällä on alkoholisti, kuka narkkari, kuka työnarkkari, kuka on sitä sun tätä, niin lommo ja vääristymä peilissä on täällä kaikilla vähän samassa kohdassa, niin se ei ole sille tervettä. Jos tulis siltä kohdalta vähän terveempiä ja vahvempia ihmisiä tänne kanssa, niin se lommo ei olisi aina siinä samassa kohdassa ja ilmapiiri olisi jotenkin terveempi.”

Toiveissa on, että tapa kokea ja nähdä päiväkeskus muuttuisi, jos seinien rajaa yhteisö kyettäisiin muuttamaan koostumukseltaan. Toiveena on tulla nähdyiksi niin että ulkopuolisten tavat katsoa muuttuisivat ja leiman voima vähenisi. Sama odotus liittyy talon sisäisiin jakoihin.

”Kun ei olisi sitä klikkiytymistä. Ei tulisi sitä, että on vaan se köyhien porukka, vaan se uskisten porukka ja vaan se juoppojen porukka. Oltais vaan ihmisiä ja kuvio olisi normaalimpi.”

Suhtautumisen uskuntoon on yksi sisäinen erotteleva jako.

”... ennen oli niin, että tuossa oli se uskis-porukka ja ne piti tuossa toisella puolella niitä seremonioita.”

Jako on loiventunut.

”Nyt on niin jännästi sekoittunut, että on mennyt vähän lomittain ne jutut.” Kertoja itse kuitenkin uusintaa jakoa arvioidessaan sitä, mistä hän kenenkin kanssa voi puhua:

”Minä olen ajatellut niin, että minä en niitä kuppikuntia tee. Minä yritän olla ihminen ihmiselle, olipa uskossa tai sitten ei. Minä sitten haastelen muuta ja vaikka puhun autoasioista ja se on itellekin joskus ihan terveellistä puhua ihan tavallisista asioista.”

Avainkertoja näkee omalla kohdallaan paikan mahdollisuutena hengellisesti rikkaampaan elämään. Samanlaisia ajatuksia hengellisyydestä hyvinvoinnin tukipilarina löytyi muistakin kertomuksista.

Tukityöllistetyt erottautuvat haastatteluissa asiakkaista asettumalla työntekijöiksi ja auttajiksi. Toisaalta ollaan ”kuin yhtä perhettä” niin, että välillä on mahdoton erottaa sitä, kuka on asiakas ja kuka työntekijä. Monet ongelmistakin ovat yhteisiä. Silti lopulta ero on molemmin päin selvä. Oma asema päiväkeskuksessa muuttuu, jos asiakas muuttuu työntekijäksi, mutta samalla muuttuu hänen asemansa organisaatiossa ja joskus myös suhtautumisensa entisiin oman itsensä kaltaisiin. Asema organisaatiossa määrittää identiteettiä ja asettaa sosiaalisen järjestyksen. Paikan sisäisessä sosiaalisessa järjestyksessä asiakkaat tulevat työntekijöiden jälkeen.

”Sitten sitä ajattelee, että täällä Sinipaikassakin on ne hyväosaiset, täällä on ne työntekijät, jotka vetää ne lihapalat tosta keitosta ja sitten vaan murusia meille loppuille.”

Jako auttajiin ja autettaviin on olemassa päiväkeskuksen sisällä ja auttaminen näyttää myös raadollisemmat kasvonsa.

”Kulissit, niin kuin lehtikuvaaja tulee, niin tarvitaan kulissit: tässä on näitä köyhiä ja me autetaan näitä.”

Avainkertojan mielestä sisäiset jaot estävät yhteen hiileen puhaltamista. Tulkitsemme jakojen estävän sellaista yhteenkuuluvuuden tunnetta, jota tarvittaisiin kollektiiviseen kokemukseen koetuista yhteiskunnallisista epäoikeudenmukaisuuksista ja jaoista.

Yhdistämällä eristetyt?

Avainkertojamme suhde päiväkeskukseen on ambivalentti. Olemassaolo edellyttää, että on olemassa muille, ja siihen tarvitaan areenoita toisten kohtaamiselle. Vialliset ja särkyneet hyväksyvänä päiväkeskus kutsuu. Se muun muassa mahdollistaa rahattomalle sosiaalisia suhteita. Vaihtoehtoisia sosiaalisia kohtaamisen areenoita köyhille ja työttömille on vähän. Erottelevassa yhteiskunnassa on vain harvoja ryhmiä, joihin rahaton, ansiotyön ulkopuolelle asettuva keski-ikäinen mies tuntee voivansa kuulua.

”Normaalit ihmiset on töissä, eikä ole semmosta paikkaa. Sitten on niitä eläkeläisiä, niillä on niitä omia kuppikuntia noissa kahviloissa ympäri kaupunkia ja huoltoasemilla ja muualla. Mutta en minä niihin silleestä.”

”Paljon minä olen täällä ollut ja viettänyt täällä aikaa, mutta kun mietin, että missä muualla minä olisin ollut, niin... minä olen ollut pitkään työttömänä ja mun systeemi on se, mikä se on: olen velkasaneerausessa, eikä paljon töitä kannata tehdä. En tiedä onko tämän parempaakaan paikkaa missään olla - todennäköisesti ei ole.”

Osalle haastatelluista päiväkeskus sosiaalisena areenana oli vaihtoehto toisille areenoille kuten juomaseuralle. Suurissa elämäntilanteissa se saattoi olla ainoa löydetty sosiaalinen areena kuten heille, jotka vankilasta vapauduttuaan pyrkivät irrottautumaan rikos- ja huume-elämäntavasta. Jollakin asiakkaalla vaihtoehtoisina sosiaalisina areenoina olivat tutut ryyppy- tai huumeryhmät ja kohtaamisten tilana katu. Työllistetyille paikka on aktivoivan työllistämispolitiikan edellyttämä pakko-paikka, mutta useiden mielestä onnistunut valinta tarjolla olleista vaihtoehdoista.

Rahan puute ohjaa myös paikan valintaa. Paikka on köyhän kahvila: *”Kyllillä ja baareissa jos pyörisin, niin kymppi olisi pieni raha päivässä. Tässä mulla riittää päivässä euro tai puolitoista euroa kahveihin.”*

Paikka kutsuu sisään, mutta samanaikaisesti työntää luotaan pois. Yhteiskunnan kahtiajako tiivistää pahoinvoinnin tiettyihin paikkoihin, joissa köyhät ja yhteiskunnan sosiaalisiksi ongelmiksi määrittelemissä olosuhteissa elävät kohtaavat.

”No, kaikki köyhät on täällä samassa läjässä ja kurjuus tiivistyy. Kaikilla on jotain ja ajattelen, että eihän tämä ole normaalia hommaa ollenkaan.”

Paikka tuo palvelujärjestelmissä aiemmin erillään pidetyt, enenevästi kunkin palvelun reunoille sijoitetut yhteen. Se yhdistää huono-osaisia, mutta kenties se samalla eristää heidät sosiaalisesti luokaksi, jonka leima koostuu ongelmista. Yhteen tulleilla ei ole yhteiskuntaluokan leimaa, eikä tietoisuutta, eivätkä he juuri ole vuorovaikutuksessa yhteiskunnan valtakoneiston kanssa (ks. Lister 2002).

"Tämä Sinipaikka on tavallaan yhdenlainen porukka, mutta mä ajattelen, että jos sen saisi jotenkin täällä murrettua. Jos täällä kävisi tavallisiakin ihmisiä, niin ne näkisivät, että ihmisiä ne ovat nämäkin. Se voisi avartaa heidänkin näkemystään. Kuka sen haluaa tehdä? Että hyvänen aika, tämä on niin kapea, mitä meille syötetään tämä juttu, että tämä homma on pikkusen laajempi."

Poiskäännytettyjen yhteen kasaaminen saattaa yhteiskuntajärjestelmän kannalta toimia myös piilossa pitämisenä.

Yhteen kasautuvat ongelmat tai toistuvat vastoinkäymiset uuvuttavat.

"Välillä ajattelen, että eihän näitä paikkoja pitäisi olla olemassa ollenkaan, siis tämmöisiä, että kaikki köyhät ovat täällä samassa läjässä."

"Se on jännä miten joskus on niin kypsä, tai aika monestikin, että mä en tule enää ikinä tänne ja nyt riitti, näistä kuvioista on pois päästävä. Pois näistä köyhien jutuista ja kaikesta tällaisesta, mutta kun seuraavana aamuna sitten miettii, että mitä tässä on, niin onko tämä niin autuasta olla yksin täällä kämpässä ja katella näitä seiniä."

Täällä voi hengellisistäkin asioista puhella

Avainhaastattelulle paikan valintaan ja vuodesta toiseen jatkuneeseen käymiseen on vaikuttanut paikan kristillisuus.

"Sitten minä koen niin, että tässä käy sen verran uskovaisia ihmisiä, että ilmapiiri on pikkusen sitä, että siellä vilahtaa sitä hengellisyyttäkin. Minä itekin olen uskossa: milloin enempi ja milloin vähempi. Sen verran

uskovaisia ihmisiä käy kuitenkin välillä, että se ilmapiiri on täällä semmoinen vähän toisenlainen. Täällä voi hengellisistäkin asioista puhella.”

Usko on avainkertojallamme omalakisensa olemassa olon ulottuvuus, joka ei ole johdettavissa suoraan sosiaalisista tai taloudellisista lähtökohdista. Näkemys on samanlainen kuin Niemelällä (1999, 46). Uskonnollisissa ajatussisällöissä on omalakisuuutta ja pakottavaa voimaa, joka sekoittuu kulttuuriseen kudelman. Samankaltainen käsitys uskonnosta ”eräänlaisena hyvinvoinnin superulottuvuutena” on luettavissa myös hyvinvointitutkimuksista (Haapola & Karisto 2009).

Kristillisyyys paikan nimessä ei avainkertojamme mukaan takaa paikan uskonnollisuutta, eikä yhteistä maailmankatsomusta. Uskonnollisuutta ei hänen mukaansa voi naulata paikan rakenteisiin. Se ilmenee paikan ihmisten tapana olla maailmassa, katsoa, nähdä ja tulkita katsomaansa. Haastatteluaineistossa paikan kristillisyyden ajateltiin ilmenevän sosiaalisessa kanssakäymisessä, esimerkiksi uskonnollisissa keskusteluissa. Jotkut korostivat uskonnon eettistä ulottuvuutta. Tämä ilmeni kokemuksena siitä, että tulit hyväksytyksi omana itsenä, sellaisena kuin olit, riippumatta siitä kuka olit päiväkeskuksen ulkopuolella. Sellaisen kristillisyyden ilmapiirissä saattoi voida henkisesti hyvin, olla itsenä olemassa (ks. myös Kanerva 2004). Toisaalla kristillisyyteen saatettiin liittää vahva muutoksen odotus. Odotettiin ja miltei vaadittiinkin uskoon tulemistä ja uskoon tulo yhdistettiin joskus aukottomasti raittiuteen. Tällaista odotusta ei kuitenkaan ollut kaikissa päiväkeskuksissa. (ks. Niemelä 1999).

Osassa haastattelujamme paikan uskonnollisuus koettiin uhkana, jos siihen liittyi toimintana käännyttäminen ja tuputtaminen. Metaforana eettisesti vääränlaisena pidetylle uskonnollisuudelle kertomuksissa toistui ”raamatulla päähän lyöminen.” Raamatulla päähän lyömisestä uhka ei useimmissa paikoissa haastattelujen mukaan ollut. Suoranaista paikan uskonnon ilmenemismuotojen vastaisuutta ei haastatteluissa tullut esille, vaikka haastateltujen oma suhde uskoon vaihteli. Ongelmana saatettiin joskus nähdä tavat toteuttaa uskonnollisuutta toiminnassa, lähinnä juuri tuputtaminen ja manipuloiminen. Samoin seurakuntien välinen kilpailu tuotiin esiin kiusallisena (myös Kosonen 2005).

Haastateltujen oma suhtautuminen uskoon, uskonnollisuuteen tai uskoviin ihmisiin on saattanut muuttua, kun ennako-oletukset ovat osoittautuneet vääriksi. Oli saatettu pettyä uskon ilmaisiin, lähinnä tuputtamiseen tai käännyttämiseen. Käänteisesti paikka yhteisönä oli saattanut yllättää myönteisesti. Ennakolta tuomitseväksi, kontrolloivaksi tai tiukasti normittavaksi kuvitellun uskon yhteisön sijaan

(tai rinnalla) yhteisö koettiin lempeänä, sallivana ja hyväksyvänä. Eva Kanervan (2010) samassa tutkimusprojektissa tekemä haastattelututkimus viittaa siihen, että kristillisyyden teoiksi ymmärretään juuri hyväksyntä ja kaikkien vastaanottaminen ja kohtelu tasapuolisesti. Vapaus ja hyväksyntä nousevat hänen haastatteluissaan kristillisyyden ytimeen.

Yhteiskunnallinen kahtiajako ja sen ylläpito

Avainhaastattelumme kertoo kahtia jakaantuneesta yhteiskunnasta. Jaon perusta on raha ja ryhminä ovat rahakkaat ja rahattomat. Monet muut asiat kuten sosiaaliset kontaktit saavat merkityksensä juuri suhteessa rahaan tai rahattomuuteen.

”Siellä on ihmissuhteet ja kontaktit, siellä on elämän tarkoitus, siellä on rahaa. Sellaisella, joka on työssä ja elää normaalia elämää, sillä on nuo. Se saa aika paljon paikattua sitä kuviota, eihän sen välttämättä tarvitse ihmisenä olla sen kummempi. Mutta siellä on se systeemi, joka hoitaa tällä tavalla näitä hommia.”

Rahattomien osaksi jää sen pohtiminen, ”miten tästä elämästä saisi ihmisarvoisen” yhteiskunnassa, joka toimii niiden ehdoilla, joilla on rahaa tai ainakin työtä ja sen myötä rakentuvia ihmissuhteita sekä ”systeemi” tukenaan.

Smithin (1987) ohjetta noudattaen etsimme avainkertojan tulkintaa yhteiskunnallisista rakenteista ja säännöistä, jotka ylläpitävät kertojan kuvaamaa jakoa. Avainkertojan mukaan se, mikä yhdistää päiväkeskuksessa kävijöitä, erottaa heidät samalla yhteiskunnallisesta toiminnasta ja uusintaa yhteiskunnallisia jakoja. Juuri erillään pitämisen käytännöt pitävät osaltaan yllä sosiaalisia asemia. Vahvana välineenä erillään pitämisessä toimivat kategoriat ja nimeämisen tavat.

”Ihmiset on töissä ja ajattelevat, että toi ei ole töissä, että joo tuo kuuluu siihen ja vähän niin kuin, että älä tule tänne.”

Ryhmiä erottaa myös eriarvoistava institutionaalinen asema sosiaaliturvajärjestelmässä. Tämä ero koskee niin työ-, toimeentulo- kuin palvelujärjestelmääkin. Erosta seuraa erilainen kohtelu.

Asemien jakajana toimii ansiotyö. On ”normaalit” ihmiset, jotka ovat töissä, joilla *on rahaa ja heillä on kaikkea*. Toisena ryhmänä ovat työttömät ja rahattomat köyhät. Heidän kohdallaan sellaisia sosiaalisia ongelmia kuin alkoholi-, huume- tai mielenterveysongelmia tulkitaan toisin kuin samoja kysymyksiä työssä käyvän tai varakkaan väestön ongelmina. Kunniallinen elämä sidotaan palkkatyöhön ja elinikäiseen kouluttautumiseen. Siellä ongelmatkin ovat kunniallisempia. Työyhteiskunnassa työssä kiinni pysyneillä on samoja ongelmia kuin ihmisillä työn ulkopuolella, mutta hyväosaisten ongelmiin yhteiskunta suhtautuu toisin kuin köyhien ongelmiin. Jorma Sipilä (2009) väittää yhteiskunnalliseksi luokkajaoksi jaon sosiaalivakuutus- turvakansalaisiin ja perusturvakansalaisiin. Heidän välisensä kuilu on edellisestä lamasta jatkuvasti kasvanut. Rahakkaille ja rahattomille on enenevästi myös omat jakoa noudattelevat yhteiskunnalliset palvelunsa. Edellä hän, avaininformantti, arvioi palvelujärjestelmää erottelevana sekä eroja ja jakoja uusintavana.

Kertojamme näkee analogioita yhteiskunnan jaoissa ja päiväkeskuksen sisäisissä valtajaoissa: *”Tämä on niin kuin yhteiskunta pienoiskoossa. Tämä on niin kuin systeemi ja täällä on ihmiset. Valta on piilotettu näihinkin rakenteisiin.”* Paikan sisäiseksi perusjaoksi hän nimeää jaon systeemiin ja vapaisiin, työntekijöihin ja asiakkaisiin. Työntekijöillä on edelleen keskinäinen sosiaalinen järjestys.

Avainkertoja sanoo menettäneensä luottamuksensa ”systeemiin”. Tulkitsemme sen tarkoittavan yhteiskunnallisia instituutioita, myös palvelujärjestelmää.

”Niin kuin näitäkin ihmisiä on potkittu, kuten minuakin, niin sitä uskottavuutta on sillä tavalla systeemiin murennettu ja ihan aiheestakin, ei sen puoleen. Sitä ei tahdo oikein enää uskoa mihinkään.”

Yhteiskunnallisella luottamuksella tarkoitetaan yhtäältä toisiin ihmisiin kohdistuvaa luottamusta sekä toisaalta instituutioita ja abstrakteja systeemejä kohtaan tunnettua luottamusta (Komun & Hellsten 2010). Epäluottamuksen kulttuuri syntyy katkerien kokemusten kautta. Jos kokemukset palvelujärjestelmästä ovat pääosin kielteisiä, syntyy epäluottamuksen kulttuuri, jota yksittäiset hyvät kokemukset eivät pysty läpäisemään (Zechner 2007).

Pitkäikäistyöttömyyttä tutkinut Veli-Matti Poutanen (2000) muistuttaa, että haluttomuus osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ei aina tai ensisijaisesti kerro elämänhallinnan puutteista vaan pikemminkin siitä, etteivät työttömät arvosta heille tarjoutuvia institutionaalisia toimintavaihtoehtoja. He eivät kenties usko omiin vaiku-

tusmahdollisuuksiinsa. Yhteiskunnallinen osallistumattomuus voi olla rationaalinen valinta tai protesti epäluotettavina pidettyjä instituutioita kohtaan.

Yhteenveto ja pohdinta

Tässä artikkelissa nostettiin huono-osaisuuden tulkiksi keski-ikäinen mies. Hänen kertomanaan sosiaalinen, taloudellinen ja poliittinen syrjäytyminen limittyvät ja pitävät yllä kokemusta ulkopuolisuudesta ja omasta arvottomuudesta muiden silmin. On vaikea arvioida, onko avainkertojamme tarina vajaan kahdenkymmenen päiväkeskusten asiakkaan ja työntekijän tutkimushaastattelujen joukossa yleinen vai ainutkertainen. Monet sen teemat toistuvat muidenkin kertomuksissa. Yksi toistuva teema on kysymys olemassaolosta, nähdystä tulemisesta, uhatusta ihmisarvosta tai ihmisarvon puutteesta. Toinen toistuva teema on sosiaalisten suhteiden niukkuus tai vaikeus löytää areenoita uusien sosiaalisten suhteiden luomiseen, kun vanhoista joudutaan tai halutaan irrottautua. Kertomuksissa toistuvat yhteiskunnan ylivoimaiseksi koetut vaatimukset sekä oikeutuksen hakeminen omalle heikkoudelle, sille että ei selviydy yhteiskunnan työikäisille asettamista vaatimuksista.

Sukupuoli erotteli tässä kuten myös Eva Kanervan samassa projektissa keräämässä aineistoissa kertomisen tapaa. Miesten haastatteluissa korostuu suhde työhön ja rahaan – tai pikemminkin omaan työttömyyteen ja velkoihin, kun taas naisten haastatteluissa korostus on lähisuhteissa, suhteessa perheeseen ja lapsiin (ks. myös Hyvärinen ym. 1998). Jokaista päiväkeskusta ja jokaista kertomusta voi toisaalta luonnehtia myös ainutkertaiseksi, sillä kertojina ovat ainutkertaisissa päiväkeskuksissa käyvät ainutkertaiset ihmiset elämäkokemuksineen, ilmaisutapoineen ja –valmiuksineen.

Modernissa yhteiskunnassa elävillä ihmisillä on kaikissa yhteiskuntaluokissa samoilla sanoilla nimetyjä ongelmia: liikaa velkaa, liikaa päihteitä, liikaa pelaamista, niukasti mielenterveyttä, paljon uupumusta ja loppuun palamista, yksinäisyyttä, tarkoituksettomuutta. Tulkinnat ongelmista eroavat kuitenkin riippuen siitä, onko ihminen työssä vai ilman työtä, onko hänellä asunto vai ei ja onko hänellä käytössä käteisvaroja. Samoin eroavat käytettävissä olevat tukipalvelut. Ja etenkin eroaa yhteiskuntasuhde.

Haastattelujemme perusteella näyttää siltä, että yhteiskunta ei vain yksilöi ongelmia, vaan se myös jakaa palveluissaan ihmiset ja heidän ongelmiansa käsittelevän. Tämä jako noudattelee tulonjakoa. Varakkailla tai työelämään osallistuvilla

on samoihin ongelmiin eri palvelut kuin köyhillä. Köyhien palveluareenoina toimivat usein kolmannen sektorin yhdistykset. Siellä Murron (2006) kuuluttamat erilaiset, epäselvärajaiset ilkeät ongelmat tiivistyvät kokonaisten, mutta keskenään erilaisten köyhien ihmisten kohdatessa.

Erillään pitäminen suojaa järjestelmää kritiikiltä, sillä huono-osaiset jäävät kuulumattomiin. Samalla vahvistuu institutionaalinen käytäntö määritellä tietyt ihmisryhmät toisiksi, poikkeaviksi tai erityisryhmiksi. Rakenteellisesta näkökulmasta katsottuna ihmisen ongelmat ovat sosiaalisia ongelmia, jos ihminen ei tule kuulluksi ja nähdyksi omine ongelmineen.

Yhdessä tutkimuksemme haastattelukertomukset osoittavat, että sosiaalipalveluiden muutosprosesseissa näyttää kolmannelle sektorille syntyvän uudenlaisia huono-osaisten palveluja. Suomalaisen ja pohjoismaisen sosiaalipolitiikan suuri linja, universalismi ja sen sisällä kehitetty palvelutapa – eriytyneet ammattilaisten toteuttamat palvelut erilaisiin ongelmiin – on murtumassa. Palveluiden ulkoistaminen ja yhdistysten uudet roolit palveluiden tuottajana muokkaavat myös palveluita uudenlaisiksi kenties odottamattomillakin tavoilla. Ne kokoavat uusin kokoonpanoin yhteen köyhiä erilaisine elämän hankaluuksineen. Residuaaliin sijoituvissa palveluissa aktualisoituvat ihmisarvoisen elämän peruskysymykset kuten olemassa oleminen, näkyväksi tuleminen ja kunnioituksen saaminen ilman ansaintaa. Uudenlaiset kolmannen sektorin areenat ovat universaalin, kaikille yhteisen sosiaalipolitiikan kannalta ristiriitaisia. Olemassaolollaan ne tulevat tahattomasti tukeneeksi palvelujen jakautumista ja voimistaneeksi residuaalista sosiaalipolitiikkaa. Samanaikaisesti juuri niissä saattaa toteutua yksilön perustava tarve nähdyksi ja kuulluksi tulemisesta.

Sosiaalipolitiikan näkökulmasta huono-osaisia yhteen keräävät palvelut ovat hankalia siksi, että ne yhdistävät köyhiä ilman kunniallista yhteistä identiteettiä. Samalla vahvistuvat köyhien ja varakkaiden palveluerot sekä kenties myös poiskäännyttämisen prosessit, joissa hyvä- ja huono-osaisten palvelut erkanevat. Sosiaalipolitiikan muutokset näyttävät edistävän jakamista ja erillään pitämistä.

Ihmisten masennuskokemuksia tutkinut Vilma Hänninen sanoo, että masentuneiden hyvinkin erilaisista masennuskertomuksista välittyy melko yhtenäinen kuva siitä, millaiseksi vastaajien käsitys hyvästä yhteiskunnasta on muotoutunut. Hyvä yhteiskunta hyväksyy heikkouden ja tarvitsevuuden ja sallii aikaa ja areenoita ihmisten keskinäiselle välittämiselle. ”Ihmisillä on oikeus olla heikko ja onneton ilman, että hänen tarvitsee tuntea itseään hylkiöksi”, kirjoittaa Hänninen (2004,

302). Tämä masentuneiden rakentama yhteiskuntautopia on lähellä Fiona Williamsin (1999) luonnostelemaa kuvaa uudesta työn etiikasta ja yhteiskunnasta, jossa ihmiset ymmärretään toinen toisistaan riippuvaisina, tarvitsevina ja toisiaan varten olevina pikemminkin kuin tarkasti omia rajojaan vartioivina yksilöinä. Toisiaan varten olevien yhteiskunnassa toisen näkisi ja häntä katsoisi vertaisenaan.

Utopia tarvitsevuuden myöntävästä yhteiskunnasta sisältää sekä tavoitteen tämän päivän tasa-arvosta (Lunt 2007) että eriarvoisuuden maailmassa kaikille kuuluvan kunnioituksen (Sennett 2004). Nähdynsi tulemisen, kunnioittamisen ja tulonjaon tulisi kuulua samalle poliittiselle asialistalle, sanoo Lister (2002) Näkeminen, kuuleminen ja kunnioittaminen eivät siis ole vaihtoehto sille, että sitoudutaan ihmisten perustarpeista – kuten perustulosta, työllisyydestä, terveydenhoidosta, asumisesta ja koulutuksesta – huolehtimiseen (Williams 1999). Hyvinvointijärjestelmiä ei ole vain sosiaalisten oikeuksien institutionaalinen ilmaisu. Se on myös arvoyhteisö ja verkosto, jonka kautta joidenkin meidän tarpeidemme tunnistaminen voi toteutua.

Eva Kanerva (sähköpostikeskustelu 2010) kysyy, tarjoaako kristillisuus ja sen ehdoton ihmisarvo sosiaalipolitiikalle tuntemattoman tilan rakentaa identiteettiä ja saada kunnioitusta. Mikäli uskossa eläminen ymmärretään elämiseksi taivaan kansalaisena maan päällä, saa elämä tarkoituksensa ja merkityksellisyytensä suhteessa transsendenssiin. Se on eräässä mielessä riippumaton yhteiskunnan muutoksista lohduttaen ja auttaen kestäväään maailman eriarvoisuutta. Tähän ”superulottuvuuteen” ei sosiaalipolitiikan tutkimus tarjoa otetta.

VIITE

1. Kristillisen päihdetyön työmuodoista katso Heimonen 2007.

LÄHTEET

- Andrews Molly (2010). Beyond narrative: The shape of traumatic testimony. Teoksessa Hyvärinen Matti, Hydén Lars-Christer, Saarenheimo Marja & Tamboukou Maria (ed.) Beyond Narrative Coherence. Studies in narrative 11. Amsterdam, Philapeldhia: John Benjamins Publishing Company.
- Anttonen Anneli & Sipilä Jorma (2009). Suomalaista Sosiaalipolitiikkaa. Tampere: Vastapaino.
- Arendt Hannah (1958). The human condition. Chicago, IL: Universtiy of Chicago Press.
- Bauman Zygmunt(1998). Work, consumerism and the new poor. Buckingham: Open University Press.

- Eräsaari Leena (2010). Miten tutkia laitoshoidon? Teoksessa Teittinen Antti (toim.) *Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka*. Helsinki: Palmenia 2010, 199-214.
- Eskola Katarina & Peltonen Eeva (1997). Aina uusi muisto. Kirjoituksia menneen elämisestä meissä. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 543. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Fraser Nancy (1995). From redistribution to recognition? *New Left Review* 212, 68-93.
- Fraser Nancy (2000). Rethinking Recognition. *New Political Left*. 3/2000.
- Goffman Erving (1963). *Stigma. Notes of the Management of spoiled identities*. New Jersey.
- Granfelt Riitta (1998). Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 613. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Granfelt Riitta (2003). Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. *Sarja Suomen ympäristö* 702. Helsinki: Ympäristöministeriö.
- Granfelt Riitta (2007). Vankilasta vapauteen, kotiin, yhteiskuntaan. Teoksessa Sunikka Susanna, Seppälä Ullamaija & Granfelt Riitta (toim.) *Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen*. SOCCA & Heikki Varis -instituutin julkaisusarja 13. Helsinki: Yliopistopaino.
- Haapola Ilkka & Karisto Antti (2009). Hyvinvointitutkimusta Päijät-Hämeessä. *Hyvinvointikatsaus* 2/2009, 34–36.
- Heikkilä Matti & Moisio Pasi & Karvonen Sakari & Simpura Jussi (2008) *Hyvinvointipolitiikan tavoitteet*. Teoksessa Moisio Pasi & Karvonen Sakari & Simpura Jussi & Heikkilä Matti (toim.) *Suomalaisten hyvinvointi* 2008. Helsinki: Stakes, 142-145.
- Heimonen Päivi (2007) *Päiväkeskus mahdollisuutena. Opas päihdetyön päiväkeskustoiminnan kehittämiseen*. Helsinki: Sininauhaliitto.
- Helne Tuula (2002). *Syrjäytymisen yhteiskunta*. STAKES tutkimuksia 123. Helsinki: STAKES.
- Helne Tuula & Laatu Markku (2006). *Johdanto*. Teoksessa Helne Tuula & Laatu Markku (toim.) *Vääryyskirja*. Helsinki: Kela.
- Hirvilampi Tuuli & Laatu Markku (2008). *Johdanto*. Teoksessa Hirvilampi Tuuli & Laatu Markku (toim.) *Toinen vääryyskirja. Lähikuvia sosiaalisista epäkohdista*. Helsinki: Kela.
- Holmila Marja & Ahtola Raija & Stenius Kerstin (1989) *Asiakkaiden mielipiteitä juoppouden hoidosta. Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste n:o 182*. Helsinki.
- Honkasalo Marja-Liisa (1988). Oireiden ongelma. Sosiaalilääketieteellinen tutkimus oireista, niiden esiintymisestä ja merkityksistä kahta tutkimusmenetelmää käyttäen. *Kansanterveystieteen julkaisuja M 101*. Helsinki.
- Hyväri Susanna (2001) *Vallattomuudesta vastuuseen. – Kokemuksen politiikan sanakaritarinoita. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 3/2001*. Tietosanoma Oy.
- Hyvärinen Matti & Peltonen Eeva & Vilkkio Anni (1998) *Johdanto*. Teoksessa Hyvärinen Matti & Peltonen Eeva ja Vilkkio Anni (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 7-25.
- Hänninen Sakari (2007). *Johdanto*. Teoksessa Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko & Lehtelä Kirsi-Marja (toim.) *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Helsinki: STAKES, 5-21.
- Hänninen Sakari & Karjalainen Jouko (2007). *Tarve harkinnassa*. Teoksessa Hänninen Sakari, Karjalainen Jouko & Lehtelä Kirsi-Marja (toim.) *Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva*. Helsinki: STAKES, 157-191.
- Hänninen Vilma (2004). *Miten masennus muuttaa ihmistä?* Teoksessa Hänninen Vilma & Ylijoki Oili-Helena (toim.) *Muuttuuko ihminen?* Tampere: Tampereen yliopistopaino.
- Jokinen Arja, Huttunen Laura & Kulmala Anna (2004). *Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta*. Teoksessa Jokinen Arja, Huttunen Laura & Kulmala

- Anna (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkunen Raija (2001). Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa. Tampere: Vastapaino.
- Kanerva Eva (2004). Kelpaanko sinulle enää halattavaksi, rakastettavaksi. Kirkon työntekijöiden näkemykset ja kokemukset seksuaalisuuden käsittelemisestä ikään-tyneiden sielunhoidossa. Lisensiaattitutkimus. Käytännöllisen teologian laitos. Helsingin yliopisto.
- Kanerva Eva (2010). Sähköpostikeskustelu kesäkuu 2010.
- Karisto Antti (2008). Satunmaa. Suomalaiseläkeläiset Espanjan aurinkorannikolla. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Komu Merja & Hellstén Katri (2010). Luottamus ihmisiin ja luottamus instituutioihin Euroopassa. Kela. Nettityöpapereita 12. <http://www.kela.fi/internet/suomi/.nsf/NET/> Luettu 10.5.2010
- Kontula Anna (2008) Punainen Eksodus. Polemos. Tutkijaliitto. Like. Helsinki.
- Kosonen Päivi (2000). Elämät sanoissa: eletty ja kerrottu epäjatkuvuus Sarrauten, Durasin, Robbe-Grillet'n ja Perecin omaelämäkerrallisissa teksteissä. Tutkijaliiton julkaisusarja 97. Helsinki.
- Kosonen Ulla (2005). Askelmia pitkin Jyväskylän tuetussa asumisessa. Teoksessa Hynynen Raija (toim.) Asuntoja ja tukea asunnottomille. Arviointi tuetun asumisen toimintamalleista. Suomen ympäristö 745. Helsinki.
- Kuivalainen Susan, Airio Ilpo, Hiilamo Heikki & Niemelä Mikko (2005). Suomalainen köyhyyspolitiikka. Teoksessa Saari Juho (toim.) Köyhyyspolitiikka – johdatus sosiaalipolitiikan ytimeen. Helsinki: STKL.
- Kulmala Anna (2006). Kerrottuja kokemuksia leimatuista identiteetistä ja toiseudesta. Acta Universitatis Tamperensis 1148. Tampere. <http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6615-2.pdf>
- Kylmälä Jouni (1991). Asunnottomien alkoholisten elämää yhteiskunnan ja valtion reu-
nalla – Helsingin pultsareiden maailmaa etsimässä. Julkaisematon lisensiaattityö. Helsingin yliopiston sosiologian laitos, huhtikuu 1991.
- Kähkönen Kimmo & Pekkala Suvi (2009). Päiväkeskuksissa luodaan toisia mahdollisuuksia. Tiimi 5/2009 A-klinikkasäätiö. <http://www.a-klinikka.fi/tiimi/509/paivakeskus.html>. Luettu 13.11.2009
- Lister Ruth (2002). A Politics of Recognition and Respect: Involving People with Experience of Poverty in Decision making that Affects their Lives. Social Policy and Society 1, 37-46.
- Lunt Neil (2007). From Welfare State to Social Development: Winning the war of words in New Zealand. Social Policy and Society. A journal of the social policy association 7:4, 405 – 418.
- Murto Lasse (1978) Asunnottomien alkoholisten elinolosuhteet ja elämäntapa sekä yhteiskunnan toimenpiteet. Tampereella vuosina 19 suoritettu tutkimus. Alkoholitutkimussäätiön julkaisuja n:o 30. Forssa: Aurasen kirjapaino.
- Murto Lasse (2006). Ilkeät ongelmat haaste hyvinvointipalveluille. Teoksessa Helne Tuula & Laatu Markku (toim.) Vääräyyskirja. Helsinki: Kela, 135-144.
- Niemelä Jorma (1999). Usko, hoito ja toimuminen. Tutkimus kääntymyksestä ja kristillisestä päihdehoidosta. Tampereen yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan laitos. STAKES. Tutkimuksia 96.
- Pehkuri Timo (2005). Tapaustutkimuksen valinnat. Esimerkinä Saaristomeren rehevöitys- ja kalankasvatuskiista. Teoksessa Räsänen Pekka, Anttila Anu-Hanna & Melin Harri (toim.) Tutkimus menetelmien pyörteissä. Sosiaalitutkimuksen lähtökohdat ja valinnat. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Pohjola Anneli (2006) Pahan säikeitä auttamistyössä. Teoksessa Laitinen, Merja & Hurtig Johanna (toim.) Pahan kosketus. Ihmisyden ja auttamistyön varjojen jäljillä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Poutanen Veli-Matti (2000) Elämäntähtäintä

- ilman työtä. Tutkimus pitkäaikaistyöttömyyden seurauksista ja niiden hallinnasta Suomussalmella. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Sennett Richard (2004). Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Tampere: Vastapaino.
- Sipilä Jorma (2009). Universalismi ahtaalla: Suomalaisen hyvinvointiyhteiskunnan uudet kasvot. Sosiaalipoliittinen yhdistys 100 vuotta. Esitelmä 12.5.2009.
- Smith Dorothy (1987). *The everyday world as problematic: a feminist sociology*. Boston: Northeastern U.P.
- Sosiaalibarometri (2009). Ajankohtainen arvio kansalaisten hyvinvoinnista, palveluista ja palvelujärjestelmien muutoksesta. Eronen Anne, Londe'n Pia, Perälähti Anne, Siltaniemi Aki & Särkelä Riitta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Suominen Sauli & Tuominen Merja (2007). *Palveluohjaus. Portti itsenäiseen elämään*. Helsinki: Profami.
- Särkelä Mona (2010). Huono-osaisuus, osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus – Johdatus teoriastaan. Raportissa Särkelä Mona & Viander, Riikka & Häkkinä Katja & Blomquist Jarkko. Jyväskylän yliopisto. Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelma.
- Taylor Charles (1992). *The politics of recognition*. Teoksessa Taylor Charles & Gutmann Amy (eds.) *Multi-culturalism and the politics of Recognition*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Tedre Silva & Perälä Riikka (2010). Työllistetyt – uudet hoivatyön näkymättömät? *Työelämän Tutkimus* 3/2010 (tulossa)
- Varis Sirpa (2005). Pitkäaikaistyöttömänä maaseudulla. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 144. Joensuu.
- Williams Fiona (1999). Good-enough Principles for Welfare. *Journal of Social Policy*, 28:4, 667–687.
- Zechner Minna (2007). Puolisoitaan hoivaavien luottamus vanhuspalveluihin. Teoksessa Seppänen Marjaana & Karisto Antti & Kröger Teppo (toim.) *Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 139-166.
- Young, Jock (2007). *The Vertigo of Late Modernity*. Sage Publications.

Huostaanotot, hyvinvointierot ja sukupolvet

Tarja Heino

Vuosille 2008–2011 kohdistuvan valtakunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämissuunnitelman (KASTE) keskeisenä tavoitteena on lisätä osallisuutta ja vähentää syrjäytymistä. STM on määritellyt tämän tavoitteen toteutumisen yhdeksi seurantaindikaattoriksi sen, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä suhteessa ikäryhmään kääntyy laskuun. Ohjelman ensimmäisten vuosien osalta tämä indikaattori ei vielä osoita tavoitteen toteutumisen suuntaan, päinvastoin huostaanotot näyttäisivät edelleen lisääntyneen.

Lasten huostaanottojen ja kodin ulkopuolisen hoidon tuloksia ja vaikuttavuutta on tutkittu kovin vähän. Se on myös yksi vaikeimpia tutkimuskohteita. Vaikeudet liittyvät moniin seikkoihin, teoreettismetodisiin, käytännöllisiin ja eettisiin kysymyksiin. Ensiksikin huostaanoton ja lapsen sijoittamisen tuloksia ei voi mitata välittömästi toimenpiteen jälkeen, vaan vaikutukset kantavat ajallisesti pitkälle, laajalti eri elämäntilanteille sekä yksilöllisesti syvälle tunne-elämään ja yksilön elämäntapaan. Kattavan, moniulotteisen, monimenetelmällisen, pitkäkestoisen ja eri tavoin ihmisiä lähestyvän seuranta-tutkimuksen tekeminen on kallista. Tutkimusluvut ja -aineistot ovat monen portin takana. Yhteyden saaminen tällä hetkellä huostassa oleviin on paitsi viranomaisten myös lasten ja huoltajien suostumuksen takana. Joskus huostassa olleisiin yhteyden saaminen jälkikäteen on vielä vaikeampaa, kyselytutkimusten tyypillinen vastausprosentti on 5–10. Kattavia laadullisia haastattelututkimuksiakin on vähän, ja niistä jää pois valikoitunut joukko; tulosten arvioinnissa kadon osuuden arviointi on vaativaa. Rekisteritutkimuksella päästään hyvään kattavuuteen, mutta silloin tutkitaan pikemminkin viranomaiskäytäntöä kuin näiden ihmisten todellista hyvinvointia. Niinpä on perusteltua yhdistää erilaiset lähestymistavat: laajaan rekisteriseurantaan luetaan paikallisesti kattavia laadullisia tutkimusasetelmia, jotka ovat sekä sisällöllisesti runsaita, syvälleikäviä että riittävän laajoja.

Artikkelissa tarkastellaan sukupolvittaisia hyvinvointieroja erityisesti näkökulmasta: lastensuojelun ja huostaan otettujen lasten perspektiivistä. Vastikään valmistuneet empiiriset tutkimukset ovat Suomessa ainutlaatuisia, ja ne valottavat lastensuojelun suojaverkkoon päässeiden asiakkaiden elinololoja ja hyvinvointieroja.

Niissä kohteena ovat yhteiskunnan huostaanottamat ja oman kodin ulkopuolelle sijoittamat lapset kolmessa sukupolvessa tai kolmesta näkökulmasta: 1) lasten vanhemmat huostaanoton hetkellä ja sen jälkeen, 2) huostaan otetut lapset sekä 3) huostassa olleet lapset nuorina aikuisina.

Huostaan otettujen lasten vanhemmat

Suomessa vuonna 2005 lapsiperheiden äideistä 75 % ja isistä 90 % oli töissä. Paikallistutkimuksen mukaan lapsen huostaanottotilanteessa joka kolmas äiti kävi työssä; isien työmarkkinatilanne näytti vain vähän työllisemmältä kuin äitien. 43 % lapsista asui perheessä, jossa jommalla kummalla tai kummallakaan vanhemmalla ei ole työhistoriaa. Vanhempien työmarkkina-asema näytti edelleen marginalisoituneen lastensuojelun asiakkuuden alusta huostaanottovaiheeseen (Heino 2009a, 206–207). Valtakunnallisen rekisteritutkimuksen mukaan väestön lasten vanhemmista valtaosa (äideistä 80 % ja isistä 86 %) saa toimeentulonsa muualta kuin etuusjärjestelmästä; he käyvät työssä, saavat palkkaa tai yritystuloa. Sen sijaan sijoitettujen lasten vanhempien elämässä tietynlainen etuusriippuvuus korostuu. Äideistä vain kolmanneksen (31 %) ja isistä joka toisen (50 %) toimeentulo koostuu pääasiassa palkkatulosta (Saarikallio-Torp ym. 2010, 241–243).

Huostaan otettujen lasten perheissä viimesijaisen toimeentulotuen tarve on ollut pitkäaikaista. Nimenomaan huostaanottoa edeltävänä vuonna tuen piirissä on ollut valtaosa äideistä (84–95%) ja isistä (68–84%). Tutkimus kertoo, että huostaanotettujen lasten vanhempien asema on työmarkkinoilla erittäin heikko, ja erityisen heikko on alle 9-vuotiaina huostaanotettujen lasten äitien tilanne. Lisäksi näiden äitien työmarkkina-asema heikkenee selvästi huostaanoton jälkeen. Työttömän perusturvan piirissä on 35–38 % sijoitettujen lasten vanhemmista; kun väestön vanhemmista työttömän perusturvan piirissä on vain 9–11 %. Vanhempien hyvinvoinnin huono kehä jatkuu siis huostaanoton jälkeen (Saarikallio-Torp ym. 2010, 242).

Huostaanottotilanteessa vanhemmuuden ongelmat olivat tavallisia. Lasten vanhempien jaksamattomuus ja vanhemmuuden riittämättömyys leimasivat huostaanottotilannetta. Perheristiriidat, vanhempien väliset huolto- ja tapaamisriidat, sekä perheväkivalta ja asumisen ongelmat kuvasivat huostaanottotilannetta; pahimmillaan niihin liittyi vaikeita ja pitkittyneitä huoltoriitoja. Köyhyyden lisäksi osassa huostaanottotilanteista korostui vanhempien alkoholin ja huumeiden väärinkäyttö sekä rikollisuus. Erityisesti vanhemman mielenterveydelliset vaikeudet taustoitettiin usein huostaanottotilanteeseen: 60 % lapsista asui vanhemman luona, jolla arvioitiin olevan mielenterveysongelmia (Hiitola 2008, 26).

Peräti yli 16 prosenttia niistä äideistä, joiden lapsi on otettu huostaan vuonna 2001, on työkyvyttömyyseläkkeellä kolme vuotta huostaanoton alkamisen jälkeen – usein mielenterveysyistä (työkyvyttömyyseläkkeellä olevista äideistä 81 % on eläkkeellä mielenterveysyistä). Vastaavanikäisistä äideistä on työkyvyttömyyseläkkeellä vain keskimäärin (1 %) väestössä (Saarikallio-Torp ym. 2010, 246).

Lapset

Sosiaalityöntekijät arvioivat, että yli puolet huostaanotoista oli osunut oikeaan hetkeen mutta melkein joka toinen huostaanotto arvioitiin ajoittuneen liian myöhään. Liian varhain ei arvioitu huostaanottoja tehdyn. Sosiaalityöntekijät arvioivat lapsen tilanteen parantuneen peräti 85 %:lla huostaan otetuista lapsista ensimmäisen vuoden aikana. Tämä ei kuitenkaan vielä tarkoita, että lapsi olisi kuronut kiinni hyvinvointierot väestön lapsiin tai että lapsi voisi jo hyvin. (Hiitola 2008, 46; Heino 2009b, 67.)

Huostaan otettujen lasten ja väestön lasten väliset hyvinvointierot ovat selkeitä. Väestön lapsista enemmistö asuu kahden vanhemman perheessä; huostaan otetuista lapsista vain joka neljäs tuli ydinperheestä, ja 55 % otettiin huostaan yhden vanhemman perheestä. Lapsia otetaan huostaan pääasiassa köyhistä ja monilapsisista perheistä. Lasten perherakenteessa ja kasvuympäristössä oli tapahtunut monia muutoksia (Hiitola 2008, 21).

Sosiaalityöntekijät havaitsivat usein huostaan otetuilla lapsilla psyykkisiä vaikeuksia (78 %). Lasten koulunkäyntivaikkeudet olivat myös vahvasti esillä. Huostaanoton taustalla näkyi lisäksi väkivaltakokemukset, lasten fyysinen sairaus-telu ja erilaiset kehitysviivästymät, mutta myös epäilyt lasten pahoinpitelystä ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä (Hiitola 2008, 30).

Huostaanotetut lapset nuorina aikuisina

Hyvinvointierot eivät ole hävinneet siihen mennessä, kun lapsena huostassa olleet ovat 24-vuotiaita ja aloittamassa aikuiselämäänsä. Huostassa olleet ovat vielä aikuisenakin väestöön verrattuna huonommassa asemassa mm. koulutuksen, työllisyyden, toimeentulon, terveyden ja teiniraskauksien suhteen. Joskus elämässään huostassa olleista 24-vuotiaista yli puolet ei ole suorittanut perusasteen jälkeistä tutkintoa, vastaavasti väestön 24-vuotiaista vain 17 % on jättänyt koulutustason peruskouluun. Valtaosa, kaksi kolmesta kaikista 24-vuotiaista on suorittanut keskiasteen tutkinnon (ja näistä puolet ylioppilastutkinnon), mutta huostassa olleista vain joka kolmas oli suorittanut ammattikoulututkinnon (ja ainoastaan 8 % ylioppi-

lastutkinnon). Huostassa olleet pojat jäävät tyttöjä enemmän vaille koulutusta ja työelämän ulkopuolelle (Heino & Johnson 2010, 274–2761).

Huostassa olleista on 20–24 -vuotiaana työssä tai opiskelee 60 % (väestöstä lähes 90 %) – laitoshuoltoon yli 12-vuotiaana sijoitetuista pojista vain 40 % on tuossa iässä työssä tai opiskelee. (Heino & Johnson 2010, 276–281).

Teiniraskauden uhka on todellinen huostassa olleille tytöille: kaikista alle 18-vuotiaista tytöistä, joilla on lapsia, 10 % on sellaisia jotka ovat joskus olleet huostassa (tämän ikäluokan osuus väestöstä on 2 %). Huostassa olleista 24-vuotiaista tytöistä, joilla on lapsia, suuri osa (40 %) on yksinhuoltajia, mikä on kaksi kertaa enemmän kuin väestön vastaavassa ikäryhmässä (Heino & Johnson 2010, 278–280).

Lopuksi

Sukupolvittaisen syrjäytymisen ehkäisemisessä tarvitaan preventiivisiä toimia. Huostassa olleiden ihmisten elämäntilanteet ja -kulut poikkeavat toisistaan paljon. Siksi yleiset preventiiviset keinot eivät yksi riitä, vaan niiden rinnalla tarvitaan perhekohtaisesti ja yksilöllisesti kohdennettua tukea sekä lapsille, nuorille että vanhemmille/läheisille. On tärkeää voida avata polkuja selviytymisen ja onnistumisen kokemuksiin ennaltaehkäisevästi ja heti kun huono-osaistavat tekijät uhkaavat kasautua. Huostassa olleisiin kohdistetut korjaavat ja kuntouttavat toimet voidaan nähdä ehkäiseväksi toiminnaksi, kun niitä katsotaan seuraavan sukupolven perspektiivistä.

Valtio on lailla delegoinut kunnille vallan päättää lapsen huostaanotosta ja lapsen tarvitseman avun, hoidon ja sijaishuollon järjestämisestä. On vähintään kohtuullista edellyttää, että niin kunnissa kuin valtakunnallisestikin pitäisi pystyä seuraamaan omien päätösten kohdistumista ja niiden vaikutuksia. On kysymys yhä suuremman joukon oikeusturvasta. Julkisen vallan olisi syytä tietää, keitä lapsia se ottaa huostaan, millaisista perheistä ja tilanteista. On tärkeä seurata, millaisia muutoksia tapahtuu käytännössä – ja miten ne vaikuttavat lasten elämään.

Seuranta edellyttäisi sekä rekisteripohjaisen seurannan että myös erilliselvitysten toteuttamista säännöllisesti. Kyse ei ole suuresta resurssipanoksesta, koska suurin osa tiedoista on valmiina saatavissa. Enemminkin tarvitaan tahtoa, innovatiivista ootetta ja osaamista – ja moraalisen vastuun ottamista asian hoitamiseksi kuntoon. Raimo Sailas (2009, 27) kirjoittaa: Kasvaneet huostaanottoluvut eivät hyvää kerro hyvinvointivaltioksi kutsumastamme yhteiskunnasta. Sivistyneen ja vauraan yhteiskunnan on asia hoidettava, jos aikoo sivistyneenä, vauraana ja henkisesti vahvana pysyä.

KIRJALLISUUS

- Heino, Tarja (2009a) Lastensuojelu - kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.): Lapsiperheiden hyvinvointi. THL raportteja Tee004, Helsinki 2009, 198-214.
- Heino, Tarja (2009b) Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimiä. THL raportteja Tee005, Helsinki 2009, 52-75.
- Hiitola, Johanna (2008) Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista. Stakes Työpapereita 21/2008. Lastensuojelun sijaishuollon kehittäminen Tampereen, Tampereen seutukunnassa ja Etelä-Pirkanmaalla -hanke.
- Saarikallio-Torp, Miia & Heino, Tarja; Hiillamo, Heikki; Hytti, Helka ja Rajavaara, Marketta (2010) Katse vanhempiin – Havaintoja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten vanhempien toimeentuloturvan saannista ja työttömyydestä. Artikkelit Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. KELAn tutkimuksia 2010. 236-264.
- Heino, Tarja & Johnson, Marianne (2010) Huostassa olleet lapset nuorina aikuisina. Artikkelit Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. KELAn tutkimuksia 2010. 266-293.
- Sailas, Raimo (2009) Sivistynyt yhteiskunta huolehtii lapsistaan. Kolumni juhlahetdessä Pesäpuu ry 10 v. www.pesapu.fi

Kirkko köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisen toiminnan edistäjänä

Alustus DTS:n vuosikokouksessa 10.3.2010

Kalle Kuusimäki

Tässä alustuksessa keskityn kirkon toiminnan kuvaamisen sijasta pohtimaan kirkon toimintaa köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisessa työssä teologian näkökulmasta. En siis tarkastele sitä, mitä kirkko on tehnyt tai tällä hetkellä tekee köyhyyden ja syrjäytymisen poistamisen eteen.¹

Kirkko mestarin jalanjäljillä?

Helsingin Sanomat antoi jokin aika sitten (19.2.2010) HS-raadilleen² arvioitavaksi kysymyksen ”Noudattaako kirkko nykyisin Jeesuksen opetuksia?” Raadin vastauksesta peräti 45 prosenttia oli sitä mieltä, että Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei ole onnistunut Jeesuksen seuraamisessa. Vain 13 prosenttia oli sitä mieltä, että kirkko on kuuliainen Jeesuksen opetuksille.³ Esitetty kysymys ja HS-raadin vastaukset ilmentävät kirkolle usein ja laajalti kohdistettua odotusta: kirkko punnitaan sen mukaan, miten hyvin se onnistuu seuraamaan mestarinsa jalanjälkiä niin sanoissa kuin teoissa.

Piispa *Eero Huovinen* vastasi varsin nopeasti (HS 21.2.2010) kyseiseen HS-raadin kyselyyn. Huovinen toteaa vastineessaan, että monet raatilaiset punnitsivat tuota opetusten seuraamista sen mukaan, miten kirkossa toteutuu Jeesuksen opetus ”Rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi”. Huovinen myöntää, ettei kirkko ole onnistunut tässä Jeesuksen seuraamisessa niin kuin olisi pitänyt. Hän kuitenkin samalla korostaa, että lähimmäisenrakkaus ei ole kuitenkaan Jeesuksen ainoa oppi. Huovisen mukaan rakkauden kaksoiskäskyn mukaisesti rakkauden ensimmäinen kohde on Jumala: ”Rakasta Herraa, Jumalaasi, koko sydämestäsi ja koko sielustasi, koko voimallasi ja koko ymmärrykselläsi.

Uskollisuus Jeesuksen opeille tarkoittaa Huovisen mukaan näin ollen sitä, että kirkon tulee olla uskollinen sekä Jumala-uskalle että lähimmäisenrakkaudelle. Niiden tulee olla tasapainoisesti käsi kädessä: ”Jos usko Jumalaan unohtuu, kirkosta tulee hyväntekeväisyysjärjestö”. Vaikka uskon ja lähimmäisenrakkauden tulee olla kirkon toiminnassa tasapainossa keskenään, Huovisen mukaan Jeesuksen opetuksen ydin on kuitenkin yhteys Jumalaan; kirkko ”haluaa perimmältään olla Jumalan kohtaamisen paikka”. Lutherin ”diakonianteologisen” perusnäkökuvan

mukaisesti Huovinen toteaa, että kun ihmisellä on yhteys Jumalaan, siitä kasvaa sitten myös rakkaus lähimmäiseen.

Lutherin diakonianteologinen perusta

Piispa Huovisen edellä mainittu näkemys Jeesuksen opetuksen ytimeistä – yhteys Jumalaan – ja tästä yhteydestä kumpuavasta lähimmäisenrakkaudesta näkyy kauniisti esimerkiksi seuraavassa Lutherin tekstissä:

... kristitty ei elä itsessään, vaan Kristuksessa ja lähimmäisessään; Kristuksessa uskon välityksellä, lähimmäisessä rakkauden välityksellä. Uskon kautta hän kohoaa itsensä yläpuolelle, Jumalaan ja Jumalasta hän taas rakkauden kautta laskeutuu itsensä alapuolelle ja kuitenkin pysyy aina Jumalassa ja jumalallisessa rakkaudessa.⁴

Lutherin diakonianteologisesti kiintoisat pohdinnat näyttävät syntyneen erityisesti kontekstissa, jossa kysymykset ihmisen pelastuksesta ja siihen liittyen kysymys uskon ja tekojen välisestä suhteesta ovat keskeisiä. Luterilainen teologia on määrätietoisesti torjunut ihmisen mahdollisuudet millään tavoin edesauttaa tässä pelastumisessa. Lutherin vanhurskauttamisopissa itsensä pelastamisen harhan torjunta muodostaa keskeisen liikkeelle panevan voiman. Lutherin ristin teologiassa Jumala tekee ”vasemman käden” työtään eli saattaa ihmisen siihen tilaan, jossa tämä ei kuvittele itsestään ja omasta osaamisestaan mitään, vaan on valmis olemaan Jumalan rakkauden areenalla ja kohteena. Ihmiseltä riisutaan kaikki kuvitelmat erinomaisuudestaan ja kyvykkyydestään ja saatetaan niiden joukkoon, jotka eivät ole mitään (syntiset, heikot, hullut, sairaat). Tämän jumalallisen tyhjentämisen jälkeen ihmisessä käynnistyy jumalallinen rakkauden työ ja rakkauden prosessi.

Lutherin tunnettu teesi ”Jumalan rakkaus ei löydä, vaan luo rakastettavansa” poikkeaa radikaalisti ihmisen arkiajattelusta. Jumalan rakkaus kohdistuu syntisiin, pahoihin, tyhmiin ja heikkoihin, jotta voisi tehdä heistä vanhurskaita, hyviä, viisaita ja vahvoja. Lutherin käsitys inhimillisestä rakkaudesta ja sen kyvyistä hyvään ei näytä olleen kovinkaan mairitteleva. Koska inhimillinen rakkaus kohdistuu vain siihen, joka on jo itsessään arvokasta, tavoiteltavaa tai nautintoa tuottavaa, se on Lutherin mukaan pohjimmiltaan aina itsestä, omaa hyvää etsivää rakkautta.⁵

Kun ihminen on Jumalan ”vasemman käden” työn tuloksena saatettu tilaan, jossa hän ymmärtää ja tunnustaa olevansa ei-mitään, hän on valmis täyttymään Jumalan rakkaudesta. Kun luterilaisessa pelastuksen viitekehyksessä puhutaan uskon ja tekojen välisestä jännitteestä, tässä ristinteologisessa prosessissa jännite purkautuu. Usko ja rakkaus liittyvät elimellisesti toisiinsa. Kuten edellä Luther

kirjoitti, kun ihminen kohoaa uskon kautta itsensä yläpuolelle eli Jumalaan, niin Jumalalta saadun rakkauden kautta ihminen taas laskeutuu ”itsensä alapuolelle”, millä hän tarkoittaa lähimmäisiä.

Tuo ilmaisu ”itsensä alapuolelle” särähtää toki diakoniseen korvaan, mutta on kielikuvana Lutherin ristin teologiassa ymmärrettävä. Lutherin mukaan uskon kautta ihminen osallistuu Jumalan olemiseen – Kristus elää kristityssä. Kristityssä syntyvä rakkaus on näin ”ristin rakkautta”, Kristuksen rakkautta, joka suuntautuu alas syvyyteen ja pimeyteen: ”ristin rakkaus etsiytyy sinne, missä se ei löydä hyvää, josta nauttisi, vaan missä se jakaa hyvää pahalle ja puutteelliselle”.⁶

Lutherilla pelastuksen ”vuokaavio” on siis varsin yksinkertainen ja selkeä. Ihminen pelastetaan eli tyhjennetään omasta itsekkäästä rakkaudestaan, jolloin hänessä vaikuttava Kristus synnyttää todellista jumalallista rakkautta, ”ristin rakkautta”, joka suuntautuu samalla tavalla lähimmäisiin kuin Kristuksen rakkaus on suuntautunut meihin. Kristuksen rakkaus meitä kohtaan on siis esimerkki ja malli, jolla tuota rakkautta harjoitetaan ihmisten kesken. Tämä eri tasoilla toistuva rakkauden malli näkyy erityisen hyvin oheisessa Lutherin Kirkkopostilla-kirjoituksessa:

Oikeata ja kristillistä työtä on se, että vajotaan ja kääriydytään syntisen mutaan yhtä syväälle kuin hän siinä on, otetaan hänen syntinsä kannettavaksi, kieritään hän kanssaan siitä ulos ja menetellään aivan kuin lähimmäisen synti olisi oma. Kristillisessä rakkaudessa pyritään tekemään köyhistä, heikoista ja sairaista hyviä, vanhurskaita ja pyhiä. Aivan niin kuin Kristus on tehnyt jokaiselle kristitylle.

Viimeinen lause on avain tuohon Lutherin rakkauden malliin: kuten Kristus on rakastanut meitä, samoin me rakastamme lähimmäisiä. Samalla tavalla kuin Kristuksen rakkaus on kohdistunut alas meihin, jotka olemme ei-mitään, vastaavalla tavalla me, jotka olemme nyt uskon kautta osallisia ”ristin rakkauteen”, suuntaudumme ”itsemme alapuolelle” lähimmäisiin, jotka ovat edellä kuvatussa mielessä ”ei-mitään”.

Näyttää siltä, että Luther uskoi voimakkaasti siihen, että oikea näkemys uskosta ja sitä seuraava ihmisen uudistuminen synnyttäisi omalla painollaan rakkauden ja huolenpidon yhteisöjä. Hyvää jaettaisiin vapaaehtoisesti siinä määrin, että köyhyys katoaisi. *Kaarlo Arffman* on kirjoituksissaan pyrkinyt osoittamaan, että tämän idealismin karahtaminen kiville oli Lutherille kova pala nieltäväksi.⁷ Luther oli pitänyt uudesta uskonnäkemyksestä syntyvää keskinäistä huolenpitoa osoituksena oikean uskon totuudellisuudesta: oikea usko herättää itsessään ihmisten auttamishalun, jonka myötä köyhyyden aiheuttamat ongelmat voidaan ratkaista. Kun huolenpidon

kulttuuri alkoi kuihtua uskonpuhdistuksen alkuinnostuksen jälkeen, oli tarpeen panostaa kristittyjen keskinäiseen kehottamiseen, välillä aika kovasanaiseenkin. Teologisesti oli ja myös annettiin enemmän tilaa sille ajatukselle, että vanhan ihmisen ymmärrettiin taistelevan uutta vastaan; yhteisvastuullinen seurakuntayhteisö oli totta toivon näkökulmasta (in spe), mutta arkirealismin näkökulmasta (in re) sarkaa oli runsaasti kynnettävänä.⁸

Edellä lyhyesti esitetty kuvastaa Lutherin ja luterilaisuuden myötä muuttunutta suhdetta köyhiin ja syrjäytyneisiin. Aikaisemman nk. rakkauden järjestys (*ordo caritatis*) -mallin mukaan ajateltiin, että ihmisen tulee kohdistaa myös rakkautensa asioiden hyvyuden mukaisesti. Jumala on korkein hyvä ja häntä rakastetaan hänen itsensä vuoksi. Tässä ajattelumallissa köyhä ei sijoittunut kovinkaan korkealle hierarkiassa. Köyhää ei rakastettu niinkään hänen itsensä vuoksi, vaan siksi, että häneen kohdistuvat hyvät työt edistivät hyväntekijän suuntautumista kohti korkeinta hyvää eli Jumalaa.⁹

Kuten esimerkiksi *Antti Raunio* on todennut, Luther tuskin olisi voinut uudistaa vanhurskauttamisoppia, jos hän ei olisi luopunut rakkauden järjestys -mallin mukaisesta rakkauskäsityksestä.¹⁰ Uuden rakkauskäsityksen mukaan köyhä ei ollut enää väline ihmisen henkilökohtaisessa kehitys- ja pelastusprojektissa vaan rakkauden kohde itsessään. Olennaista köyhän rakastamisessa on, kuten Luther sen ilmaisee, ”pukeutua köyhän tunteeseen” eli eläytyä köyhän ihmisen elämäntilanteeseen. Tästä tunteesta käsin tulee sitten punnita esimerkiksi, miten seurakuntien ja yhteisöjen varoja käytetään.¹¹

Kokoan hieman edellä sanottua yhteen. Kuvasin ensiksi sitä, miten kirkon toimintaan kohdistuu voimakkaana odotus, että se eläisi ”kuten Jeesus opetti” eli seuraisi mestarinsa jalanjalkia myös käytännössä. Tällä tarkoitetaan yleensä nimenomaan lähimmäisten auttamista. Toiseksi, olen kuvannut sitä, miten piispa Huovinen kritisoi vastineessaan HS-raatia yksipuolisuudesta, kun sen jäsenet näyttivät keskittyvän lähinnä rakkauden kaksoiskäskyn jälkimmäiseen osaan eli lähimmäisten rakastamiseen. Huovisen mukaan tulee huomioida myös sen ensimmäinen osa, joka on hänen mukaansa ensisijaisempi, eli Jumalan rakastaminen yli kaiken. Kolmas seikka on Lutherin uudenlainen näkemys Jumalan rakkaudesta, joka kohdistuu sellaiseen, joka ei ole itsessään yhtään mitään. Ihmisessä vaikuttava Jumalan rakkaus, Kristus itsessään, suuntautuu pyyteettömästi kohti köyhiä, sairaita, raihnaisia, osaamattomia ja epäpäteviä. Luterilaisuuden erityinen vahvuus on ollut sen uudenlaisessa näkemyksessä koskien köyhyyttä, köyhiä ja rakkautta. Siinä ihmiset asettuvat tasaveroiseen asemaan keskenään. Yhteiselämää määrittää jumalallinen rakkauden malli, jossa Kristuksen esimerkin mukaista elämää pyritään noudattamaan myös ja erityisesti suhteessa köyhiin.

Köyhien ensisijaisuus ja kirkon uudistuminen

Tarkastelen seuraavassa eräitä kriittisiä kysymyksiä, joita luterilaiseen teologiaan on kohdistettu nimenomaan köyhien ja köyhyyden näkökulmista. Käytän tässä ponnahduslautana *Tapio Saranevan* teosta *Oikeudenmukaisuuden nälkä: Vapautuksen teologian haaste meille* (1991). Kyse on Helsingin hiippakunnan synodaalikirjoituksesta, jota käsiteltiin synodaalikokouksessa 3.–4.9.1991 eli edellisen laman alla.¹²

Saranevan teoksen ydinajatus on vapautuksen teologian mukaisesti köyhien ensisijaisuus: köyhät tulee asettaa etusijalle kaikessa kirkon elämässä. On syytä heti kärkeen todeta, että tämä köyhien ensisijaisuus ei tarkoita suinkaan sitä, että nostamme köyhät esimerkiksi kirkon toiminnan erityiskohteiksi. Köyhät ovat sen sijaan ”teologian epistemologinen ympäristö” eli ”paikka, jossa Jumalan ilmoitus tapahtuu ja josta käsin se voidaan ymmärtää”. Köyhät ovat ”ihmisiä, joissa Kristus on jo salatulla tavalla läsnä”. Köyhät eivät siis ole – tai paremminkin köyhät eivät saa olla – teologiassa ja kirkossa avustamisen kohteita, vaan toimijoita, olennaisen näkökulman ja tiedon tuojina, dialogikumppaneita.¹³

Köyhät ymmärretään tällöin laajasti. Köyhillä voidaan tarkoittaa esimerkiksi riistettyjä ja marginalisoituja.¹⁴ Niitä, jotka tekevät työtä, mutta joita kohdellaan epäoikeudenmukaisesti vallitsevassa talousjärjestelmässä. Niitä, jotka ovat joutuneet vallitsevan talousjärjestelmän ulkopuolelle, kuten esimerkiksi työttömät, kerjäläiset, prostituoidut. Lisäksi köyhiä ovat esimerkiksi pakolaiset, rodun, kansallisuuden, mielipiteen, vakaumuksen, vammaisuuden, terveydentilan tai sukupuolen vuoksi syrjityt, uskonnolliset ja seksuaaliset vähemmistöt.

Kehittyneissä maissa köyhyys ilmenee osin eri tavoin kuin kehitysmaissa. Kun Saraneva peräänkuuluttaa Suomen evankelis-luterilaiselta kirkolta ja sen työntekijöiltä sekä vastuunkantajilta kuunteluyhteyttä köyhiin ja huono-osaisiin, hän nimeää näitä ryhmiä seuraavasti:

*Esimerkiksi työttömien, asunnottomien, maaseudun yksinäisten miesten, avioerokriiseissä olevien, ylivelkaantuneiden, työssään loppuun palaneiden, laitoksissa elävien, ongelmanuorten, seksuaalisten vähemmistöjen, yksinäisten vanhusten, alkoholistien, aidsiin sairastuneiden, fyysisesti tai psyykkisesti vammautuneiden maailmojen pitäisi tulla kirkolle, sen työntekijöille ja kaikille vastuunkantajille tutuiksi.*¹⁵

Tällaisen kuunteluyhteyden kautta kirkon työntekijät ymmärtäisivät Saranevan mukaan paremmin paitsi ihmisten kärsimystä myös sitä, ”minkälaiset asiat voivat toimia Jumalan valtakunnan lähelletulon merkkeinä”.

Köyhien ensisijaisuuden periaate haastaa näin sekä kirkon toiminnan että teologian harjoittamisen. Saranevan mukaan köyhien näkökulma tarjoaa uudistavan kriteerin niin teologialle kuin koko kirkon toiminnalle, esimerkiksi sananjulistukselle, liturgiseen elämään, kasvatustyöhön ja diakoniaan. Köyhien ensisijaisuus on herättänyt kirkoissa vastakaikua, mutta sitä on toisinaan joko hengellistetty tai rajattu ja ulkoistettu koskemaan vain diakoniatyötä.¹⁶ Kirkon pysyvänä haasteena erityisesti täällä työntekijävaltaisessa Suomen evankelisluterilaisessa kirkossa on, kuuleeko kirkko vain sen yhteiskuntaluokan hädän, joka vastaa kirkon työntekijöiden omaa yhteiskuntaluokkaa. Meidän ei tule ummistaa silmiämme esimerkiksi keskiluokkaisen ihmisten hädältä, mutta tällaista laajentamista ei saa Saranevan mukaan käyttää verukkeena, jonka turvin voidaan sivuuttaa köyhien ja syrjäytyneiden valtaosa.¹⁷

Kun tarkastelemme esimerkiksi 1990-luvun lamaa ja kirkkomme toimintaa, voidaan toki todeta, että kirkkomme on onnistunut paikoin pitämään esillä köyhyysongelmaa, tuomaan esiin köyhien tilannetta ja vaikuttamaan myös poliittisiin päättäjiin ja agendoihin (esimerkiksi hallitusohjelmaan). Olemme myös rakentaneet yhteyksiä moniin sellaisiin ihmisiin ja ihmisryhmiin, jotka ovat olleet aikaisemmin aika lailla kirkon toiminnassa näkymättömiä. Joskin samalla on todettava, että tässä siltojen rakentajana ovat toimineet erityisellä tavalla diakoniatyöntekijät, siis eräänlaiset lamataistelun ”asevelidiakonit ja -diakonissat” (vrt. asevelipapit). Kun mietimme sitä, miten laman jälkeisestä nousukaudesta jäi suuri joukko ihmisiä täysin osattomaksi ja köyhyysongelma on vain pahentunut, on syytä kuitenkin samalla kriittisesti arvioida, olemmeko kirkkona tehneet voitavamme. Lisäksi on kriittisesti kysyttävä, mikä vaikutus tällä kaikella on ollut teologiaan.¹⁸

Synodaalikokouksen jälkeen Saranevan tai muidenkaan vapautuksen tai kontekstuaalisen teologian ajatusten äärellä ei ole juurikaan keskustelua käyty muutamia teologisia puheenvuoroja lukuun ottamatta. En lähde arvioimaan syitä, miksi näin on.¹⁹

Saraneva tarjoaa kirjassaan yhteisiä kiinnepisteitä Lutherin ajattelun ja vapautuksen teologian välillä. Saranevan mukaan mm. seuraavat viisi yhtäläisyyttä voidaan nostaa esiin:²⁰

1. Molemmat ovat *tietoisia oman aikansa ongelmista* eli kontekstista. Vapautuksen teologiassa ydin on ihmisten köyhydessä ja kurjuudessa; Lutherilla ydin sijaitsee kadotuksen pelosta kärsivien ihmisten vapautuksessa, joskin siihen kytkytyi, kuten edellä on myös havaittu, esimerkiksi yhteiskunnallisten vääryyksien tiedostamista.
2. Molemmat teologiat ovat *käytännöllisiä*, ne tähtäävät niin yksityisen ihmisen, kirkon kuin yhteiskunnan muutoksiin. Teologiset opit eivät ole arjesta irrallisia saarekkeita, vaan niillä tulee olla käytäntöön purkautuvia seuraamuksia.

3. Molemmat teologiat sitoutuvat ja perustuvat vahvasti *Raamattuun*.
4. Molemmat teologiat *pyrkivät eroon hierarkia- ja pappiskeskeisyydestä* ja korostavat nk. maallikkojen itsenäistä ja täysvaltaista asemaa seurakunnassa.
5. Molemmat ovat luonteeltaan *vapautuksen* teologiaa. Siis painottaen vapauttamisen ja vapautumisen ajatusta. Lutherilla se on erityisesti ihmisen vapauttamista tuomion ja kadotuksen pelosta turvalliseen Jumalan lapseuteen ja lähimmäisen palvelemiseen.

Näiden viiden lisäksi voisi nostaa kuudenneksi yhtäläisyydeksi edellä mainitun Lutherin perusajatuksen, että Jumalan rakkaus kohdistuu nimenomaan köyhiin, niihin, jotka eivät ihmisten silmissä ja arvojärjestyksissä ole yhtään mitään.

Saraneva kritisoi varsin painokkaasti suomalaista luterilaisuutta; hänen mukaansa Suomessa on luovuttu Lutherin ajattelun perusintentioneista. Lutherin uutta luovasta dynamiikasta on jäänyt jäljelle vain "vain abstrakti, ajaton oppi, jonka yhteydet nykymaailmaan ja nykyihmisen elämään ovat vain vaivojen nähtävissä".²¹ Saraneva kysyykin, onko siinä luterilaisuudessa, joka on meille välittynyt, jotain sellaista, joka luo edellytykset "verettömyydelle ja hengettömyydelle".

Tarkastelen lopuksi yhtä teologista esimerkkiä, jossa köyhien ensisijaisuusajattelu saattaisi laittaa hieman vettä virtaamaan. Se on kysymys *pelastuksesta*, aihealue, jonka suhteen käydään yllättävän vähän vuoropuhelua kirkossamme. Kuten edellä on jo todettu, Lutherilla pelastusta koskevien pohdintojen lähtökohtana näyttää olleen yksityisen ihmisen kokemusmaailma, erityisesti hänen omansa. Lähtökohtana on näkemys ihmisestä, joka pelkää Jumalan, Kaikkivaltiaan Tuomarin, edessä helvettiä ja iankaikkista tuomiota. Ihminen on yrittänyt kehittää monenlaisia menetelmiä, joilla varmistaa kadotuksen välttäminen ja taivaaseen pääsy. Omiin kokemuksiinsa ja Raamattuun nojautuen Luther kuitenkin toteaa, ettei ihmisellä ole mitään mahdollisuutta pelastaa itseään. Siihen pystyy vain Jumala itse. Kun ihminen uskon kautta vastaanottaa Jumalan rakkauden eli itse Kristuksen, Jumalan rakkaus alkaa vaikuttaa myös ihmisen lähipiirissä ja sitä kautta yhteiselämässä.

Vapautuksen teologiassa näkökulma pelastukseen on toisenlainen. Siinä lähtökohta ei ole niinkään yksityisessä ihmisessä kuin ihmisryhmissä, köyhissä, jotka "on tuomittu taloudellisen ja kulttuurisen järjestelmän ulkopuolelle, nälkään, sairauksiin, merkityksettömyyteen, ennenaikaiseen kuolemaan".²² *Synti* vastavasti näyttäytyy siinä, miten ihmiset ruhjoutuvat yhteiskunnallisissa rakenteissa, miten elämä toisten ihmisten kanssa rikkoutuu niin lähisuhteissa kuin laajemmin kansojen välillä.

Tällöin hyvä sanoma eli *evankeliumi* on lupaus Jumalan valtakunnasta. "Se on sanoma elämän oikeuden tunnustamisesta kaikille Jumalan vapaana luovuttamat-

tomana lahjana, sanoma rakkaudesta, toivosta, veljeydestä ja sisaruudesta, toisten palvelemisesta ja luottavaisesta itsensä jättämisestä Jumalan käsiin.”²³ Yksilön pelastuminen nähdään tämän osana. Tämä ei sulje pois iankaikkisen elämän lupausta ja näkökulmaa, mutta pelastuksen merkkeinä nähdään yhtä hyvin sellaiset uudistukset yhteiselämässä ja yhteiskunnassa, joissa ihmiset vapautuvat kurjuudesta, kuin myös yksilön kokema vapautus syyllisyydestä ja toivottomuudesta.²⁴

Saranevan mukaan oppi ihmisen vanhurskauttamisesta ei ole sellaisenaan ristiriidassa edellä kuvatun pelastusnäkemysten kanssa. Kyse ei ole ansio-opista: ”Ymmärrettiinpä pelastus laaja-alaisesti Jumalan valtakunnan lähelletulona tai pelkästään syntien anteeksiantamuksena, pelastus on molemmissa tapauksissa ytimeltään kokonaan Jumalan armoa”.²⁵

Saranevan mukaan vapautuksen teologiassa ansiokasta on, että pelastus ymmärretään kokonaisvaltaisesti, kun luterilaisuudessa pelastus pääsääntöisesti nähdään yksilön kokemana syntien anteeksiantamuksen armona ja turvallisena varmuutena taivaaseen pääsystä. Saranevan mukaan on ongelmallista, jos pelastuksen persoonallinen ulottuvuus jää ainoaksi Jumalan valtakunnan tunnusmerkiksi. Lutherin kontekstissa tuollainen ”yksipuolisuus” ei ollut ongelma, koska syyllisydentunto ja helvetinpelko olivat ihmisten ”pääongelmia” ja niitä koskevat ja tarjolla olevat ratkaisutavat liittyivät myös moniin käytännöllisiin yksilöä, kirkkoa ja yhteiskuntaa koskeviin kysymyksiin.²⁶ Koska Jeesuksen julistuksessa Jumalan valtakunta oli keskeinen käsite, se tulisi ottaa Saranevan mukaan myös luterilaisessa teologiassa teologisen työskentelyn keskuksiksi.

Kun puhutaan kirkon palaamisesta juurilleen, tarkoitetaan tällä yleensä sitä, millä tavoin kirkko ja kristityt seuraavat Kristuksen viitoittamaa tietä. Tästä myös alussa mainitun HS-raadin kommentit näyttivät kertovan. Jeesuksen toiminta parantajana, köyhien ja syrjittyjen ystävänä haastaa niin yksittäisiä kristittyjä kuin kirkkoa arvioimaan ja uudistamaan elämäänsä. Jeesukselle huudetaan edelleen Hoosianna, Jumala auta, Jumala pelasta. Yhtäältä huudetaan omista synneistä vapauttamista ja taivaaseen pelastamista. Toisaalta apua huudetaan elämässä koetun epäoikeudenmukaisuuden, köyhyyden, työttömyyden, sairauksien ja erilaisten kärsimysten tähden.

Päätän tämän alustuksen raamatunkohtaan (Luuk. 4:18–19), jossa Jeesus tulkitsee itseänsä ja omaa tehtävänsä Vanhan testamentin messiaanisen tekstin kautta: ”Herran henki on minun ylläni, sillä hän on voidellut minut. Hän on lähettänyt minut ilmoittamaan köyhille hyvän sanoman, julistamaan vangituille vapautusta ja sokeille näkönsä saamista, päästämään sorretut vapauteen ja julistamaan Herran riemuvuotta.” Tämä on ollut hyvin merkittävä kristittyjen ja kirkon itseym-

määrystä ohjannut teksti. Sen mukaan yhtäältä Kristuksen – siis myös kirkon ja kristittyjen – tehtävä on julistaa hyvää sanomaa. Toisaalta Kristuksen (kirkon ja kristittyjen) tehtävä on auttaa hädänalaisia (köyhiä, vangittuja, sokeita, sorrettuja, velkaongelmaisia).

Luukkaan evankeliumissa olevaa Jeesuksen messiaanista itseymmärrystä ei tule lukea pelkästään kirjaimellisena kuvauksena eli sairaiden parantamisena, velkaongelmista kärsivien vapauttamisena tai köyhien auttamisena. Vastaavasti tekstiä ei tule myöskään lukea pelkästään hengellisenä kuvauksena synnin orjuudesta vapauttamisena ja sielun sairauksista parantamisena. *Molemmat* ulottuvuudet ovat siinä yhdessä ja vastaavalla ne tulee säilyttää yhdessä erottamattomina myös hahmotettaessa kirkon ja kristittyjen missiota eli tehtävää maailmassa.

Hyvän sanoman julistuksen sisältö ja merkitys tulee ymmärtää sekä tämän- että tuonpuoleisena asiana. Luvattu pelastus tarkoittaa tällöin enemmän kuin taivaaseen pääsyä. Hyvän sanoman sisältö on lupaus Jumalan elämää uudistavasta rakkaudesta ja huolenpidosta. Tällöin ei riitä, että kirkko tyytyy hyvän sanoman julistamiseen, vaan sen myös tulee toimia, jotta julistuksen sisältö tulisi todeksi.

Alkuseurakunta ennakoi Jumalan valtakunnan tulemistä pyrkimällä elämään sen mukaisesti. Seurakunta sulki huolenpitoonsa köyhät ja kärsivät ihmiset. Jeesuksen lupaus Jumalan valtakunnasta on edelleen visio, jota kohti kirkon on hyvä toimintaansa suunnata. Tämä kiteytyy hyvin Christian Aidin taannoisessa, varsin nerokkaassa missiokiteytyksessä ja ”uskontunnustuksessa”: ”We believe in life before death” – ”Me uskomme elämään ennen kuolemaa”.

VIITTEET

1. Tältä saralta löytyy jo runsaasti erinomaisia kirjoituksia, kuten esimerkiksi Hannu Mustakallio, ”Köyhät, sairaat ja kirkko – Suomalaista diakoniaa 1800-luvulta 1940-luvulle”, Mikko Malkavaara, ”Sodasta laman kynnykselle – Köyhyys ja diakonia hyvinvointivaltiota rakennettaessa” ja ”Nälkä ja köyhyys kirkon asiaksi – Näkökulmia laman ja markkinakilpailun aikaan” teoksessa *Lasaruksesta leipäjonoihin: Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Toim. Virpi Mäkinen. Atena: Jyväskylä 2002. Diakonia-lehti on myös seurannut ja esitellyt kirkon, seurakuntien ja järjestöjen köyhyyden vastaista toimintaa.
2. HS-raati on Helsingin Sanomien kulttuuritoimituksen kokoama yli sadan taiteen, tieteen ja median vaikuttajan joukko.
3. Huomattavan suuri osa, 42 prosenttia, raadista ei halunnut ottaa kantaa. HS-raadille osoitettu kysymys on jo itsessään vastauksia suuntaava; kirkolla tarkoitetaan siinä lähinnä työntekijävetoista kirkkoinstituutiota. Eräs vastaajista totesikin, että ”Kirkko’ ei ole yhtä kuin kirkkohallitus, kirkolliskokous tai piispakunta. Kirkko olemme me, kirkon jäsenet.” Tällöin kysymys siitä, mikä on se kirkko, jonka pitäisi noudattaa Jeesuksen opetuksia, muuttuu toisenlaiseksi.
4. Luther, *Kristityn vapaudesta*, s. 47 (WA 7, 37–38). Suom. Tuomo Mannermaa.

- Seuraavassa tehtävä Lutherin ”diakonianteologian” esittely perustuu mm. Antti Raunion ja Kari Kopperin kirjoituksiin. Antti Raunio, *Järki, usko ja lähimmäisen hyvä: Tutkimus luterilaisen etiikan ja diakonian teologian perusteista*. STKS 252. Helsinki 2007. Kari Kopperi, ”Miksi rakastaa lähimmäistä” teoksessa *Auttamisen teologia*. Toim. Kari Latvus & Antti Elenius. Helsinki 2007.
5. Tämän näkemyksen suhteen voi toki olla eri mieltä, mutta se on välttämätön osa Lutherin ajattelua. Ihmisen ei pidä kuvitella pelastumisensa suhteen itsestään liikoa, vaan kaikki on Jumalan armoa ja siksi ihmisen on hyvä tyhjentyä omista harhakuvitelmistaan ja väärästä iteluotamuksesta: ”*Jumala ei pelasta muita kuin syntisiä; ei opeta muita kuin hulluja ja niitä, jotka eivät mitään ymmärrä; ei tee eläväksi muita kuin kuolleita ja niitä, jotka todella ovat ja tunnustavat olevansa sellaisia.*”
 6. Luther, *Disputatio Heidelbergae habitae* 1518, StA 1, 212, 12–14; Kopperi 2007, 147.
 7. Ks. esim. Kaarlo Arffman, ”Luterilainen auttamisjärjestelmän reformi” teoksessa *Lasaruksesta leipäjonoihin: Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Toim. Virpi Mäkinen. Atena: Jyväskylä 2002, 157–186. Kaarlo Arffman, *Auttamisen vallankumous: Luterilaisuuden yritys ratkaista köyhyyden aiheuttamat ongelmat*. SKS & SKHS: Helsinki 2008.
 8. Tästä hyvä esimerkki on Nürnbergin seurakunta, jonka vuoden 1522 köyhäinhoitojärjestyksessä esitetään, että oikea usko johtaa ilman muuta myös oikeaan elämään. Vuoden 1533 kirkkojärjestyksessä sen sijaan vedotaan jo vanhan Adamin vaikutuksiin ja siksi hyviin teoihin kehittämisen tarpeellisuuteen: ”Sellaiseen oikeaan elämään tulee ihmisiä mitä ahkerimmin kehottaa, sillä kehittämisen ja kannustamisen paikka on varsinkin tässä ja se vaikuttaa hyötyä ja parannusta. Siksi myös rakkaat apostolit ovat erityises-
- ti ahkeroineet sen harjoittamisessa. Sillä vaikka me olisimmekin jo – kuten edellä on selitetty – uudestisyntyneet, pysyy kuitenkin paljon vanhasta lihallisesta Adamista meissä edelleen. Se haluaa olla laiska hyviin teoihin ja totelematon Henkeä kohtaan. Siksi sitä on painettava alas ja tahtoa nujerrettava.” Arffman 2008, 257. Luther itse näyttää selittäneen evankeliumin vaikutusten kuihtumisen paholaisen puuhilla lopun aikojen alla. Lopun aikojen pimeydessä Luther näki tarpeelliseksi kehottaa paitsi uskoon myös hyviin teoihin. Ks. esim. Arffman 2008, 257 ja 300.
9. Ks. esim. Antti Raunio, ”Kristittyjen keskuudessa kenenkään ei pitäisi kerjätä – Köyhyyden ongelma Lutherin teologiassa” teoksessa *Lasaruksesta leipäjonoihin: Köyhyys kirkon kysymyksenä*. Toim. Virpi Mäkinen. Atena: Jyväskylä 2002, 132–156.
 10. Raunio 2002, 135.
 11. ”Papit keräävät rikkauksia kirkkojen ja muistomerkkien rakentamiseksi. Mutta jos he pukisivat päälleen köyhän tunteen ja kysyisivät itseltään, haluaisivatko he, ettei heille itselleenkaan lahjoitettaisi, vaan juuri kirkkoihin ja niiden koristamiseen, he tietäisivät helposti omasta itsestään, mitä heidän tulisi tehdä.” WA 56, 483, 21–24; Raunio 2002, 136.
 12. Samana vuonna ilmestyi myös toinen merkittävä vapautuksen teologiaa käsittelevä teos, Elina Vuolan *Köyhien Jumala: Johdatus vapautuksen teologiaan* (Gau-deamus 1991).
 13. Saraneva 1991, 27–28.
 14. Saraneva 1991, 22–23.
 15. Saraneva 1991, 116.
 16. Yksi syy sille, että vapautuksen teologian tyypistä ilmiötä ei ole Suomessa syntynyt, on Saranevan mukaan että köyhien perusyhteisöt eivät toteudu Suomessa kovinkaan hyvin, koska köyhyys ja huono-osaisuus ovat maassamme – ainakin vielä toistaiseksi – toisenlaisia ilmiöitä kuin esimerkiksi Latinalaisessa

Amerikassa. Köyhät ovat ensinnäkin selvä vähemmistö, köyhyys ei näy laajana yhteiskunnallisena ilmiönä. Ei ole myös olemassa kovinkaan laaja-alaista köyhien yhteisöllistä toimintaa ja siten vahvaa solidaarisuutta ja kansanliikettä. Epäoikeudenmukaisuuskaan ei ole vastaavalla tavalla yhteiskunnallisesti räikeä ilmiö ja selvästi nähtävissä kuin muualla maailmassa. Elämässä epäonnistumista, henkisempää huono-osaisuutta, on Suomessa vaikeampaa konkretisoida. Lisäksi marginalisoiduilla ryhmillä on Suomessa omat etujärjestönsä, jotka ovat syntyneet tai ainakin tällä hetkellä toimivat ilman kirkon näkyvää tukea. Ja merkittävää on toki edelleen se ajattelutapa, jossa köyhät ja syrjäytyneet ovat enemmän julistuksen tai diakonian kohteita eivätkä niinkään kumppaneita.

17. Esimerkiksi *Leonardo Boffin* mukaan keski- ja yläluokan ihmiset eivät tarvitse nyky-yhteiskunnassa toisiaan, siksi he ovat yksilökeskeisesti suuntautuneita. Kun kirkko sopeutuu näiden ryhmien tarpeisiin, se synnyttää Boffin mukaan myös kirkossa yksilökeskeistä ajattelua, jonka mukaisesti saarnataan niin yksilöllistä pelastusta kuin yksilöllisiä hyviä tekoja. Saraneva 1991, 117.
18. Tässä viitataan esimerkiksi nk. "asevelipappien" luokkarajat ylittävään yhteisen rintaman kokemukseen, joka vaikutti niin teologiaan kuin kirkon toimintaan (esim. yhteiskunnallinen työ, uuskansankirkollinen työnäky ja uudet kirkon työmuodot). Lamakokemukset 1990-luvulla eivät vaikuttaneet teologeihin samalla tavalla kuin esimerkiksi diakoniatyöntekijöihin.

Meillä on ollut hyviä teologisia avauksia, kuten esimerkiksi dalit-teologia (Mikko Malkavaara) ja kontekstuaalinen teologia (Kari Latvus). Ks. esimerkiksi Kari Latvuksen artikkeli "Paikallista arkista teologiaa Suomessa: Suomalaisen vapautuksen teologian juuret", *Crux* 3/2003, 21–25 ja teos *Arjen teologia: Johdatus kontekstuaaliseen raamatuntulkintaan*. Helsinki 2002. Dalit-teologiasta ks. esim. Mikko Malkavaara, *Intialainen dalit-teologia: Vapautuksen teologiaa ja ihmisoikeuskamppailua*. Kirkon tutkimuskeskus Sarja A Nro 73, 1999.

19. On varmasti niin, että terminä vapautuksen teologia leimautuu liikaa Latinalaiseen Amerikkaan ja esimerkiksi kontekstuaalinen teologia saattaisi olla toimivampi (vrt. Kari Latvus). Saattaa myös olla, että siinä on sellaisia elementtejä, jotka ovat tyyntyyppiseen kontekstiin sidottuja ja myös siinä mielessä aikasidonnaisia.
20. Saraneva 1991, 90–93.
21. Saraneva 1991, 93.
22. Saraneva 1991, 94.
23. Saraneva 1991, 94.
24. Saranevan mukaan luterilaisuudessa vallinneen yksilökeskeisen pelastuskäsityksen vuoksi Jumalan ei enää ajatella toimivan käytännössä historiassa. Saraneva näkee tämän yhtenä keskeisenä syyinä siihen, että maailman ongelmien edessä luterilaisuus on ollut liian usein "hyväntahtoisen tarkkailijan" osassa kuin "solidaarisena ja aktiivisena myötäkäräjänä". Saraneva 1991, 96.
25. Saraneva 1991, 96.
26. Saraneva 1991, 97.

Ansiokasta tutkimusta lahtelaisen diakonian kehityskaarista 90 vuoden ajalta

Marjaana Seppänen, Mikko Malkavaara & Hannu Mustakallio

Tänä vuonna on tullut kuluneeksi sata vuotta siitä, kun vuonna 1909 perustettu Lahden Diakonissayhdistys otti palvelukseensa ensimmäisen diakonissan, Sortavalan diakonissakodista valmistuneen Linda Kuusisen. Lahden diakonian satavuotinen taival on nyt dokumentoitu. Lahden seurakuntayhtymä hankkeen käynnistäjänä ja Eija Jämbäck historian kirjoittajana ovat tehneet suomalaiselle diakoniatyölle suuren palveluksen toteuttamalla mittavan historiaprojektin, jonka tuloksena satavuotistaivalta voitiin juhlia toukokuussa 2010 julkistamalla teos *Kirkko arkivaatteissa. Diakoniatyö Lahdessa 1909–1999*¹.

Paikallinen historia suomalaisen yhteiskunnan ja kirkon muutosten kuvaajana

Jotta saisimme täysipainoisen kuvan kansakunnan elämästä, tarvitsemme luotetavasti kirjoitettuja kuvauksia maakuntien, alueiden ja paikkakuntien historiasta. Tarvitsemme myös tutkimukseen perustuvan tiedon tuomista kaikkien kansankerosten tietoisuuteen. Vastaavalla tavalla kirkkohistoria ei ole vain valtakunnallisten kirkollisten instituutioiden historiaa, vaan myös hiippakuntien, seurakuntien, uskonnollisten yhdistysten ja paikallisten kirkollisten vaikuttajien historiaa. Niin kuin maakuntamme Uudeltamaalta Lappiin ovat historialtaan ja elinoloiltaan toisistaan poikkeavia ja suomalaisten heimojen erilaiset ominaisuudet muutakin kuin pelkkä vanha myytti, samoin luterilainen kirkkomme on alueellisesti ja paikallisesti moni-ilmeinen. Tämä on rikkautta, ei suinkaan osoitus kirkon hajaannuksesta.

Eija Jämbäck on taitavasti koonnut kehityskaaria vuosien 1909–1999 monipolvisesta ja monitasoisesta lahtelaisen diakonian historiasta. Ne auttavat ymmärtämään tämän päivän diakoniaa Lahdessa ja koko maassa. Diakonian maailma on paikallisella tasolla kiehtova tutkimuksen kohde. Lahden diakonian historia ei ole kuitenkaan vain paikallisten prosessien kuvausta, vaan se kertoo jotakin myös siitä, miten koko suomalainen yhteiskunta ja kirkko osana sitä ovat sadan vuoden aikana muuttuneet. Historia kertoo myös siitä, mikä on säilynyt muuttumattomana.

Diakonia sosiaali- ja terveydenhuollon pioneerina

Sata vuotta sitten lahtelainen diakonia ei suinkaan ollut osa seurakunnan toimintaa, vaan se lähti liikkeelle yksityisen kannatusyhdistyksen organisoimana ja kustanta-

mana. Näin syntynyt lahtelainen diakonia on sadassa vuodessa kasvanut yhden diakonissan työstä laajaksi ja vaikuttavaksi toiminnaksi. Alkuvaiheen diakonia oli naisten tekemää ennen kaikkea sairaanhoidollista työtä. Ensimmäisten diakonisojen tehtävänä oli hoitaa köyhiä ja sairaita, ja sisarilla oli vankka sairaanhoitajan identiteetti. Myös yhdistys mielsi heidät sairaanhoitajiksi.

Diakonian edistäminen tuli seurakuntien kirkkoherrojen velvollisuudeksi jo vuonna 1918 toteutuneen kirkkolain muutoksen myötä. Vastaavasti vuodesta 1944 lähtien seurakuntien velvollisuutena on ollut ylläpitää diakonian virkoja eli ottaa palvelukseensa diakonisseja tai diakoneita. Vielä vahvemman aseman diakonia sai vuonna 1994, kun kirkkolaissa mainittiin kirkon tehtävien joukossa sananjulistuksen ja sakramenttien toimittamisen ohella lähimmäisenrakkauden toteuttaminen. Diakonian katsottiin siten kuuluvan kirkon olemukseen ja kirkkoa määrittäviin tehtäviin.

Lahdessa tämä valtakunnallinen ja kokonaiskirkollinen kehitys on näkynyt, kun yhdistysmuotoisen diakonian kauden jälkeen Lahden seurakunta vuonna 1948 otti diakoniasta huolehtimisen kirkkolain velvoitusten mukaisesti omaksi tehtäväkseen. Kun lahtelaisten seurakuntien määrä vuodesta 1955 lähtien kasvoi ja niillä kullakin oli oma yhteiskunnallinen ja uskonnollinen profiilinsa, diakoniasta tuli vähitellen kaikkien seurakuntien ja niiden muodostaman seurakuntayhtymän merkittävä yhteinen työmuoto.

Diakonia on kiehtova tutkimuksen kohde myös siitä syystä, että se on läheisesti liittynyt yhteiskunnallisten palvelujen historiaan, oli kysymys sitten köyhäinhoidosta eli sosiaalihuollosta tai terveyden- ja sairaanhoidosta. Diakoniassa – jos missä – on kysymys toisesta ihmisestä, lähimmäisestä.

Samaan aikaan kun lahtelainen diakonia otti ensi askeleitaan, alkoi suomalaisen yhteiskunnan sosiaaliturvajärjestelmä ja sitä koskeva lainsäädäntö kehittyä. Yksi merkkipaalu oli vuoden 1922 köyhäinhuoltolaki, joka korvasi aiemmin voimassa olleen vaivashoitoasetuksen. Uudessa köyhäinhuoltolaissa yhteisöllisellä avulla oli tärkeä rooli, mutta niille, joille sitä ei ollut tarjolla, taattiin kunnan huolenpito. Tästä alkoi pohjoismaisen hyvinvointimallin kehittyminen. 1930-luvun lama ja 1940-luvun sota-aika hidastivat kehitystä, ja vasta 40-luvun loppupuolella suomalaisen hyvinvointivaltion rakentaminen käynnistyi toden teolla. Samalla kunnallinen sosiaalityö alkoi kehittyä sekä laajentua ja käynnistettiin muun muassa sosiaalihuoltajakou-lutus. Myös järjestöjen asema sosiaalisten tehtävien hoitajana kyseenalaistettiin.

Vuoden 1972 kansanterveyslaki aiheutti suomalaisessa seurakuntadiakoniassa varsin merkittävän kääntein, kun sairaanhoidolliset tehtävät siirtyivät yhteiskunnan vastuulle ja diakonian oli määriteltävä itsensä uudelleen. Diakonian sairaanhoidollinen identiteetti kyseenalaistui, mikä haastoi miettimään sekä työn sisältöä että ammatin koulutus pohjaa.

Diakonia oli kansanterveyslain voimaan tulon jälkeen – 1970- ja 1980-luvuilla – sisäänpäin kääntynyttä diakoniaa. Se keskittyi muutamiin erityisryhmiin ja virkistystoiminnalla oli siinä keskeinen rooli. Se oli lähempänä yleistä seurakuntatyötä kuin sosiaalityötä. Sielunhoidon merkitys diakoniassa kasvoi. On muistettava, että aika oli myös suomalaisen hyvinvointivaltion kasvun aikaa. Varsinkin 1970-luvulle asti hyvinvointivaltiota rakennettiin voimakkaasti ja 1980-luvulla uudistuksia vielä hienosäädettiin. Tällöin palveluja ja taloudellista apua oli hyvin saatavilla. Usko hyvinvointiyhteiskuntaan oli vahva: uskottiin köyhyyden ja huono-osaisuuden olevan Suomessa historiaa.

Kirkon ja kaupungin tiivis yhteistyö

Lahtelainen diakonia oli varsin pitkään yhdistysmuotoista toimintaa, sillä se kirkollistui vasta 1940-luvun lopussa. Heti seurakunnallisen diakonian käynnistyttyä jatkui jo kannatusyhdistyksen aikana toteutettu yhteistyö kaupungin kanssa. Kirkon ja kaupungin edustajat istuivat ristiin toistensa lautakunnissa ja johtokunnissa ja kävivät näin jatkuvaa keskustelua. Henkilötason yhteistyö lähensi välejä. Vaikka henkilöt luonnollisestikin vaihtuivat, yhteistyön perinne säilyi vahvana.

Tämä erityisesti lahtelaisen diakonian tavaramerkkinä pidetty perinne on jatkunut tähän päivään asti. Toki käytännön tasolla on vastuita ja rajoja haettu ja haetaan edelleen, varsinkin uudenlaisten sosiaalisten ongelmien yhteydessä. Ilmapiiri yhteistyölle ei aina ole kuitenkaan ollut suotuista. Tänä päivänä näkyvä diakonian arvostus ei ole kaikkina aikoina ollut ainakaan vallitseva asenne. Kristilliseltä arvopohjalta lähtevä auttamistyö on herättänyt epäluuloja ja pyrkimystä sysätä sitä sosiaalisen työn marginaaliin. Arvot ja arvostukset ovat kuitenkin muuttuneet yhteiskunnan muuttuessa moniarvoisemmaksi. Samalla myös palvelujärjestelmä on monimuotoistunut. Tämä näkyy myös käytännössä; yhteistyö on muuttunut yhä moniammatillisemmaksi. Diakonialle tämä on sekä haaste että mahdollisuus: sen on pystyttävä huomioimaan toimintakentällä monien ammattiryhmien edustus ja osaaminen sekä toimimaan osana laajempia kokonaisuuksia.

Eija Jämbäck kuvaa, miten diakoniatyö Lahdessa sopeutui yhteiskunnan kehitykseen. Hän pystyy tutkimuksellaan osoittamaan myös uutta. Ensinnäkin, tutkija tunnistaa yhteiskunnallisten muutosten lisäksi mentaliteettien, yleisen ilmapiirin tai ajan hengen muutoksen, jonka mukaan kehitys kulki. Hän osoittaa myös eroja Lahden eri seurakuntien mielenlaadun kesken. Tähänastinen tutkimus on leimannut 1970- ja 1980-luvun hyvinvointivaltion kulta-ajaksi, jolloin seurakuntien diakoniatyölle jäi lähinnä aukkojen paikkaajan tehtävä, vaikka siellä täällä diakonian voimakkuuksissa alkoikin näkyä uusia innovaatioita nimenomaan sosiaalisen toiminnan

alueella. Jämbäck osoittaa, että sosiaalinen painotus ja yhteistyö kunnan kanssa olivat ainakin Lahdessa laaja-alaisempia kuin diakonian historian yleisesityksissä kerrotaan. Diakoniatyö oli monipuolista myös hyvinvointivaltion kulta-aikana.

Yhteistyöstä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen

Kaikki muuttui 1990-luvulla, jolloin Suomeen iski lama. Kirkko otti aktiivisen roolin laman seurausten lieventämisessä. Tärkeäksi virstanpylvääksi voidaan nähdä piispojen suurta julkisuutta vuonna 1999 saanut kannanotto *Kohti yhteistä hyvää*. Kannanoton ilmestyessä kirkolla oli jo näyttöä yhteiskunnallisesta toiminnasta, mikä lisäsi sen uskottavuutta. Kirkko oli toiminut, se oli reagoinut lamaan muun muassa perustamalla ruokapankin. Ruokapankin saavuttama julkisuus edisti uuden suhtautumistavan muotoutumista. Kirkosta oli tullut vakavasti otettava yhteiskunnallinen toimija.

Kannanotossaan piispat asettuivat kannattamaan pohjoismaista hyvinvointimalia, jossa valtiolla on vahva rooli. Kirkko ei siis ilmoittanut vastedes pitävänsä huolta kaikista köyhistä tai muuttavansa rooliaan radikaalisti auttamistyön kentällä. Viesti oli se, että kirkko ei ole ottamassa päävastuuta huono-osaisten auttamisesta vaan diakonian näkökulmasta katsottuna kirkko menee edelleenkin sinne, minne muu apu ei ulotu. *Kohti yhteistä hyvää* oli painokas puheenvuoro oikeudenmukaisen ja tasa-arvoisen yhteiskunnan puolesta. Toisaalta aika oli kannanotolle kypsä poliittisen ilmapiirin muuttuttua, toisaalta kannanotto ja kirkon toiminta myös lisäsivät arvosidonnaisen auttamistyön arvostusta. Se ei edellisten vuosikymmenien tapaan enää näyttäytynyt vähäteltävänä hyväntekeväisyytenä.

Näin myös kentällä diakonian rooli laajeni henkilökohtaisista yhteyksistä ja yhteistyöstä yhteiskunnalliseksi vaikuttamiseksi. Vaikuttamisen taso siis muuttui, tai pikemminkin henkilökohtaisen vaikuttamisen lisäksi mukaan tuli toinen eli yhteiskunnallinen taso. Myös Lahdessa vaikuttamistyötä tehtiin uudella tasolla. Se tapahtui ennemminkin keskustelujen kautta kuin kritisoimalla äänekkäästi epäkohtia kunnallisessa toiminnassa. Diakonia kutsuttiin yhä useammin neuvottelupöytyiin, joissa sillä oli mahdollisuus nostaa lama-ajan kovia kysymyksiä yleiseen tietoisuuteen. Samalla tarjoutui mahdollisuus ns. hiljaisen tiedon välittämiseen päätöksentekoon. Sitä kertyikin runsaasti työntekijöille, jotka näkivät laman vaikutukset käytännössä, yksittäisten ihmisten ja perheiden elämässä.

Näin siis erityisryhmien auttamisesta yhdessä sosiaalityön kanssa oli siirrytty huono-osaisuuden kysymyksiin. Samalla nousivat esiin entistä vahvemmin oikeudenmukaisuuden ja kansainvälistymisen haasteet, joita kirkko ei voi globalisoituvassa yhteiskunnassa sivuuttaa.

Lama-ajan diakonia syrjäytyneiden puolesta

Massatyöttömyys, pahentunut pitkäaikaistyöttömyys ja valtiovallan toteuttamat lammekkaukukset paljastivat isoja aukkoja suomalaisessa sosiaaliturvajärjestelmässä. Diakoniatyö kehitti yhä uusia keinoja uhkaavaan elämäntilanteeseen joutuneiden hyväksi. Tähän ajanjaksoon kuuluvat velkaneuvonnan aloittaminen, työttömien seurakunta, ruokapankki, ulkomaalaistyö, lähimmäis- ja äidikepalvelu sekä yhteydet niin lahtelaisiin yrittäjiin, ammattiyhdistyksiin kuin ympäristöliikkeeseenkin. Diakoniatyön muodot lähenivät sosiaalityötä. Tämä toteutettiin rakentamalla kattavia yhteistyöverkostoja erilaisten sosiaalisten ja auttamistyöhön kykenevien tahojen kesken sekä kehittämällä vapaaehtoistyötä. Eija Jämbäck ei kirjoita väärin, kun hän tutkimuksensa lopussa toteaa, että ”diakoniatyö Lahdessa on ollut ja on edelleen koko maata ja kirkkoa ajatellen aivan eturivissä”.

Nyt kirjoitetun historian aika päättyi 1990-luvun loppuun. Vuosituhannen vaihteen jälkeinen diakonian lähihistoria ansaitsee sekin tulla kuvatuksi sekä lahtelaisesta että laajemmasta näkökulmasta. 2000-luvulle siirryttyään diakonialla on ollut vastassa jälkimodernin yhteiskunnan haasteet, joihin diakonia ja kirkko ovat reagoineet monin eri tavoin.

Diakonian tulevaisuuden haasteet

Ei ole epäilystäkään, etteikö parasta aikaa kirkossa elettäisi murrosaikaa, jopa suoranaista kriisiä. Kirkolla näyttää olevan ideologisia vastustajia, sen omat välinpitämättömät jäsenet pyrkivät eroon siitä ja sen asettamista taloudellisista rasitteista, mutta samaan aikaan monilla sen jäsenillä ja yleensä tässä maassa asuvilla on paha olla. Diakonian kohtalonkysymys on, tuleeko sen olla jatkuvasti monimuotoinen ja moniääninen sekä erilaisia näkemyksiä painottava, vai onko mahdollista löytää kokoavampaa yhteistä linjaa.

Lahtelainen diakonia tulee vastaamaan osaltaan tähän kehitykseen tulevaisuudessa. Kaikkien myllerrysten, muun muassa käynnissä olevan kuntarakennemuutoksen keskellä diakonialla on hyvät mahdollisuudet olla edelleen aktiivinen toimija muutosten keskellä ja toisaalta pitää kiinni siitä, minkä pitää olla pysyvää. Historiateoksesta ilmenevät hyvin lahtelaisen diakonian vahvuudet, joita se voi vastedeskin hyödyntää ja jotka ovat avainasemassa diakonian kehittymisen kannalta yleensäkin:

- 1) tiivis yhteistyö muiden toimijoiden kanssa
- 2) taito katsoa enemmän eteen kuin taakse
- 3) kyky ja tahto reagoida nopeasti
- 4) laaja yhteiskunnallinen näkemys.

Lahtelainen diakonia tulee toteuttamaan muuttumatonta tehtävänsä: menemään sinne minne muu apu ei ulotu. Se joutuu kuitenkin tekemään valintoja. Ei ole yhdentekevää, paikkaako se vain hiljaisesti sosiaaliturvan ja palvelujen aukkoja vai nostaako se myös kipeitä kysymyksiä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Jatkaako se 1990-luvun traditiota sekä tarttumalla asioihin tekemällä että ottamalla niihin kantaa?

Eija Jämbäckin tutkimus osoittaa, että diakoniatutkimus on Suomessa vahvaa ja hyvällä tolalla. Tehtävää kuitenkin riittää. Lahden diakonian historia on yksi hyvä esimerkki siitä, että myös paikalliset seurakunnat ja seurakuntayhtymät voivat edistää merkittävällä tavalla diakonian tiedontuotantoa. Vastaavaa yhdeksän vuosikymmentä kattavaa tarkkaa historiallista esitystä ei yhden kaupungin diakoniatyöstä ole tässä laajuudessa ennen laadittu.

Tekijän lisäksi Lahden seurakunnat ja niiden diakoniatyö ansaitsevat tutkimuksesta korkean maineisanan. Eija Jämbäckin teos tekee oikeutta lahtelaisen diakonian uranuurtajille ja myöhemmille toteuttajille. Se on hyvä paikallinen lisä koko suomalaisen diakonian historiaan erityisesti toisen maailmansodan jälkeisen kauden osalta.

VIITE

1. Tämä teksti perustuu kirjoittajien esittämisiin kommenttipuheenvuoroihin teoksen julkistamistilaisuudessa.

Pieni suuri tutkinto

Raisa Inkinen

Sosiaalikirjuri, diakoni, diakonissa, sosionomi AMK ja sosionomi YAMK. Diakonian käytännön arkityöhön mahtuu monella tavalla pätevyiteitä ammattilaisia, eikä kenenkään erilainen tutkinto vie muilta pätevyyksiltä mitään pois. Mutta mitä iloa on opiskella tutkinto, joka päättyy kirjainyhdistelmään YAMK? Ja mitä se edes on?

Diakonian nykytutkimus tuntee keskustelun diakonin tehtävien hahmottamisen John. N Collinsin teorian mukaan sanansaattajana ja välittäjänä, go-between. Se on hyvä ilmaisu moneen muuhunkin asiaan, sillä sanansaattajana oleminen pitää sisällään paitsi dynaamisen liikkeen myös ajatuksen kahden tason ymmärtämisestä ja hallitsemisesta. Diakonian ylempää ammattikorkeakoulututkintoa, tuota uudehkoa kirjainyhdistelmää YAMK, voi lähestyä samalla hahmotustavalla. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon mahdollistama pätevyys on kuin sanansaattaja, välittäjä tai hissi kerrosten välillä.

Olen kuullut sanottavan, että uusi tutkinto opinnäytetöineen on ”pieni”. Varmasti näin, sillä kovin moni asia maailmassa on suhteellisesti katsottuna pieniä. Mutta YAMK-koulutuksesta ajattelen, että tärkeämpää kuin sen suuruus on se, miten se kohdistuu; koulutukset kohdennettuihin asioihin ovat yhtä merkittäviä kuin asioita etäämmältä katsovat pohdinnatkin. Tutkimuksen ja ruohonjuuritason työn välisessä alueessa YAMK on ”täsmäkoulutuksena” arvostettava. Tämän totean uudestaan ja uudestaan, kun ajattelen eri tavoin päteviä ja älykkäitä opiskelijatovereitani; heidän osaamisensa ja panoksensa uuden oppimisen kautta ei ole pieniä.

YAMK-tutkinnon aloittamisen perusvaatimukseen kuuluu tietty määrä työkokemusta. Tämä on hyvä asia erityisesti opinnäytetyön tekemistä ajatellen. Tällöin opiskelijoilla on jo opinnäytetyötä aloittaessaan kuva siitä, minkälaisessa viitekehyyksessä tutkimusta tehdään työelämässä, ja mitkä ovat ne polttavat kysymykset, joihin lisäpohdintaa kaivataan. Jo Raija Pyykkö pääkirjoituksessaan YAMK-tutkinnon alkutaipaleelta (DT 2/2006) huomauttaa, että työelämälähtöinen tutkimus kaipaa luonnollisesti tutkijoita, joilla on yhteys työelämään. Parhainkaan tutkimus kun ei ole juuri paljon arvoinen, jos se ei jalkaannu oman piirin ulkopuolelle vaan jää kuin kasvihuoneen itsერიitöiseen lämmittävään kuplaan. Opiskeluaika puolestaan tarjoaa työkaluja käydä käsiksi alan uusimpaan tutkimustietoon ja avaimet tehdä

varteenotettavaa työelämän tutkimusta ihan itse. Hissi kulkee siis mukavasti käytännön työn ja teoreettisen tutkimustiedon välissä, hissipoikina asiantuntijat sekä työ- että koulutusosaamisessa. YAMK:ssa tehdyt opinnäytetyöt ovatkin yhdeltä kannalta katsottuna alansa korkeinta mahdollista tutkimusta.

Puutteitakin opiskelijujen sisällössä toki vielä on. Metodiotetus ei vielä palvele kirkon alan opiskelijoita tällaisenaan siten, kuin se parhaimmillaan voisi. Tutkimusmenetelmien opiskeleminen YAMK-tutkinnossa on vähintäänkin hajanainen kokonaisuus, jossa kiistellään vielä perusasioista kuten siitä, missä määrin opiskelijoiden tulee painottaa yhteiskunnallista viitekehystä pätevyysnimikkeen vuoksi tai siitä, onko opinnäytetyö enemmän teoriaan ankkuroitua tutkimusta vai työelämähankkeita. Tämän opiskelijoita koskevan, mutta heistä irrallaan olevan keskustelun keskellä opiskelija yrittää löytää punaista lankaa juuri oman tutkimuksensa tekemiseen. Parhaimmillaan tuloksena on kuitenkin tutkimusta, joka on juuri diakonian tai nuorisotyön alalla käyttökelpoisinta mahdollisinta ja juuri oman ammattiryhmän suorittamaa. YAMK-opiskelijoilla on mahdollisuus ja vastuu sanoittaa asioita työelämää hyödyttävällä tavalla.

Diakoniatyön käsitteistä ja käsityksistä uusi tutkimus

Raili Gothóni ja Eila Jantunen

Käsitteitä ja käsityksiä diakoniatyöstä ja diakonisesta työstä. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja 2010. A tutkimuksia 25. 145 sivua.

Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarjoista löytyy monia ajankohtaisia ja mielenkiintoisia tutkimuksia, joista usin on Raili Gothónin ja Eila Jantusen tutkimus ammatillisesta diakoniatyöstä ja sen eri käsitteistä. Alan koulutuksessa ja kentällä käytettäviin käsitteisiin on tutkimuksen avulla pyritty löytämään tarkennuksia ja samalla sitä kautta löytämään uusia tapoja ilmaista diakoniatyön sisältöä. Lukijalle avautuu tutkimuksen monimutkainen ja haasteellinen maailma, jonka ymmärtämisessä auttaa teoksen selkeä asioiden esittely ja lukijan johdattaminen tutkijoiden käyttämiin menetelmällisiin keinoihin. Tutkijat ovat koonneet tutkimusaineiston Diakonia-ammattikorkeakoulun vuosina 1999–2008 valmistuneiden sairaanhoitaja-diakonissojen opinnäytetöistä ja diakonista hoitotyötä käsittelevistä tutkimuksista. Lisäksi mukana on 236 diakoniatyöntekijän vastaukset webropol-kyselyyn.

Käsitteiden käytössä kirjavuutta

Tutkimuksen ensimmäisessä osassa tarkastellaan diakonisen hoitotyön, hengellisen hoitotyön sekä diakonisen sosiaalityön käsitteitä. Tutkijat kävivät läpi yhteensä 91 kpl Diakonia-ammattikorkeakoulun sairaanhoitaja-diakonissaopiskelijoiden opinnäytetyötä. Yleensä opinnäytetyön vaatimuksissa edellytetään diakonisen ulottuvuuden ilmenemistä joko aiheen valinnassa, toteutuksessa tai pohdinnassa, ja työt toteutetaan yhteistyössä työelämätahon kanssa. Näistä tutkimuksista ilmeni, että diakoninen hoitotyö -käsitettä käyttäessään opinnäytetyön tekijät viittasivat sillä hengelliseen hoitamiseen ja hengellisyyteen. Seuraavaksi tutkijat syvensivät diakonisen hoitotyön käsitettä systemaattisen kirjallisuushaun avulla. Haun tuloksena selvisi, että diakonista hoitotyötä käsittelevässä kirjallisuudessa (suomen ja englannin kielellä) diakonisen hoitotyön käsite esiintyy ainoastaan suomalaisissa tutkimuksissa. Lopuksi tutkijat analysoivat diakoniatyöntekijöille lähetetyn kyselyn perusteella vastaajien määritelmiä diakonisesta hoitotyöstä ja diakonisesta sosiaalityöstä.

Tulosten mukaan diakonisen hoitotyön toteuttajana on yleisemmin sairaanhoitaja-diakonissa, joka tekee työtään joko terveydenhuollon toimintaympäristössä tai seurakunnan diakoniatyössä. Diakoninen hoitotyö toteutuu kristillisestä ihmiskäsityksestä johdetuin periaattein eli ihmisten kohtaamisena, kuuntelemisena, tukemisena, ohjaamisena, neuvontana, toivon mahdollistamisena ja rukouksena. Sen tavoitteena on, että apua tarvitsevaa ihmistä autetaan siten, että hänen kokonaisvaltainen hyvinvointinsa paranee, elämä eheytyy ja hengellinen kasvu mahdollistuu sekä kristillinen lähimmäisenrakkaus toteutuu. Diakonisen hoitotyön tekijältä edellytetään kristillistä ihmiskäsitystä, ammatillista toimintaa ja lähimmäisenrakkautta, jossa läsnä on myös Jumala. Tutkijat toteavat, että analysoidussa aineistossa diakonisen hoitotyön käsitettä on kuitenkin käytetty vaihtelevasti ja epämääräisesti.

Tutkimuksessa pohditaan myös diakonisen hoitotyön ja hengellisen hoidon eroa. Hengellinen hoitotyö kuuluu sairaanhoitajan tehtäviin, mutta diakonisen hoitotyön tekijänä voi olla vain sairaanhoitaja-diakonissa. Tässä tarkastelussa tutkijat ovat käyttäneet Hullin (2002) spiritualiteettimallia. Tämä avaa siten uusia ulottuvuuksia myös persoonallisen uskon, uskonnon ja spiritualiteetin tarkastelulle.

Kaksoispätevyys ja kahden koulutussuunnan kompetenssit

Diakoniatyöntekijöitä kiinnostavin osuus löytyy tutkijoiden tekemästä kyselystä diakoniatyöntekijöille. Tarkastelun näkökulmia ovat asiantuntijuus ja sen kehittyminen, erilaisten viitekehysten näkyminen diakoniatyössä, roolit ja vastuu sekä eri koulutuspuhjan näkyminen diakoniatyössä. Diakoniatyöntekijöiden (diakonissojen ja diakonien) asiantuntijuutta tarkastellaan koulutukseen perustuvien kvalifikaatioiden pohjalta. Tarkastelun laajuutta kuvaa se, että näkökulmina ovat sekä kirkkohallituksen diakoniatyön koulutuksen kvalifikaatiomäärittelyt että sairaanhoitajan ja sosionomin osaamisvaatimukset.

Lukija voi tarkastella tuloksia omasta ammattiryhmästään käsin ja samalla etsiä kahden eri koulutustaustan omaavan työntekijän välisiä eroja. Diakoniatyöntekijät korostivat vastauksissaan horisontaalista kumppanuusosaamistaan, verkosto- ja yhteistyötaitojaan. Sekä diakonissat että diakonit totesivat vastauksissaan, että diakoniatyön osaaminen on vahvasti työ- ja elämäkokemukseen perustuvaa, kontekstisidonnaista sekä usein luonteeltaan määrittelemätöntä. Tutkijat toteavat, että hieman yleistäen asiantuntijuuden kuvausten perusteella diakonissoille on tyypillistä toimia yksilölähtöisesti ja diakoneille yhteisö- ja systeemilähtöisesti.

Tutkimuksen ydin löytyy kirjan pohdintaosasta. Seurakunnassa diakonissa tekee diakoniatyötä ja osa hänen tekemästään työstään toteutuu hoidollisena diakonia-

työnä. Diakoninen sosiaalityö toteutuu sosiaalialan toimintaympäristössä ja sosiaalinen diakoniatyö seurakunnassa osana diakonien tekemää diakoniatyötä. Tämä tutkimus on hyvä pohja meille kaikille alan työntekijöille, mutta myös opiskelijoille. Pohdittavaksi lukijalle jää, miten voisimme enemmän hyödyntää seurakuntatyössä kaksoispätevyyttä ja kahden eri koulutussuunnan kompetensseja? Miten näiden erojen huomioiminen voisi toteutua muuttuvassa yhteiskunnassa ja diakoniatyön haasteissa kuten mm. vanhustyössä?

Mirva Kuikka & Kirsi Karppinen

Tuunattu Raamattu köyhyydestä

The poverty and justice bible. Contemporary English Version. Bible Society. 2008.

Tämän kirjan idea on yksinkertainen ja mainio. Olemassa oleva raamatunkäännös viritetään uuteen iskuun värittämällä tiettyä teemaa käsittelevät jakeet. Otsikon iskusanat ”köyhyys ja oikeudenmukaisuus” kattavat melkoisen määrän tekstejä, joissa näitä seikkoja käsitellään.

Käytetty englanninkielinen käännös on *Contemporary English Version* (CEV). Sitä voi luonnehtia helppolukuiseksi, mutta asiatarkkuuteen pyrkiväksi dynaamiseksi käännökseksi. Jos suomalaiset versiot otetaan rinnalle, niin CEV sijoittuu jonnekin vuoden 1992 käännöksen ja *Uusi testamentti nykysuomeksi* tyylien välille. Kielen ymmärrettävyyttä kuvastaa se, että pyrkimyksenä on ollut tuottaa teksti, jota voi helposti lukea, mutta jota myös voi seurata kuuntelemalla. Tekstin auditiivisuus edellyttää sujuvia lauserakenteita ja ilmauksia, jotka eivät ole liian kirjallista kieltä. Eri käännöksillä on omat käyttökohteeseensa ja tähän yhteyteen CEV on mainio valinta.

Tuunaus on toteutettu värittämällä oranssilla värillä oikeudenmukaisuuteen ja köyhyyteen liittyviä tekstejä. Joskus on valittu kehotuksia toteuttaa oikeus kuten Liitonkirjan teksteissä (2. Moos. 22-23) tai useita jaksoja Aamoksen kirjassa. Luokisat värjätty kohdat muistuttavat siitä, että köyhyyden ja oikeudenmukaisuuden teemat ovat Raamatussa erittäin keskeisiä.

Joissakin kohdin tekstien valinnan perustetta on kuitenkin vaikea ymmärtää. Jos Efesolaiskirjeen kuudennen luvun ohjeet orjille ja näiden omistajille (6:5-9) voi helposti perustella kuuluvaksi köyhyysteemaan, niin miksi samassa yhteydessä väritetään oranssiksi myös lasten kuuliaisuus vanhemmille (6:1-4). Tai miksi mukaan on valittu karkotus paratiisista (1. Moos. 3:17-19a) ja Kainin saama kirous (1. Moos. 4:11-12). Kysymysmerkkejä voi piirtää siihen, miksi teos värittää kadonneita kotieläimiä kuvaavan tekstin (5. Moos. 22:1-4), mutta jättää värjäämättä kymmenestä käskystä tärkeän osan sapatikkäskystä (5. Moos. 5:14b-15). On myös vaikea ymmärtää, miksi maininta portto Rahabista (Joos. 6:17) ja kertomus Akanista (Joos. 7) on valittu. Entä miksi teksti Jeesusuksen tuomiosta (Joh. 19:4-12) on valittu mukaan? Oliko kyse oikeudenmukaisuudesta vai köyhyydestä? Merkittävä kritiikki on se, että Raamatun tekstien värjäämisvalintoja ei ole tehty kovin linjakkaasti. Linjaa voi pitää lähinnä suuntaa antavana.

Tuunaus osoittaa, kuinka keskeinen teema köyhyys on Raamatussa. Läpi Raamatun löytyy oranssia väriä, vaikka selviä huippukohtiakin on. Vaikeus on siinä, että

mitä tulisi valita mukaan ja mihin vedetään raja. Teos haastaakin ostamaan oman yliviivauskynän ja tuunaamaan lisää. Ongelmaksi jää se, että jotakin nyt värjäytyistä kohdista voisi jättää pois, mutta värjäystä ei voi enää poistaa. Köyhyysteema kulkee läpi Raamatun, mutta tulee erityisesti esille Vanhan testamentin joissakin lakiteksteissä, profeettateksteissä, Jobin kirjassa ja psalmeissa. Uuden testamentin ydinkohdat sijoittuvat Jeesuksen puheisiin (ns. Q-lähde) ja Jaakobin kirjeeseen. Näitä ydintekstejä olisi ehkä voinut teoksessa nostaa voimakkaammin esiin.

Kirjan keskelle sijoitettu johdanto yllyttää lukijaa sosiaaliseen vastuullisuuteen, kansalaisaktiivisuuteen ja runsaaseen Raamatun lukemiseen. Lopussa ovat asiasanasto ja lyhyet kartat. Asiasanasto lienee lainattu alkuperäisestä CEV-editiosta, sillä selitettävistä sanoista puuttuu esimerkiksi orja, kerjäläinen ja orpo. Tuunauksen ja johdantotekstien tyyli kosiskelee enemmän nuorempia lukijajoukkoja. *Poverty and Justice Bible* on mainio viriketeos jokaiselle, jota kiinnostaa köyhyysteeman tarkastelu Raamatussa. Itselleni teos oli ratkaisevan tärkeä sysäys *Köyhien Raamattu* (Kari Latvus, Sakari Häkkinen ja Hanne von Weissenberg; Kirjapaja 2010) teoksen tekemiseen.

Kari Latvus

Ohjeita kirjoittajille

Diakonian tutkimus ottaa vastaan artikkeleita ja erilaisia diakonian tutkimukseen liittyviä kirjoituksia. Toimitukselle voi lähettää myös uutisia ja tiedotteita. Diakonian tutkimus ei ennalta sitoudu julkaisemaan mitään aineistoa, ei edes tilattua. Julkaistuista kirjoituksista ei makseta tekijäpalkkioita. Kirjoittajien tulee liittää kirjoituksen alkuun mukaan toimitukselle seuraavat tiedot: nimi, oppiarvo, ammatti, työpaikka ja yhteystiedot.

Tutkimusartikkelit ovat tutkimukseen perustuvia kirjoituksia. Niissä ilmaistaan selkeästi selvitetävä tutkimuskysymys, tutkimuksen lähdeaineisto sekä käytetty tutkimuskirjallisuus. Toimitus pyytää niistä referee-käytännön mukaisesti asiantuntija-arviot, joiden perusteella toimitus päättää tarvittavista korjauksista ja kirjoituksen julkaisemisesta. 30 000 merkkiä laajemmista teksteistä on neuvoteltava toimituksen kanssa erikseen.

Käsittekirjoitukseen on liitettävä noin sadan sanan mittainen englanninkielinen tiivistelmä tekstistä.

Kirjoituksia on paikka esseille, katsauksille, hiljaisen tiedon ja uusien näköalojen esittelyyn. Kirjoituksissa voi olla viitteitä tutkimuskirjallisuuteen, mutta se ei ole julkaisemisen edellytys.

Kirja-arvostelut arvioivat ja esittelevät uusia kotimaisia ja kansainvälisiä julkaisuja. Mukaan liitetään kirja-arvostelun otsikko sekä kirjan/kirjojen osalta kirjoittajan nimi, kirjan nimi, kustannuspaikka, kustantaja, julkaisuvuosi sekä sivumäärä. Laajuus lyhyissä esittelyissä on enintään 1500 merkkiä ja laajemmassa kirja-analyysissä enintään 8000 merkkiä.

Ajankohtaiset koostuu lyhyistä uutisista, hanke- tai tutkimusesittelyistä.

Käytännölliset ohjeet

Tekstit lähetetään sähköpostilla tallennettuna mieluiten rtf-muodossa. Kirja-arvostelut lähetetään DT:n toimittaja Raija Pyykölle, muut tekstit DT:n päätoimittaja Kari Latvukselle.

Kaikki halutut erityiskorostukset, kuten kursiviivi tai lihavoitu teksti, tulee ilmaista myös paperiversiossa, joka liitetään mukaan korjattuun ja toimituksen hyväksymään viimeiseen versioon. Tekstin vasen laita on suora ilman sisennyksiä, teksti on tavuttamatta ja oikea laita tasaamaton. Kappaleet ilmaistaan rivinvaihdolla ja tyhjällä rivivälillä. Otsakkeet ovat omilla riveillään.

Kirjallisuusviitteet esitetään tekstissä siten, että sulkeisiin merkitään tekijän nimi ja julkaisuvuosi sekä viittaus sivunumeroon (Hyväri 2001, 276). Mikäli viitataan useampaan lähteeseen, merkitään ne vanhimmasta uusimpaan. Jos viitteen tekijöitä on kaksi, merkitään molempien sukunimet (Stenman & Toljamo 2002, 5-10) ja jos useampia, vain ensimmäinen sukunimi ja ym. (Oranta ym. 2002, 17-20). Jos viitteen tekijä on yhteisö, merkitään yhteisön nimi ja painovuosi (STAKES 2001, 55). Alaviitteitä tulee käyttää vain erityisestä syystä. Taulukot ja kuvat kirjoitetaan erillisille sivuille kirjallisuuden jälkeen. Tekstiin on kuitenkin merkittävä selvästi taulukon ja kuvion ehdotettu paikka. Dataan pohjautuvat diagrammit lähetetään Excel –muotoisina.

Lähteet merkitään kirjallisuus- ja lähdeluetteloon ensimmäisten tekijöiden sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä sisältäen seuraavat tiedot: tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, teoksen nimi, kustannuspaikka ja kustantaja. Esimerkiksi: Davey Andrew (2001). Urban Christianity and Global Order. Theological Resources for an Urban Future. London: SPCK.

Sihvo Jouko (1994). Kirkon virka ja siihen vihkiminen, asettaminen, siunaaminen. Teoksessa Ryökäs Esko (toim.) Yksi virka – monta tehtävää. Kirkollisen virkakeskustelun taustoja ja rinnaksuoksia. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Julkaisuja 79. Helsinki, 83–97.

Aikakauslehtiartikkeleista ilmoitetaan tekijän suku- ja etunimi, julkaisuvuosi, artikkelin nimi, aikakauslehden nimi, vuosikerta, ja artikkelin sivunumerot. Esimerkiksi: Heikkilä Matti (2001). Lama, nälkä ja sosiaaliturvan väärinkäyttö. Yhteiskuntapolitiikka 66, 545-551.